

ANNEX 1
LEGISLACIÓ

CULTURA I VALORS
ÈTICS 2

Professor@

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	4
LLEI MARC D'EDUCACIÓ	5
Valores éticos. 1º ciclo ESO	7
Bloque 1. La dignidad de la persona	7
Bloque 2. La comprensión, el respeto y la igualdad en las relaciones interpersonales	8
Bloque 3. La reflexión ética.....	9
Bloque 4. La justicia y la política	10
Bloque 5. Los valores éticos, el Derecho, la DUDH y otros tratados internacionales sobre derechos humanos.....	11
Bloque 6. Los valores éticos y su relación con la ciencia y la tecnología	12
Valores éticos. 4º ESO	12
Bloque 1. La dignidad de la persona	12
Bloque 3. La reflexión ética.....	13
Bloque 5. Los valores éticos, el Derecho, la DUDH y otros tratados internacionales sobre derechos humanos.....	14
Bloque 6. Los valores éticos y su relación con la ciencia y la tecnología.....	14
APLICACIÓ DE LA LLEI A CATALUNYA	15
INTRODUCCIÓ	16
COMPETÈNCIES DE LA MATÈRIA	17
ORIENTACIONS PER A L'AVUACIÓ	24
CONTINGUTS CLAU PER CURSOS	25
IDENTIFICACIÓ I DESPLEGAMENT A L'EDUCACIÓ SECUNDÀRIA OBLIGATÒRIA	29
DIMENSIÓ PERSONAL	35
COMPETÈNCIA 1 Actuar amb autonomia en la presa de decisions i ser responsable dels propis actes	36
Orientacions metodològiques	37
COMPETÈNCIA 2 Assumir actituds ètiques derivades de la Declaració Universal dels Drets Humans	39
Orientacions metodològiques	40
COMPETÈNCIA 3 Qüestionar-se i usar l'argumentació per superar prejudicis i per consolidar el pensament propi .	44
COMPETÈNCIA 4 Identificar els aspectes ètics de cada situació i donar-hi respostes adients i preferentment innovadores	48
DIMENSIÓ INTERPERSONAL	51
COMPETÈNCIA 5 Mostrar actituds de respecte actiu envers les altres persones, cultures, opcions i creences.....	52
COMPETÈNCIA 6 Aplicar el diàleg i exercitar totes les habilitats que comporta, especialment per a la solució de conflictes interpersonals i per propiciar la cultura de la pau	56

DIMENSÍO SOCIOCULTURAL	60
COMPETÈNCIA 7 Comprendre i valorar el nostre món a partir de les arrels culturals que l'han configurat	61
Orientacions metodològiques	62
COMPETÈNCIA 8 Copsar les dimensions ètiques dels grans relats literaris i de les obres artístiques.....	64
COMPETÈNCIA 9 Analitzar críticament l'entorn (natural, científicotecnològic, social, polític, cultural) des de la perspectiva ètica, individualment i de manera col·lectiva	68
COMPETÈNCIA 10 Realitzar activitats de participació i de col·laboració que promoguin actituds de compromís i democràtiques	71
Annex 1 Continguts clau de les competències.....	74
Annex 2 Portals de referència del Departament d'Ensenyament	78
Annex 3 ARC (aplicació de recursos al currículum)	79

INTRODUCCIÓ

En aquestes pàgines trobareu les referències legals del material que hem preparat per 2 ESO. Primer, hi ha la llei marc d'educació, publicada al BOE (<http://boe.es/boe/dias/2015/01/03/pdfs/BOE-A-2015-37.pdf>). Després l'aplicació concreta que s'ha fet a Catalunya.

Esperem que l'índex serveixi d'ajuda per tal de localitzar aquells aspectes concrets que puguin ser del vostre interès.

Pel que fa a la Llei Marc d'Educació, hem subratllat aquells aspectes concrets en els quals la nostra programació fa més incidència, sense resumir el text. D'aquesta manera podreu, en un cop d'ull, fer-vos una idea del tarannà del material que us presentem.

No cal dir, que en les dates en què estem preparant aquest material, són més els dubtes que les certeses sobre el marc legal que la regularà. De fet la incertesa sembla el seu estat natural; fins el punt que hem de posar entre parèntesi la seva continuïtat.

LLEI MARC D'EDUCACIÓ¹

Valores Éticos.

El valor de la reflexión ética que ofrece la materia Valores Éticos debe centrarse en dotar a los alumnos y alumnas de los instrumentos de racionalidad y objetividad necesarios para que sus juicios valorativos tengan el rigor, la coherencia y la fundamentación racional que requieren con el fin de que sus elecciones sean dignas de guiar su conducta, su vida personal y sus relaciones sociales.

El currículo básico se estructura en torno a tres ejes. En primer lugar, pretende cumplir con el mandato de la Constitución española, que fija como objeto de la educación el pleno desarrollo de la personalidad humana en el respeto a los principios democráticos de convivencia y a los derechos y libertades fundamentales, que deben interpretarse según lo establecido en la Declaración Universal de los Derechos Humanos y en los acuerdos internacionales ratificados por España con el fin promover su difusión y desarrollo, garantizando su cumplimiento por toda la humanidad.

En segundo lugar, contribuye a potenciar la autonomía del joven y a prepararlo para convertirse en el principal agente de su propio desarrollo, aprendiendo a construir, mediante una elección libre y racionalmente fundamentada en valores éticos y la inversión de su propio esfuerzo, un pensamiento y un proyecto de vida propios, asumiendo de modo consciente, crítico y reflexivo el ejercicio de la libertad y el control acerca de su propia existencia.

Finalmente, contribuye a favorecer la construcción de una sociedad libre, igualitaria, próspera y justa, mediante la participación activa de ciudadanos conscientes y respetuosos de los valores éticos en los que debe fundamentarse la convivencia y la participación democrática, reconociendo los derechos humanos como referencia universal para superar los conflictos, defender la igualdad, el pluralismo político y la justicia social.

Valores Éticos contribuye a la consecución de las competencias clave. En primer término, contribuye a desarrollar las competencias relativas al pensamiento crítico y la resolución de problemas, desde el momento en que incide en la necesidad de analizar, plantear, argumentar y dar soluciones fundamentadas a los problemas éticos, siendo precisamente éste el eje sobre el que gira todo el currículo básico y el carácter específico del saber ético, puesto que todo requiere una demostración racional.

La **competencia social y cívica**, la de conciencia y expresión cultural, así como el **trabajo colaborativo**, se incrementan cuando se reflexiona sobre el fundamento ético de la sociedad y se toma conciencia de la importancia de sus valores culturales. Además, la solución de conflictos interpersonales de forma no violenta promueve en el alumnado el interés por desarrollar actitudes de tolerancia, solidaridad, compromiso y respeto a la pluralidad cultural, política, religiosa o de cualquier otra naturaleza.

La competencia de **aprender a aprender** se promueve mediante el ejercicio de los procesos cognitivos que se realizan en el desarrollo del currículo básico, tales como analizar, sintetizar, relacionar, comparar, aplicar, evaluar, argumentar, etc. y favoreciendo en los alumnos y alumnas el gusto y la satisfacción que produce el descubrimiento de la verdad.

Por otro lado, la presentación de **dilemas éticos y el debate** de sus posibles soluciones contribuyen al desarrollo de la competencia en comunicación lingüística, porque exige

¹ Està dividida en dos apartats: 1er cicle de la ESO i 4 ESO

ejercitarse en la escucha, la exposición de ideas y la comunicación de sentimientos, utilizando tanto el lenguaje oral como otros sistemas de representación. El currículo básico

está configurado en orden creciente de complejidad en cada uno de los seis bloques temáticos, partiendo desde cierto nivel concreción para, posteriormente, ascender hacia niveles más generales y abstractos de forma gradual. Por otra parte, para que el alumnado desarrolle actitudes de aprecio a los valores éticos y adquiera hábitos y pautas de conducta fundamentadas en ellos, cada bloque plantea el estudio de elementos diversos para cada ciclo, con el fin de contemplar cada uno de los seis ejes temáticos con enfoques, perspectivas y niveles de profundización diferentes.

En el currículo básico pueden distinguirse **dos partes**. La primera se inicia con el estudio de la dignidad de la persona, como fundamento de los valores éticos y la **capacidad** que ésta posee **para elegir** sus acciones y modelar su propia personalidad, asumiendo la responsabilidad de ser libre. Seguidamente se plantean las **relaciones interpersonales** con el fin de entenderlas a partir del respeto y la igualdad, resaltando la naturaleza social del ser humano, la necesidad de desarrollar la capacidad de relación con la comunidad, la importancia de las influencias sociales en el individuo y los límites que suponen para la práctica de su libertad, tomando como criterio normativo de esta relación el respeto a la dignidad y los derechos humanos. Se continúa realizando la reflexión ética acerca de los valores y su relación con la autorrealización humana, su desarrollo moral y el análisis de algunas teorías éticas realizadas por pensadores especialmente significativos.

La segunda parte conduce a la aplicación de los valores éticos en algunos ámbitos de la acción humana; propone el análisis de la relación entre la justicia y la política en el mundo actual, el papel de la democracia, su vinculación con el estado de derecho y la división de poderes, haciendo posible una sociedad que garantice el ejercicio de los derechos humanos para todos sus miembros; continúa con la reflexión sobre los valores éticos que señala la Constitución Española y las relaciones que ésta establece entre el Estado y el ciudadano, así como, con el hecho histórico de su integración en la Unión Europea; en seguida nos lleva al terreno del Derecho y su relación con la Ética, destacando el papel de la Declaración Universal de los Derechos Humanos como criterio internacional para una justificación ética del Derecho, como instrumento que regule y garantice su cumplimiento, estableciéndose como ideales irrenunciables para la humanidad. Finalmente, se valora la necesidad de una reflexión acerca de la función de la Ética en lo relativo a la ciencia y la tecnología, la elaboración de códigos deontológicos profesionales y empresariales, con el fin de asegurar que los avances en estos campos y su aplicación no violen el respeto a la dignidad y los derechos humanos, ni a la protección y conservación del medioambiente.

Valores éticos. 1º ciclo ESO

Criterios de evaluación	Estándares de aprendizaje
Bloque 1. La dignidad de la persona	
<p>1. Construir un concepto de persona, consciente de que ésta es indefinible, valorando la dignidad que posee por el hecho de ser libre.</p> <p>2. Comprender la crisis de la identidad personal que surge en la adolescencia y sus causas, describiendo las características de los grupos que forman y la influencia que ejercen sobre sus miembros, con el fin de tomar conciencia de la necesidad que tiene, para seguir creciendo moralmente y pasar a la vida adulta, del desarrollo de su autonomía personal y del control de su conducta.</p> <p>3. Identificar los conceptos de heteronomía y autonomía, mediante la concepción kantiana de la "persona" con el fin de valorar su importancia y aplicarla en la realización de la vida moral.</p> <p>4. Describir en qué consiste la personalidad y valorar la importancia de enriquecerla con valores y virtudes éticas, mediante el esfuerzo y la voluntad personal.</p> <p>5. Justificar la importancia que tiene el uso de la razón y la libertad en el ser humano para determinar "cómo quiere ser", eligiendo los valores éticos que desea incorporar a su personalidad.</p> <p>6. Entender la relación que existe entre los actos, los hábitos y el desarrollo del carácter, mediante la comprensión del concepto de virtud en Aristóteles y, en especial, el relativo a las virtudes éticas por la importancia que tienen en el desarrollo de la personalidad.</p> <p>7. Analizar en qué consiste la inteligencia emocional y valorar su importancia en el desarrollo moral del ser humano.</p> <p>8. Estimar la importancia del desarrollo de la inteligencia emocional y su influencia en la construcción de la personalidad y su carácter moral, siendo capaz de utilizar la introspección para reconocer emociones y sentimientos en su interior, con el fin de mejorar sus habilidades emocionales.</p> <p>9. Comprender y apreciar la capacidad del ser humano, para influir de manera consciente y voluntaria en la construcción de su propia identidad, conforme a los valores éticos y así mejorar su autoestima.</p>	<p>1.1. Señala las dificultades para definir el concepto de persona analizando su significado etimológico y algunas definiciones aportadas por filósofos.</p> <p>1.2. Describe las características principales de la persona: sustancia independiente, racional y libre.</p> <p>1.3. Explica y valora la dignidad de la persona que, como ente autónomo, se convierte en un "ser moral".</p> <p>2.1. Conoce información, de fuentes diversas, acerca de los grupos de adolescentes, sus características y la influencia que ejercen sobre sus miembros en la determinación de su conducta, realizando un resumen con la información obtenida.</p> <p>2.2. Elabora conclusiones, acerca de la importancia que tiene para el adolescente desarrollar la autonomía personal y tener el control de su propia conducta conforme a los valores éticos libremente elegidos.</p> <p>3.1. Explica la concepción kantiana del concepto de "persona", como sujeto autónomo capaz de dictar sus propias normas morales.</p> <p>3.2. Comenta y valora la idea de Kant al concebir a la persona como un fin en sí misma, rechazando la posibilidad de ser tratada por otros como instrumento para alcanzar fines ajenos a ella.</p> <p>4.1. Identifica en qué consiste la personalidad, los factores genéticos, sociales, culturales y medioambientales que influyen en su construcción y aprecia la capacidad de autodeterminación en el ser humano.</p> <p>5.1. Describe y estima el papel relevante de la razón y la libertad para configurar con sus propios actos la estructura de su personalidad.</p> <p>5.2. Realiza una lista de aquellos valores éticos que estima como deseables para integrarlos en su personalidad, explicando las razones de su elección.</p> <p>6.1. Señala en qué consiste la virtud y sus características en Aristóteles, indicando la relación que tiene con los actos, los hábitos y el carácter.</p> <p>6.2. Enumera algunos de los beneficios que, según Aristóteles, aportan las virtudes éticas al ser humano identificando algunas de éstas y ordenándolas, de acuerdo con un criterio racional.</p> <p>7.1. Define la inteligencia emocional y sus características, valorando su importancia en la construcción moral del ente humano.</p> <p>7.2. Explica en qué consisten las emociones y los sentimientos y cómo se relacionan con la vida moral.</p> <p>7.3. Encuentra la relación que existe, disertando en grupo, entre algunas virtudes y valores éticos y el desarrollo de las capacidades de autocontrol emocional y automotivación, tales como: la sinceridad, el respeto, la prudencia, la templanza, la justicia y la perseverancia, entre otros.</p> <p>8.1. Comprende en qué consisten las habilidades emocionales que, según Goleman, debe desarrollar el ser humano y elabora, en colaboración grupal, un esquema explicativo acerca del tema.</p> <p>8.2. Relaciona el desarrollo de las habilidades emocionales con la adquisición de las virtudes éticas, tales como: la perseverancia, la prudencia, la autonomía personal, la templanza, la fortaleza de la voluntad, la honestidad consigo mismo, el respeto a la justicia y la fidelidad a sus propios principios éticos, entre otros.</p> <p>8.3. Utiliza la introspección como medio para reconocer sus propias emociones, sentimientos y estados de ánimo, con el fin de tener un mayor autocontrol de ellos y ser capaz de automotivarse, convirtiéndose en el dueño de su propia conducta.</p> <p>9.1. Toma conciencia y aprecia la capacidad que posee para modelar su propia identidad y hacer de sí mismo una persona justa, sincera, tolerante, amable, generosa, respetuosa, solidaria, honesta, libre, etc., en una palabra, digna de ser apreciada por ella misma.</p> <p>9.2. Diseña un proyecto de vida personal conforme al modelo de persona que quiere ser y los valores éticos que desea adquirir, haciendo que su propia vida tenga un sentido.</p>

Criterios de evaluación	Estándares de aprendizaje
Bloque 2. La comprensión, el respeto y la igualdad en las relaciones interpersonales	
<p>1. Conocer los fundamentos de la naturaleza social del ser humano y la relación dialéctica que se establece entre éste y la sociedad, estimando la importancia de una vida social dirigida por los valores éticos.</p> <p>2. Describir y valorar la importancia de la influencia del entorno social y cultural en el desarrollo moral de la persona, mediante el análisis del papel que desempeñan los agentes sociales.</p> <p>3. Distinguir, en la persona, los ámbitos de la vida privada y de la vida pública, la primera regulada por la Ética y la segunda por el Derecho, con el fin de identificar los límites de la libertad personal y social.</p> <p>4. Relacionar y valorar la importancia de las habilidades de la inteligencia emocional, señaladas por Goleman, en relación con la vida interpersonal y establecer su vínculo con aquellos valores éticos que enriquecen las relaciones humanas.</p> <p>5. Utilizar la conducta asertiva y las habilidades sociales, con el fin de incorporar a su personalidad algunos valores y virtudes éticas necesarias en el desarrollo de una vida social más justa y enriquecedora.</p> <p>6. Justificar la importancia que tienen los valores y virtudes éticas para conseguir unas relaciones interpersonales justas, respetuosas y satisfactorias.</p>	<p>1.1. Explica por qué el ser humano es social por naturaleza y valora las consecuencias que tiene este hecho en su vida personal y moral.</p> <p>1.2. Discierne y expresa, en pequeños grupos, acerca de la influencia mutua que se establece entre el individuo y la sociedad.</p> <p>1.3. Aporta razones que fundamenten la necesidad de establecer unos valores éticos que guíen las relaciones interpersonales y utiliza su iniciativa personal para elaborar, mediante soportes informáticos, una presentación gráfica de sus conclusiones, acerca de este tema.</p> <p>2.1. Describe el proceso de socialización y valora su importancia en la interiorización individual de los valores y normas morales que rigen la conducta de la sociedad en la que vive.</p> <p>2.2. Ejemplifica, en colaboración grupal, la influencia que tienen en la configuración de la personalidad humana los valores morales inculcados por los agentes sociales, entre ellos: la familia, la escuela, los amigos y los medios de comunicación masiva, elaborando un esquema y conclusiones, utilizando soportes informáticos.</p> <p>2.3. Justifica y aprecia la necesidad de la crítica racional, como medio indispensable para adecuar las costumbres, normas, valores, etc., de su entorno, a los valores éticos universales establecidos en la DUDH, rechazando todo aquello que atente contra la dignidad humana y sus derechos fundamentales.</p> <p>3.1. Define los ámbitos de la vida privada y la pública, así como el límite de la libertad humana, en ambos casos.</p> <p>3.2. Distingue entre los ámbitos de acción que corresponden a la Ética y al Derecho, exponiendo sus conclusiones mediante una presentación elaborada con medios informáticos.</p> <p>3.3. Reflexiona acerca del problema de la relación entre estos dos campos, el privado y el público y la posibilidad de que exista un conflicto de valores éticos entre ambos, así como la forma de encontrar una solución basada en los valores éticos, ejemplificando de manera concreta tales casos y exponiendo sus posibles soluciones fundamentadas éticamente.</p> <p>4.1. Comprende la importancia que, para Goleman, tienen la capacidad de reconocer las emociones ajenas y la de controlar las relaciones interpersonales, elaborando un resumen esquemático acerca del tema.</p> <p>5.1. Explica en qué consiste la conducta asertiva, haciendo una comparación con el comportamiento agresivo o inhibido y adopta como principio moral fundamental, en las relaciones interpersonales, el respeto a la dignidad de las personas.</p> <p>5.2. Muestra, en las relaciones interpersonales, una actitud de respeto hacia los derechos que todo ser humano tiene a sentir, pensar y actuar de forma diferente, a equivocarse, a disfrutar del tiempo de descanso, a tener una vida privada, a tomar sus propias decisiones, etc., y específicamente a ser valorado de forma especial por el simple hecho de ser persona, sin discriminar ni menospreciar a nadie, etc.</p> <p>5.3. Emplea, en diálogos cortos reales o inventados, habilidades sociales, tales como: la empatía, la escucha activa, la interrogación asertiva, entre otros, con el fin de que aprenda a utilizarlos de forma natural en su relación con los demás.</p> <p>5.4. Ejercita algunas técnicas de comunicación interpersonal, mediante la realización de diálogos orales, tales como: la forma adecuada de decir no, el disco rayado, el banco de niebla, etc., con el objeto de dominarlas y poder utilizarlas en el momento adecuado.</p> <p>6.1. Identifica la adquisición de las virtudes éticas como una condición necesaria para lograr unas buenas relaciones interpersonales, entre ellas: la prudencia, la lealtad, la sinceridad, la generosidad, etc.</p> <p>6.2. Elabora una lista con algunos valores éticos que deben estar presentes en las relaciones entre el individuo y la sociedad, tales como: responsabilidad, compromiso, tolerancia, pacifismo, lealtad, solidaridad, prudencia, respeto mutuo y justicia, entre otros.</p> <p>6.3. Destaca el deber moral y cívico que toda persona tiene de prestar auxilio y socorro a todo aquél cuya vida, libertad y seguridad estén en peligro de forma inminente, colaborando en la medida de sus posibilidades, a prestar primeros auxilios, en casos de emergencia.</p>

Criterios de evaluación	Estándares de aprendizaje
Bloque 3. La reflexión ética	
<p>1. Distinguir entre ética y moral, señalando las semejanzas y diferencias existentes entre ellas y estimando la importancia de la reflexión ética, como un saber práctico necesario para guiar de forma racional la conducta del ser humano hacia su plena realización.</p> <p>2. Destacar el significado e importancia de la naturaleza moral del ser humano, analizando sus etapas de desarrollo y tomando conciencia de la necesidad que tiene de normas éticas, libre y racionalmente asumidas, como guía de su comportamiento.</p> <p>3. Reconocer que la libertad constituye la raíz de la estructura moral en la persona y apreciar el papel que la inteligencia y la voluntad tienen como factores que incrementan la capacidad de autodeterminación.</p> <p>4. Justificar y apreciar el papel de los valores en la vida personal y social, resaltando sus características, clasificación y jerarquía, con el fin de comprender su naturaleza y su importancia.</p> <p>5. Resaltar la importancia de los valores éticos, sus especificaciones y su influencia en la vida personal y social del ser humano, destacando la necesidad de ser reconocidos y respetados por todos.</p> <p>6. Establecer el concepto de normas éticas y apreciar su importancia, identificando sus características y la naturaleza de su origen y validez, mediante el conocimiento del debate ético que existió entre Sócrates y los sofistas.</p> <p>7. Tomar conciencia de la importancia de los valores y normas éticas, como guía de la conducta individual y social, asumiendo la responsabilidad de difundirlos y promoverlos por los beneficios que aportan a la persona y a la comunidad.</p> <p>8. Explicar las características y objetivos de las teorías éticas, así como su clasificación en éticas de fines y procedimentales, señalando los principios más destacados del Hedonismo de Epicuro.</p> <p>9. Entender los principales aspectos del eudemonismo aristotélico, identificándolo como una ética de fines y valorando su importancia y vigencia actual.</p> <p>10. Comprender los elementos más significativos de la ética utilitarista y su relación con el Hedonismo de Epicuro, clasificándola como una ética de fines y elaborando argumentos que apoyen su valoración personal acerca de este planeamiento ético.</p>	<p>1.1. Reconoce las diferencias que hay entre la ética y la moral, en cuanto a su origen y su finalidad.</p> <p>1.2. Aporta razones que justifiquen la importancia de la reflexión ética, como una guía racional de conducta necesaria en la vida del ser humano, expresando de forma apropiada los argumentos en los que se fundamenta.</p> <p>2.1. Distingue entre la conducta instintiva del animal y el comportamiento racional y libre del ser humano, destacando la magnitud de sus diferencias y apreciando las consecuencias que éstas tienen en la vida de las personas.</p> <p>2.2. Señala en qué consiste la estructura moral de la persona como ser racional y libre, razón por la cual ésta es responsable de su conducta y de las consecuencias que ésta tenga.</p> <p>2.3. Explica las tres etapas del desarrollo moral en el hombre, según la teoría de Piaget o la de Kohlberg y las características propias de cada una de ellas, destacando cómo se pasa de la heteronomía a la autonomía.</p> <p>3.1. Describe la relación existente entre la libertad y los conceptos de persona y estructura moral.</p> <p>3.2. Analiza y valora la influencia que tienen en la libertad personal la inteligencia, que nos permite conocer posibles opciones para elegir, y la voluntad, que nos da la fortaleza suficiente para hacer lo que hemos decidido hacer.</p> <p>3.3. Analiza algunos factores biológicos, psicológicos, sociales, culturales y ambientales, que influyen en el desarrollo de la inteligencia y la voluntad, especialmente el papel de la educación, exponiendo sus conclusiones de forma clara, mediante una presentación realizada con soportes informáticos y audiovisuales.</p> <p>4.1. Explica qué son los valores, sus principales características y aprecia su importancia en la vida individual y colectiva de las personas.</p> <p>4.2. Busca y selecciona información, acerca de la existencia de diferentes clases de valores, tales como: religiosos, afectivos, intelectuales, vitales, etc.</p> <p>4.3. Realiza, en trabajo grupal, una jerarquía de valores, explicando su fundamentación racional, mediante una exposición con el uso de medios informáticos o audiovisuales.</p> <p>5.1. Describe las características distintivas de los valores éticos, utilizando ejemplos concretos de ellos y apreciando su relación esencial con la dignidad humana y la conformación de una personalidad justa y satisfactoria.</p> <p>5.2. Utiliza su espíritu emprendedor para realizar, en grupo, una campaña destinada a difundir la importancia de respetar los valores éticos tanto en la vida personal como social.</p> <p>6.1. Define el concepto de norma y de norma ética distinguiéndola de las normas morales, jurídicas, religiosas, etc.</p> <p>6.2. Señala quiénes fueron los sofistas y algunos de los hechos y razones en los que se fundamentaba su teoría relativista de la moral, señalando las consecuencias que ésta tiene en la vida de las personas.</p> <p>6.3. Conoce los motivos que llevaron a Sócrates a afirmar el "intelectualismo moral", explicando en qué consiste y la crítica que le hace Platón.</p> <p>6.4. Compara el relativismo y el objetivismo moral, apreciando la vigencia de éstas teorías éticas en la actualidad y expresando sus opiniones de forma argumentada.</p> <p>7.1. Destaca algunas de las consecuencias negativas que, a nivel individual y comunitario, tiene la ausencia de valores y normas éticas, tales como: el egoísmo, la corrupción, la mentira, el abuso de poder, la intolerancia, la insolidaridad, la violación de los derechos humanos, etc.</p> <p>7.2. Emprende, utilizando su iniciativa personal y la colaboración en grupo, la organización y desarrollo de una campaña en su entorno, con el fin de promover el reconocimiento de los valores éticos como elementos fundamentales del pleno desarrollo personal y social.</p> <p>8.1. Enuncia los elementos distintivos de las "teorías éticas" y argumenta su clasificación como una ética de fines, elaborando un esquema con sus características más destacadas.</p> <p>8.2. Enuncia los aspectos fundamentales de la teoría hedonista de Epicuro y los valores éticos que defiende, destacando las características que la identifican como una ética de fines.</p> <p>8.3. Elabora, en colaboración grupal, argumentos a favor y/o en contra del epicureísmo, exponiendo sus conclusiones con los argumentos racionales correspondientes.</p> <p>9.1. Explica el significado del término "eudemonismo" y lo que para Aristóteles significa la felicidad como bien supremo, elaborando y expresando conclusiones.</p> <p>9.2. Distingue los tres tipos de tendencias que hay en el ser humano, según Aristóteles, y su relación con lo que él considera como bien supremo de la persona.</p> <p>9.3. Aporta razones para clasificar el eudemonismo de Aristóteles dentro de la categoría de la ética de fines.</p> <p>10.1. Reseña las ideas fundamentales de la ética utilitarista: el principio de utilidad, el concepto de placer, la compatibilidad del egoísmo individual con el altruismo universal y la ubicación del valor moral en las consecuencias de la acción, entre otras.</p> <p>10.2. Enumera las características que hacen del utilitarismo y del epicureísmo unas éticas de fines.</p> <p>10.3. Argumenta racionalmente sus opiniones acerca de la ética utilitarista.</p>

Criterios de evaluación	Estándares de aprendizaje
Bloque 4. La justicia y la política	
<p>1. Comprender y valorar la importancia de la relación que existe entre los conceptos de Ética, Política y "Justicia", mediante el análisis y definición de estos términos, destacando el vínculo existente entre ellos, en el pensamiento de Aristóteles.</p> <p>2. Conocer y apreciar la política de Aristóteles y sus características esenciales, así como entender su concepto acerca de la justicia y su relación con el bien común y la felicidad, elaborando un juicio crítico acerca de la perspectiva de este filósofo.</p> <p>3. Justificar racionalmente la necesidad de los valores y principios éticos, contenidos en la DUDH, como fundamento universal de las democracias durante los s. XX y XXI, destacando sus características y su relación con los conceptos de "Estado de Derecho" y "división de poderes".</p> <p>4. Reconocer la necesidad de la participación activa de los ciudadanos en la vida política del Estado con el fin de evitar los riesgos de una democracia que viole los derechos humanos.</p> <p>5. Conocer y valorar los fundamentos de la Constitución Española de 1978, identificando los valores éticos de los que parte y los conceptos preliminares que establece.</p> <p>6. Mostrar respeto por la Constitución Española identificando en ella, mediante una lectura explicativa y comentada, los derechos y deberes que tiene el individuo como persona y ciudadano, apreciando su adecuación a la DUDH, con el fin de asumir de forma consciente y responsable los principios de convivencia que deben regir en el Estado Español.</p> <p>7. Señalar y apreciar la adecuación de la Constitución Española a los principios éticos defendidos por la DUDH, mediante la lectura comentada y reflexiva de "los derechos y deberes de los ciudadanos" (Artículos del 30 al 38) y "los principios rectores de la política social y económica" (Artículos del 39 al 52).</p> <p>8. Conocer los elementos esenciales de la UE, analizando los beneficios recibidos y las responsabilidades adquiridas por los Estados miembros y sus ciudadanos, con el fin de reconocer su utilidad y los logros que ésta ha alcanzado.</p>	<p>1.1. Explica y aprecia las razones que da Aristóteles para establecer un vínculo necesario entre Ética, Política y Justicia.</p> <p>1.2. Utiliza y selecciona información acerca de los valores éticos y cívicos, identificando y apreciando las semejanzas, diferencias y relaciones que hay entre ellos.</p> <p>2.1. Elabora, recurriendo a su iniciativa personal, una presentación con soporte informático, acerca de la política aristotélica como una teoría organicista, con una finalidad ética y que atribuye la función educativa del Estado.</p> <p>2.2. Selecciona y usa información, en colaboración grupal, para entender y apreciar la importancia que Aristóteles le da a la "Justicia" como el valor ético en el que se fundamenta la legitimidad del Estado y su relación con la felicidad y el bien común, exponiendo sus conclusiones personales debidamente fundamentadas.</p> <p>3.1. Fundamenta racional y éticamente, la elección de la democracia como un sistema de que está por encima de otras formas de gobierno, por el hecho de incorporar en sus principios, los valores éticos señalados en la DUDH.</p> <p>3.2. Define el concepto de "Estado de Derecho" y establece su relación con la defensa de los valores éticos y cívicos en la sociedad democrática.</p> <p>3.3. Describe el significado y relación existente entre los siguientes conceptos: democracia, ciudadano, soberanía, autonomía personal, igualdad, justicia, representatividad, etc.</p> <p>3.4. Explica la división de poderes propuesta por Montesquieu y la función que desempeñan el poder legislativo, el ejecutivo y el judicial en el Estado democrático, como instrumento para evitar el monopolio del poder político y como medio que permite a los ciudadanos el control del Estado.</p> <p>4.1. Asume y explica el deber moral y civil, que tienen los ciudadanos, de participar activamente en el ejercicio de la democracia, con el fin de que se respeten los valores éticos y cívicos en el seno del Estado.</p> <p>4.2. Define la magnitud de algunos de los riesgos que existen en los gobiernos democráticos, cuando no se respetan los valores éticos de la DUDH, tales como: la degeneración en demagogia, la dictadura de las mayorías y la escasa participación ciudadana, entre otros, formulando posibles medidas para evitarlos.</p> <p>5.1. Identifica y aprecia los valores éticos más destacados en los que se fundamenta la Constitución Española, señalando el origen de su legitimidad y la finalidad que persigue, mediante la lectura comprensiva y comentada de su preámbulo.</p> <p>5.2. Describe los conceptos preliminares delimitados en la Constitución Española y su dimensión ética, tales como: la nación española, la pluralidad ideológica, así como el papel y las funciones atribuidas a las fuerzas armadas, a través de la lectura comprensiva y comentada de los artículos 1 al 9.</p> <p>6.1. Señala y comenta la importancia de "los derechos y libertades públicas fundamentales de la persona" establecidos en la Constitución, tales como: la libertad ideológica, religiosa y de culto; el carácter aconfesional del Estado Español; el derecho a la libre expresión de ideas y pensamientos; el derecho a la reunión pública y a la libre asociación y sus límites.</p> <p>7.1. Conoce y aprecia, en la Constitución Española su adecuación a la DUDH, señalando los valores éticos en los que se fundamentan los derechos y deberes de los ciudadanos, así como los principios rectores de la política social y económica.</p> <p>7.2. Explica y asume los deberes ciudadanos que establece la Constitución y los ordena según su importancia, expresando la justificación del orden elegido.</p> <p>7.3. Aporta razones para justificar la importancia que tiene, para el buen funcionamiento de la democracia, el hecho de que los ciudadanos sean conscientes no sólo de sus derechos, sino también de sus obligaciones como un deber cívico, jurídico y ético.</p> <p>7.4. Reconoce la responsabilidad fiscal de los ciudadanos y su relación con los presupuestos generales del Estado como un deber ético que contribuye al desarrollo del bien común.</p> <p>8.1. Describe, acerca de la UE, la integración económica y política, su desarrollo histórico desde 1951, sus objetivos y los valores éticos en los que se fundamenta de acuerdo con la DUDH.</p> <p>8.2. Identifica y aprecia la importancia de los logros alcanzados por la UE y el beneficio que éstos han aportado para la vida de los ciudadanos, tales como, la anulación de fronteras y restricciones aduaneras, la libre circulación de personas y capitales, etc., así como, las obligaciones adquiridas en los diferentes ámbitos: económico, político, de la seguridad y paz, etc.</p>

Criterios de evaluación	Estándares de aprendizaje
Bloque 5. Los valores éticos, el Derecho, la DUDH y otros tratados internacionales sobre	
<p>1. Señalar la vinculación que existe entre la Ética, el Derecho y la Justicia, a través del conocimiento de sus semejanzas, diferencias y relaciones, analizando el significado de los términos de legalidad y legitimidad.</p> <p>2. Explicar el problema de la justificación de las normas jurídicas, mediante el análisis de las teorías del derecho natural o iusnaturalismo, el convencionalismo y el positivismo jurídico, identificando su aplicación en el pensamiento jurídico de algunos filósofos, con el fin de ir conformando una opinión argumentada acerca de la fundamentación ética de las leyes.</p> <p>3. Analizar el momento histórico y político que impulsó la elaboración de la DUDH y la creación de la ONU, con el fin de entenderla como una necesidad de su tiempo, cuyo valor continúa vigente como fundamento ético universal de la legitimidad del Derecho y los Estados.</p> <p>4. Identificar, en el preámbulo de la DUDH, el respeto a la dignidad de las personas y sus atributos esenciales como el fundamento del que derivan todos los derechos humanos.</p> <p>5. Interpretar y apreciar el contenido y estructura interna de la DUDH, con el fin de conocerla y propiciar su aprecio y respeto.</p> <p>6. Comprender el desarrollo histórico de los derechos humanos, como una conquista de la humanidad y estimar la importancia del problema que plantea en la actualidad el ejercicio de los derechos de la mujer y del niño en gran parte del mundo, conociendo sus causas y tomando conciencia de ellos con el fin de promover su solución.</p> <p>7. Evaluar, utilizando el juicio crítico, la magnitud de los problemas a los que se enfrenta la aplicación de la DUDH, en la actualidad, apreciando la labor que realizan instituciones y ONGs que trabajan por la defensa de los derechos humanos, auxiliando a aquéllos que por naturaleza los poseen, pero que no tienen la oportunidad de ejercerlos.</p>	<p>1.1. Busca y selecciona información en páginas web, para identificar las diferencias, semejanzas y vínculos existentes entre la Ética y el Derecho, y entre la legalidad y la legitimidad, elaborando y presentando conclusiones fundamentadas.</p> <p>2.1. Elabora en grupo, una presentación con soporte digital, acerca de la teoría “iusnaturalista del Derecho”, su objetivo y características, identificando en la teoría de Locke un ejemplo de ésta en cuanto al origen de las leyes jurídicas, su validez y las funciones que le atribuye al Estado.</p> <p>2.2. Destaca y valora, en el pensamiento sofista, la distinción entre physis y nomos, describiendo su aportación al convencionalismo jurídico y elaborando conclusiones argumentadas acerca de este tema.</p> <p>2.3. Analiza información acerca del positivismo jurídico de Kelsen, principalmente lo relativo a la validez de las normas y los criterios que utiliza, especialmente el de eficacia, y la relación que establece entre la Ética y el Derecho.</p> <p>2.4. Recurre a su espíritu emprendedor e iniciativa personal para elaborar una presentación con medios informáticos, en colaboración grupal, comparando las tres teorías del Derecho y explicando sus conclusiones.</p> <p>3.1. Explica la función de la DUDH como un “código ético” reconocido por los países integrantes de la ONU, con el fin promover la justicia, la igualdad y la paz, en todo el mundo.</p> <p>3.2. Contrasta información de los acontecimientos históricos y políticos que dieron origen a la DUDH, entre ellos, el uso de las ideologías nacionalistas y racistas que defendían la superioridad de unos hombres sobre otros, llegando al extremo del Holocausto judío, así como a la discriminación y exterminio de todos aquéllos que no pertenecieran a una determinada etnia, modelo físico, religión, ideas políticas, etc.</p> <p>3.3. Señala los objetivos que tuvo la creación de la ONU y la fecha en la que se firmó la DUDH, valorando la importancia de este hecho para la historia de la humanidad.</p> <p>4.1. Explica y aprecia en qué consiste la dignidad que esta declaración reconoce al ser humano como persona, poseedora de unos derechos universales, inalienables e innatos, mediante la lectura de su preámbulo.</p> <p>5.1. Construye un esquema acerca de la estructura de la DUDH, la cual se compone de un preámbulo y 30 artículos que pueden clasificarse de la siguiente manera:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Los artículos 1 y 2 se refieren a los derechos inherentes a toda persona: la libertad, la igualdad, la fraternidad y la no discriminación. - Los artículos del 3 al 11 se refieren a los derechos individuales. - Los artículos del 12 al 17 establecen a los derechos del individuo en relación con la comunidad. - Los artículos del 18 al 21 señalan los derechos y libertades políticas. - Los artículos del 22 al 27 se centran en los derechos económicos, sociales y culturales. - Finalmente los artículos del 28 al 30 se refieren a la interpretación de todos ellos, a las condiciones necesarias para su ejercicio y los límites que tienen. <p>5.2. Elabora una campaña, en colaboración grupal, con el fin de difundir la DUDH como fundamento del Derecho y la democracia, en su entorno escolar, familiar y social.</p> <p>6.1. Describe los hechos más influyentes en el desarrollo histórico de los derechos humanos, partiendo de la Primera generación: los derechos civiles y políticos; los de la Segunda generación: económicos, sociales y culturales y los de la Tercera: los derechos de los pueblos a la solidaridad, el desarrollo y la paz.</p> <p>6.2. Da razones acerca del origen histórico del problema de los derechos de la mujer, reconociendo los patrones económicos y socioculturales que han fomentado la violencia y la desigualdad de género.</p> <p>6.3. Justifica la necesidad de actuar en defensa de los derechos de la infancia, luchando contra la violencia y el abuso del que niños y niñas son víctimas en el siglo XXI, tales como el abuso sexual, el trabajo infantil, o su utilización como soldados, etc.</p> <p>6.4. Emprende, en colaboración grupal, la elaboración de una campaña contra la discriminación de la mujer y la violencia de género en su entorno familiar, escolar y social, evaluando los resultados obtenidos.</p> <p>7.1. Investiga mediante información obtenida en distintas fuentes, acerca de los problemas y retos que tiene la aplicación de la DUDH en cuanto al ejercicio de:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Los Derechos civiles, destacando los problemas relativos a la intolerancia, la exclusión social, la discriminación de la mujer, la violencia de género y la existencia de actitudes como: la homofobia, el racismo, la xenofobia, el acoso laboral y escolar, etc. - Los Derechos políticos: guerras, terrorismo, dictaduras, genocidio, refugiados políticos, etc. <p>7.2. Indaga, en trabajo colaborativo, acerca del trabajo de instituciones y voluntarios que, en todo el mundo, trabajan por el cumplimiento de los Derechos Humanos, tales como: Amnistía Internacional y ONGs como Manos Unidas, Médicos sin Frontera y Caritas, entre otros, elaborando y expresando sus conclusiones.</p>

Criterios de evaluación	Estándares de aprendizaje
Bloque 6. Los valores éticos y su relación con la ciencia y la tecnología	
<p>1. Reconocer la importancia que tiene la dimensión moral de la ciencia y la tecnología, así como la necesidad de establecer límites éticos y jurídicos con el fin de orientar su actividad conforme a los valores defendidos por la DUDH.</p> <p>2. Entender y valorar el problema de la tecnodependencia y la alienación humana a la que ésta conduce.</p> <p>3. Utilizar los valores éticos contenidos en la DUDH en el campo científico y tecnológico, con el fin de evitar su aplicación inadecuada y solucionar los dilemas morales que a veces se presentan, especialmente en el terreno de la medicina y la biotecnología.</p> <p>4. Reconocer que, en la actualidad, existen casos en los que la investigación científica no es neutral, sino que está determinada por intereses políticos, económicos, etc. mediante el análisis de la idea de progreso y su interpretación equivocada, cuando los objetivos que se pretenden no respetan un código ético fundamentado en la DUDH.</p>	<p>1.1. Utiliza información de distintas fuentes para analizar la dimensión moral de la ciencia y la tecnología, evaluando el impacto positivo y negativo que éstas pueden tener en todos los ámbitos de la vida humana, por ejemplo: social, económica, política, ética y ecológica, entre otros.</p> <p>1.2. Aporta argumentos que fundamenten la necesidad de poner límites éticos y jurídicos a la investigación y práctica tanto científica como tecnológica, tomando la dignidad humana y los valores éticos reconocidos en la DUDH como criterio normativo.</p> <p>1.3. Recurre a su iniciativa personal para exponer sus conclusiones acerca del tema tratado, utilizando medios informáticos y audiovisuales, de forma argumentada y ordenada racionalmente.</p> <p>2.1. Destaca el problema y el peligro que representa para el ser humano la tecnodependencia, señalando sus síntomas, causas y estimando sus consecuencias negativas, como una adicción incontrolada a los dispositivos electrónicos, los videojuegos y las redes sociales, conduciendo a las personas hacia una progresiva deshumanización.</p> <p>3.1. Analiza información seleccionada de diversas fuentes, con el fin de conocer en qué consisten algunos de los avances en medicina y biotecnología, que plantean dilemas morales, tales como: la utilización de células madre, la clonación y la eugenesia, entre otros, señalando algunos peligros que éstos encierran si se prescinde del respeto a la dignidad humana y sus valores fundamentales.</p> <p>3.2. Presenta una actitud de tolerancia y respeto ante las diferentes opiniones que se expresan en la confrontación de ideas, con el fin de solucionar los dilemas éticos, sin olvidar la necesidad de utilizar el rigor en la fundamentación racional y ética de todas las alternativas de solución planteadas.</p> <p>4.1. Obtiene y selecciona información, en trabajo colaborativo, de algunos casos en los que la investigación científica y tecnológica no ha sido guiada ni es compatible con los valores éticos de la DUDH, generando impactos negativos en el ámbito humano y medioambiental, señalando las causas.</p> <p>4.2. Diserta, en colaboración grupal, acerca de la idea de “progreso” en la ciencia y su relación con los valores éticos, el respeto a la dignidad humana y su entorno, elaborando y exponiendo conclusiones.</p> <p>4.3. Selecciona y contrasta información, en colaboración grupal, acerca de algunas de las amenazas que, para el medio ambiente y la vida, está teniendo la aplicación indiscriminada de la ciencia y la tecnología, tales como: la explotación descontrolada de los recursos naturales, la destrucción de hábitats, la contaminación química e industrial, la lluvia ácida, el cambio climático, la desertificación, etc.</p>

Valores éticos. 4º ESO

Criterios de evaluación	Estándares de aprendizaje
Bloque 1. La dignidad de la persona	
<p>1. Interpretar y valorar la importancia de la dignidad de la persona, como el valor del que parte y en el que se fundamenta la DUDH, subrayando los atributos inherentes a la naturaleza humana y los derechos inalienables y universales que derivan de ella, como el punto de partida sobre el que deben girar los valores éticos en las relaciones humanas a nivel personal, social, estatal y universal.</p>	<p>1.1. Identifica en la dignidad del ser humano, en tanto que persona y los atributos inherentes a su naturaleza, el origen de los derechos inalienables y universales que establece la DUDH.</p> <p>1.2. Identifica, en la DUDH, los atributos esenciales del ser humano: la razón, la conciencia y la libertad.</p> <p>1.3. Relaciona de forma adecuada los siguientes términos y expresiones, utilizados en la DUDH: dignidad de la persona, fraternidad, libertad humana, trato digno, juicio justo, trato inhumano o degradante, arbitrariamente detenido, presunción de inocencia, discriminación, violación de derechos, etc.</p>
Bloque 2. La comprensión, el respeto y la igualdad en las relaciones interpersonales	
<p>1. Explicar, basándose en la DUDH, los principios que deben regir las relaciones entre los ciudadanos y el Estado, con el fin de favorecer su cumplimiento en la sociedad en la que viven.</p> <p>2. Explicar en qué consiste la socialización global y su relación con los medios de comunicación masiva, valorando sus efectos en la vida y el desarrollo moral de las personas y de la sociedad, reflexionando acerca del papel que deben tener la Ética y el Estado en relación con este tema.</p>	<p>1.1. Comenta, según lo establecido por la DUDH en los artículos del 12 al 17, los derechos del individuo que el Estado debe respetar y fomentar, en las relaciones existentes entre ambos.</p> <p>1.2. Explica los límites del Estado que establece la DUDH en los artículos del 18 al 21, al determinar las libertades de los ciudadanos que éste debe proteger y respetar.</p> <p>1.3. Elabora una presentación con soporte informático y audiovisual, ilustrando los contenidos más sobresalientes tratados en el tema y exponiendo sus conclusiones de forma argumentada.</p> <p>2.1. Describe y evalúa el proceso de socialización global, mediante el cual se produce la interiorización de valores, normas, costumbres, etc.</p> <p>2.2. Señala los peligros que encierra el fenómeno de la socialización global si se desarrolla al margen de los valores éticos universales, debatiendo acerca de la necesidad de establecer límites éticos y jurídicos en este tema.</p> <p>2.3. Diserta, acerca del impacto que tienen los medios de comunicación masiva en la vida moral de las personas y de la sociedad, expresando sus opiniones con rigor intelectual.</p> <p>2.4. Valora la necesidad de una regulación ética y jurídica en relación con el uso de medios de comunicación masiva, respetando el derecho a la información y a la libertad de expresión que poseen los ciudadanos.</p>

Criterios de evaluación	Estándares de aprendizaje
Bloque 3. La reflexión ética	
<p>1. Reconocer que, en el mundo actual de grandes y rápidos cambios, la necesidad de una regulación ética es fundamental, debido a la magnitud de los peligros a los que se enfrenta el ser humano, resultando necesaria su actualización y ampliación a los nuevos campos de acción de la persona, con el fin de garantizar el cumplimiento de los derechos humanos.</p> <p>2. Comprender y apreciar la importancia que tienen para el ser humano del s.XXI, las circunstancias que le rodean, destacando los límites que le imponen y las oportunidades que le ofrecen para la elaboración de su proyecto de vida, conforme a los valores éticos que libremente elige y que dan sentido a su existencia.</p> <p>3. Distinguir los principales valores éticos en los que se fundamentan las éticas formales, estableciendo su relación con la ética kantiana y señalando la importancia que este filósofo le atribuye a la autonomía de la persona como valor ético fundamental.</p> <p>4. Identificar la Ética del Discurso, de Habermas y Apel, como una ética formal, que destaca el valor del diálogo y el consenso en la comunidad, como procedimiento para encontrar normas éticas justas.</p>	<p>1.1. Justifica racionalmente y estima la importancia de la reflexión ética en el s. XXI, como instrumento de protección de los derechos humanos ante el peligro que pueden representar entes poseedores de grandes intereses políticos y económicos y grupos violentos, que tienen a su alcance armamento de gran alcance científico y tecnológico, capaces de poner en gran riesgo los derechos fundamentales de la persona.</p> <p>1.2. Señala algunos de los nuevos campos a los que se aplica la ética, tales como, el profesional, la bioética, el medioambiente, la economía, la empresa, la ciencia y la tecnología, entre otras.</p> <p>2.1. Describe y evalúa las circunstancias que en el momento actual le rodean, identificando las limitaciones y oportunidades que se le plantean, desde las perspectivas sociales, laborales, educativas, económicas, familiares, afectivas, etc., con el objeto de diseñar, a partir de ellas, su proyecto de vida personal, determinando libremente los valores éticos que han de guiarlo.</p> <p>3.1. Define los elementos distintivos de las éticas formales y los compara con los relativos a las éticas materiales.</p> <p>3.2. Explica las características de la ética kantiana: formal, universal y racional, así como la importancia de su aportación a la Ética universal.</p> <p>3.3. Aprecia, en la ética kantiana, su fundamento en la autonomía de la persona como valor ético esencial y su manifestación en el imperativo categórico y sus formulaciones.</p> <p>4.1. Identifica la Ética del Discurso como una ética formal y describe en qué consiste el imperativo categórico que formula, señalando las similitudes y diferencias que posee con el imperativo de la ética de Kant.</p> <p>4.2. Utiliza su iniciativa personal y emprendedora para elaborar una presentación con soporte informático acerca de las éticas formales, expresando y elaborando conclusiones fundamentadas.</p>
Bloque 4. La justicia y la política	
<p>1. Concebir la democracia, no sólo como una forma de gobierno, sino como un estilo de vida ciudadana, consciente de su deber como elemento activo de la vida política, colaborando en la defensa y difusión de los derechos humanos tanto en su vida personal como social.</p> <p>2. Reflexionar acerca del deber que tienen los ciudadanos y los Estados de promover la enseñanza y la difusión de los valores éticos, como instrumentos indispensables para la defensa de la dignidad y los derechos humanos, ante el peligro que el fenómeno de la globalización puede representar para la destrucción del planeta y la deshumanización de la persona.</p>	<p>1.1. Comprende la importancia que tiene para la democracia y la justicia, que los ciudadanos conozcan y cumplan con sus deberes, entre ellos, la defensa de los valores éticos y cívicos, el cuidado y conservación de todos los bienes y servicios públicos, la participación en la elección de los representantes políticos, el respeto y la tolerancia a la pluralidad de ideas y de creencias, el acatamiento de las leyes y de las sentencias de los tribunales de justicia, así como, el pago de los impuestos establecidos, entre otros.</p> <p>2.1. diserta y elabora conclusiones, en grupo, acerca de las terribles consecuencias que puede tener para el ser humano, el fenómeno de la globalización, si no se establece una regulación ética y política, tales como: el egoísmo, la desigualdad, la interdependencia, la internacionalización de los conflictos armados, la imposición de modelos culturales determinados por intereses económicos que promueven el consumismo y la pérdida de libertad humana, entre otros.</p> <p>2.2. Comenta el deber ético y político que tienen todos los Estados, ante los riesgos de la globalización, de tomar medidas de protección de los Derechos Humanos, especialmente la obligación de fomentar la enseñanza de los valores éticos, su vigencia y la necesidad de respetarlos en todo el mundo, tales como, el deber de contribuir en la construcción de una sociedad justa y solidaria, fomentando la tolerancia, el respeto a los derechos de los demás, la honestidad, la lealtad, el pacifismo, la prudencia y la mutua comprensión mediante el diálogo, la defensa y protección de la naturaleza, entre otros.</p>

Criterios de evaluación	Estándares de aprendizaje
Bloque 5. Los valores éticos, el Derecho, la DUDH y otros tratados internacionales sobre	
<p>1. Apreciar la necesidad de las leyes jurídicas en el Estado, para garantizar el respeto a los derechos humanos y disertar acerca de algunos dilemas morales en los que existe un conflicto entre los deberes éticos, relativos a la conciencia de la persona y los deberes cívicos que le imponen las leyes jurídicas.</p> <p>2. Disertar acerca de la teoría de Rawls basada en la justicia como equidad y como fundamento ético del Derecho, emitiendo un juicio crítico acerca de ella.</p> <p>3. Valorar la DUDH como conjunto de ideales irrenunciables, teniendo presente los problemas y deficiencias que existen en su aplicación, especialmente en lo relativo al ámbito económico y social, indicando la importancia de las instituciones y los voluntarios que trabajan por la defensa de los derechos humanos.</p> <p>4. Entender la seguridad y la paz como un derecho reconocido en la DUDH (art. 3) y como un compromiso de los españoles a nivel nacional e internacional (Constitución Española, preámbulo), identificando y evaluando el peligro de las nuevas amenazas, que contra ellas, han surgido en los últimos tiempos.</p> <p>5. Conocer la misión atribuida, en la Constitución Española, a las fuerzas armadas y su relación con los compromisos que España tiene con los organismos internacionales a favor de la seguridad y la paz, reflexionando acerca de la importancia del derecho internacional para regular y limitar el uso y aplicación de la fuerza y el poder.</p>	<p>1.1. Explica la finalidad y características de las leyes jurídicas dentro del Estado y su justificación ética, como fundamento de su legitimidad y de su obediencia.</p> <p>1.2. Debate acerca de la solución de problemas en los que hay un conflicto entre los valores y principios éticos del individuo y los del orden civil, planteando soluciones razonadas, en casos como los de desobediencia civil y objeción de conciencia.</p> <p>2.1. Busca información en internet con el fin de definir los principales conceptos utilizados en la teoría de Rawls y establece una relación entre ellos, tales como: la posición original y el velo de ignorancia, el criterio de imparcialidad y la función de los dos principios de justicia que propone.</p> <p>2.2. Realiza un juicio crítico acerca de la teoría de Rawls y explica su conclusión argumentada acerca de ella.</p> <p>3.1. Justifica racionalmente la importancia de los derechos humanos como ideales a alcanzar por las sociedades y los Estados y reconoce los retos que aún tienen que superar.</p> <p>3.2. Señala alguna de las deficiencias existentes en el ejercicio de los derechos económicos y sociales tales como: la pobreza, la falta de acceso a la educación, a la salud, al empleo, a la vivienda, etc.</p> <p>3.3. Emprende la elaboración de una presentación, con soporte informático y audiovisual, acerca de algunas instituciones y voluntarios que, en todo el mundo, trabajan por la defensa y respeto de los Derechos Humanos, tales como la ONU y sus organismos, FAO, OIEA (Organismo Internacional de Energía Atómica), OMS (Organización Mundial de la Salud), UNESCO (Organización de las Naciones Unidas para la Educación, la Ciencia y la Cultura), entre otros y ONGs como Greenpeace, UNICEF, la Cruz Roja, la Media Luna Roja, etc. así como El Tribunal Internacional de Justicia y el Tribunal de Justicia de la Unión Europea, entre otros.</p> <p>4.1. Diserta, en pequeños grupos, acerca de la seguridad y la paz como un derecho fundamental de las personas y aprecia su importancia para el ejercicio del derecho a la vida y a la libertad, elaborando y expresando sus conclusiones (art. 3º de la DUDH).</p> <p>4.2. Toma conciencia del compromiso de los españoles con la paz, como una aspiración colectiva e internacional, reconocida en la Constitución Española y rechaza la violación de los derechos humanos, mostrando solidaridad con las víctimas de la violencia.</p> <p>4.3. Emprende la elaboración de una presentación, con soporte audiovisual, sobre algunas de las nuevas amenazas para la paz y la seguridad en el mundo actual, tales como: el terrorismo, los desastres medioambientales, las catástrofes naturales, las mafias internacionales, las pandemias, los ataques cibernéticos, el tráfico de armas de destrucción masiva, de personas y de órganos, entre otros.</p> <p>5.1. Conoce, analiza y asume como ciudadano, los compromisos internacionales realizados por España en defensa de la paz y la protección de los derechos humanos, como miembro de organismos internacionales: ONU, OTAN, UE, etc.</p> <p>5.2. Explica la importancia de la misión de las fuerzas armadas, (en el art. 15 de la ley de Defensa Nacional) en materia de defensa y seguridad nacional, de derechos humanos, de promoción de la paz y su contribución en situaciones de emergencia y ayuda humanitaria, tanto nacionales como internacionales.</p> <p>5.3. Analiza las consecuencias de los conflictos armados a nivel internacional, apreciando la importancia de las organizaciones internacionales que promueven y vigilan el cumplimiento de un derecho internacional, fundamentado en la DUDH.</p>
Bloque 6. Los valores éticos y su relación con la ciencia y la tecnología.	
<p>1. Identificar criterios que permitan evaluar, de forma crítica y reflexiva, los proyectos científicos y tecnológicos, con el fin de valorar su idoneidad en relación con el respeto a los derechos y valores éticos de la humanidad.</p> <p>2. Estimar la necesidad de hacer cumplir una ética deontológica a los científicos, los tecnólogos y otros profesionales.</p>	<p>1.1. Utiliza información de forma selectiva para encontrar algunos criterios a tener en cuenta para estimar la viabilidad de proyectos científicos y tecnológicos, considerando la idoneidad ética de los objetivos que pretenden y la evaluación de los riesgos y consecuencias personales, sociales y medioambientales que su aplicación pueda tener.</p> <p>2.1. Comprende y explica la necesidad de apoyar la creación y uso de métodos de control y la aplicación de una ética deontológica para los científicos y tecnólogos y, en general, para todas las profesiones, fomentando la aplicación de los valores éticos en el mundo laboral, financiero y empresarial.</p>

APLICACIÓ DE LA LLEI A CATALUNYA

INTRODUCCIÓ

El model de proposta que presentem s'ajusta en general la proposta de la Generalitat. Els temes i la seva especificitat, en la nostra programació, estan més centrats en la proposta de la intel·ligència emocional i els Drets Humans.

Pel que fa a la intel·ligència emocional, intentem tocar els aspectes que fan referència a la intel·ligència intrapersonal, entenent que la base de qualsevol comportament ètic es troba en una bona estructura de la personalitat, segura d'ella mateixa, amb actituds habituals de responsabilitat, autoconeixement i cura.

També treballem un seguit d'habilitats pròpies de la intel·ligència interpersonal, com són: el pensament mitjans fins, el pensament causal, el pensament conseqüencial, el pensament alternatiu, el pensament de perspectiva. I les habilitats, que intentem fer hàbits, de: la empatia, la reflexió i l'assertivitat; les quals fan possibles aquests pensaments.

Així doncs, la nostra intenció rau en el treball sobre les bases del comportament que faran possible, per exemple: conductes no discriminatòries, acceptació de les pròpies limitacions, defensa dels nostres drets o dels altres davant la injustícia, etc.

Tenim present, però, que és en les situacions concretes, on es veu reflectit el tarannà personal. Per aquest motiu incidim en les habilitats socials que faciliten la convivència i que, sovint, els alumnes desconeixen.

Es tracta, doncs, d'una proposta teòrico-pràctica, on la reflexió sobre la experiència pròpia o la dels companys esdevé la base per trobar quines són les conductes més útils en cada cas. Aquesta reflexió, es mostra particularment important per esbrinar, quin són els valors de fons que donen coherència a cadascuna de les accions que du a terme una persona.

En aquest sentí podem afirmar que, d'una manera o d'una altra, totes les competències clau es troben reflectides en aquesta programació. Tot i que la seva distribució no s'ajusti fil per randa a la proposta de la Generalitat.

COMPETÈNCIES DE LA MATÈRIA

Les competències bàsiques de la matèria de cultura i valors ètics pretenen desenvolupar en l'alumne un seguit de competències personals, interpersonals i socioculturals tot aplegant i vertebrant continguts procedents de l'ètica, la filosofia i la història de la cultura.

Aquesta matèria té com a nucli la fonamentació dels valors ètics que han d'inspirar els criteris per tal de jutjar fets i accions. En ocupar-se dels valors, promou aquelles actituds imprescindibles per viure i convida en la societat actual, complexa i diversa.

Cultura i valors ètics inclou competències adreçades a millorar l'autonomia personal de l'alumne recolzada en la deliberació reflexiva, asserenada i amb criteris, que consideri les conseqüències dels propis actes i els faci conscients de les responsabilitats que se'n deriven. També inclou aquelles competències orientades a millorar la capacitat de pensar críticament, d'avaluar la fiabilitat de les fonts d'informació i de cercar constantment la millora en la fonamentació del propi pensament per tal de prendre decisions davant de situacions noves, així com ser capaç de presentar i debatre els propis punts de vista de forma argumentada.

Com correspon a la formació que mereixen els futurs ciutadans i ciutadanes del segle XXI, la matèria conté, a més, competències relatives al respecte a un mateix i als altres, a la gestió assertiva i cooperativa dels conflictes interpersonals i al desenvolupament de les habilitats per al diàleg que promoguin la cultura de la pau. També es pretén el desenvolupament de la sensibilitat moral, especialment el fet de posar-se en el lloc de l'altre, el sentit de la justícia i la preservació dels lligams afectius amb les altres persones. Així mateix, es proposa contribuir a fer l'alumnat competent per viure i convida en el pluralisme i en la diversitat d'identitats (de gènere, nacionals, ètniques, religioses...), tot descobrint els valors que es comparteixen més enllà de les identitats que diferencien.

Al mateix temps, es fomenta la consciència de les arrels culturals a través de les manifestacions artístiques i culturals, com la música, les arts plàstiques, la literatura i l'evolució del pensament sobre els valors amb relació a la noció d'ésser humà, les relacions humanes, la natura, la ciència i la tècnica.

Finalment, es proposa que l'alumne sigui capaç de treballar en equip de manera cooperativa i creativa, així com afavorir la participació activa com a ciutadà amb una actitud de compromís cívica per tal de promoure un augment de la qualitat democràtica de la nostra societat.

L'assoliment de les competències d'aquesta matèria s'ha de considerar com a producte del treball continu per mantenir-les, millorar-les i ampliar-les davant de situacions de complexitat creixent, atès que el caràcter bàsicament actitudinal de la majoria fa que avancin totes alhora i de forma interrelacionada. Per això s'ha optat per no graduar-les. Aquesta relació entre les competències comporta disposar, en canvi, d'un instrument d'avaluació per a l'observació sistemàtica que contingui indicadors de la consolidació de cada competència.

Dins de cada competència s'han determinat uns continguts clau que són essencials per assolir-la. Alguns d'aquests continguts poden estar al servei de l'adquisició de diverses competències. A més dels seus continguts conceptuals específics, la matèria es nodreix dels continguts d'altres matèries, com les llengües, les ciències socials o les de l'àmbit científicotecnològic.

Atès el caràcter prosocial de la majoria de competències de la matèria, ocuparan un lloc privilegiat en la metodologia totes les tècniques de dinàmica de grups que impliquin interacció entre els membres de la classe. També serà important el recurs a les diverses arts. Convé, a més, que cada sessió setmanal constitueixi una unitat que es clogui en si mateixa i que contingui activitats variades.

Dimensió personal

Demana l'aprenentatge de les competències següents:

Competència 1. Actuar amb autonomia en la presa de decisions i ser responsable dels propis actes

Cercar la construcció de la personalitat moral per afavorir l'autocomprensió, l'autocontrol, l'autoregulació i la confiança en les pròpies possibilitats i en el marc del bé comú.

Continguts clau

CC1. La presa de decisions: fases i conseqüències.

CC2. Els criteris com a fonament de la presa de decisions. CC3. El concepte de llibertat i els seus límits.

CC4. Les lleis i les seves implicacions ètiques i socials. CC5. Drets i deures en l'àmbit escolar, familiar i social.

CC6. El fonament de la llibertat i l'autonomia en les diverses teories ètiques.

Competència 2. Assumir actituds ètiques derivades de la Declaració Universal dels Drets Humans

Promoure actituds ètiques i de relació que afavoreixen la convivència i el progrés de la societat inspirat en els valors universals, atenent al respecte a la igualtat de gènere i la no discriminació.

Continguts clau

CC7. La Declaració Universal dels Drets Humans de 1948.

CC8. Algunes disposicions legals i institucions per a la defensa dels drets humans i de les llibertats.

CC9. Situacions i contextos de conculcació dels drets humans i les llibertats. CC10. Els drets humans com a deures morals.

CC11. Història i fonamentació dels drets humans. Les generacions de drets. Els drets de les generacions futures.

Competència 3. Qüestionar-se i usar l'argumentació per superar prejudicis i consolidar el pensament propi

Promoure l'ús de l'argumentació per construir interrogants formulats en bones preguntes i desenvolupar un discurs racional lliure de prejudicis i estereotips, i generador d'un pensament propi.

Continguts clau

CC12. El dubte i la formulació de les bones preguntes com a inici de la reflexió. CC13. El bon argument.

CC14. Els aspectes d'una argumentació.

CC15. L'origen i la construcció dels prejudicis en el nostre context.

Competència 4. Identificar els aspectes ètics de cada situació i donar-hi respostes adients i preferentment innovadores

Posar-se en situació de superar les limitacions i projectar com es vol el món, amb capacitat imaginativa, originalitat i sostenibilitat. Una capacitat que ens projecta cap al futur i ens permet buscar alternatives i anticipar conseqüències.

Continguts clau

CC16. Els criteris morals i la seva fonamentació: cura, justícia, compassió, reciprocitat, imparcialitat...

CC17. Imaginació i creativitat aplicades a les decisions ètiques. CC18. La millora i la innovació com a estímul de l'avenç col·lectiu.

CC19. Principals sistemes ètics del segle XX: derivacions de l'utilitarisme i ètiques apriorístiques.

CC20. Codis deontològics professionals i empresarials com a concreció de l'ètica aplicada.

Dimensió interpersonal

Demana l'aprenentatge de les competències següents:

Competència 5. Mostrar actituds de respecte actiu envers les altres persones, cultures, opcions i creences

Practicar la raonabilitat i l'acceptació de l'altre en les seves diversitats per aprendre a viure junts amb actituds de tolerància activa i respecte.

Continguts clau

CC21. La dignitat humana i el respecte. Consideració de la igualtat. CC22. La pluralitat cultural, política, religiosa i altres.

CC23. Diversitat d'identitats. Les diferències i els seus contextos. CC24. Valors universals i valors compartits. La convivència.

CC25. Àmbits d'actuació de poder i violència. Actituds de tolerància, solidaritat, compromís i les seves manifestacions externes.

Competència 6. Aplicar el diàleg i exercitar totes les habilitats que comporta, especialment per a la solució de conflictes interpersonals i per propiciar la cultura de la nau

Usar el diàleg com a reconeixement de l'altre, per a l'exercici d'actituds intel·lectuals (d'exploració, de recerca de criteris, de racionalitat, d'acceptació de la pluralitat, de flexibilitat) i afectives (de consideració, de confiança, d'autocontrol).

Continguts clau

CC26. El concepte de diàleg. Tipus de diàleg. El diàleg com a forma privilegiada de comunicació d'idees, de sentiments i de relació.

CC27. Les condicions del diàleg: ordre, claredat, atenció, intencionalitat...

CC28. Els valors del diàleg: comprensió, exclusió de violència, cooperació, participació, sinceritat, escolta, igualtat de les veus, assertivitat, respecte, racionalitat...

CC29. El conflicte. Anàlisi de conflictes. El tractament de conflictes interpersonals com a actor, com a espectador, com a afectat. Estratègies: conversa, negociació, mediació...

CC30. La cultura de la pau. Violència directa i violència estructural. Tipus de pau. Models i exemples de la cultura de la pau...

Dimensió sociocultural

Demana l'aprenentatge de les competències següents:

Competència 7. Comprendre i valorar el nostre món a partir de les arrels culturals que l'han configurat

Configurar la manera de ser i de comprendre el món a partir del sistema de valors i els grans relats que penetren els àmbits diversos de la cultura: la llengua, la ciència, el dret, la religió, les arts, etc.

Promoure en l'alumne la comprensió i la valoració de les arrels culturals, com a dues capacitats diferenciades i complementàries.

Continguts clau

CC31. La tradició grecoromana, la judeocristiana i la il·lustrada europea entorn de les cosmovisions de: a) el món, b) l'ésser humà, c) la història, d) la divinitat.

CC32. Els principis que es desprenen de les tres cultures. Exemples.

CC33. Els principis i valors que perviuen en els nostres dies. Aportació budisme i islam.

Referència a diferents teories ètiques.

Competència 8. Copsar les dimensions ètiques dels grans relats literaris i de les obres artístiques

Promoure en l'alumne la lectura, la interpretació i la valoració, dins la creació literària i artística de la història, dels significats ètics que manifesta.

Continguts clau

CC34. Els grans relats de la cultura grecoromana, els seus relats bíblics, de matriu judeocristiana, i les obres clàssiques del pensament filosòfic i il·lustrat com a expressions de comportaments ètics.

CC35. Les obres literàries modernes i contemporànies, les arts plàstiques (arquitectura, escultura, pintura) i les arts immaterials (música, teatre, dansa i cinema), com a expressions de comportaments ètics.

Competència 9. Analitzar críticament l'entorn (natural, científicotecnològic, social, polític, cultural) des de la perspectiva ètica, individualment i de manera col·lectiva

Formar-se criteris propis per valorar fets i situacions, tant de contextos propers com de més llunyans.

Continguts clau

CC36. Diferència entre fins i mitjans. Relació entre pensament i acció. CC37. Ciència i tecnologia com a àmbit de debat ètic (bioètica...).

CC38. L'exercici de la política i les seves repercussions ètiques.

CC39. El medi natural i les seves implicacions (ètica del consum, medi ambient). CC40. Tradicions, costums i creences.

CC41. Els mitjans de comunicació: tractament de la informació. Informació i comunicació en la xarxa.

Competència 10. Realitzar activitats de participació i de col·laboració que promoguin actituds de compromís i democràtiques

Promoure les bones relacions entre l'alumnat i la recerca d'un objectiu comú com a base de la participació i el treball en equip.

Experimentar i protagonitzar accions de compromís cívic (dins i/o fora del centre) a partir de les quals es posi en pràctica l'exercici actiu de la ciutadania i es posin en joc els coneixements i les capacitats al servei de la comunitat.

Continguts clau

CC42. Les normes i els criteris del treball en grup i en equip.

CC43. Valors i actituds a partir d'un sistema democràtic: solidaritat, bé comú, compromís, diàleg.

CC44. Àmbits de cooperació i participació: voluntariat, ONG, centres d'assistència comunitària.

CC45. La xarxa educativa en el territori: escoles, museus, sales d'art, centres artístics, biblioteques, centres esportius, esplais.

ORIENTACIONS PER A L'AVALUACIÓ

L'avaluació és el seguiment i la verificació del procés d'aprenentatge de l'alumne. L'avaluació de la matèria de cultura i valors ètics ha de dotar-se d'instruments d'avaluació variats i adequats per fer el seguiment acurat i la verificació posterior cap a l'adquisició gradual de les competències d'etapa.

La matèria de cultura i valors ètics conté dues característiques rellevants per a l'avaluació rigorosa dels aprenentatges que demana:

1. La llista de les deu competències de la matèria de cultura i valors ètics no és jeràrquica ni tampoc cronològica, sinó que, igual que les dimensions que les agrupen, les competències interactuen i guarden relació les unes amb les altres.

Aquesta raó comporta que les tècniques d'avaluació han de plantejar entorns que permetin distingir una competència de l'altra i, a la vegada, reflecteixin la relació entre elles. El grau de complexitat de les tècniques d'avaluació s'ajustarà a cada curs escolar.

Són exemples de tècniques d'avaluació:

- Observació de comportament espontani.
- Creació de situacions reals o simulades mitjançant estudi de casos.
- Autoavaluació.
- Avaluacions creuades, mútues.
- Redaccions espontànies que projecten el posicionament propi.
- Cròniques, exposicions que incorporin els judicis valoratius que emeten les persones implicades.
- Confecció d'obres (poema, dibuix...) representatives de les situacions tractades.
- Presentació d'una notícia, d'un esdeveniment.
- Confecció d'un portfoli vinculat al servei comunitari que doni pautes per a l'avaluació.

2. Les deu competències inclouen capacitats de diferents tipus i l'aprenentatge d'aquestes capacitats és dinàmic, obert i en evolució.

Les capacitats que integra una competència són de caràcter:

- Cognitiu: descobrir, argumentar, aportar, opinar, comprendre, treure conclusions, dialogar.
- Hàbit: col·laborar, innovar.
- Actitudinal: valorar, respectar, prestar atenció, ser responsable, comprometre's.

Convé, doncs, disposar d'instruments d'avaluació contínua al servei d'aquesta obertura i dinamisme, adequats per captar, seguir i verificar el procés dinàmic cap a l'adquisició d'aquests tres tipus de capacitats integradores de cadascuna de les competències. Són exemples d'instruments d'avaluació :

- Pautes d'observació
- Rúbriques d'elements de descoberta
- Rúbriques d'autoavaluació i d'interavaluació

Al final de l'etapa, l'avaluació final de resultats verificarà el grau d'adquisició de cadascuna de les competències.

La detecció i verificació de les competències de la matèria de cultura i valors ètics proporciona a l'equip docent una informació rellevant i complementària de l'alumne que haurà de recollir-se en el seu document orientador de final d'etapa i que, al seu torn, enriquirà la seva orientació al llarg de la vida.

Currículum educació secundària obligatòria Àmbit de cultura i valors (cultura i valors ètics)

Decret 187/2015 DOGC núm. 6945 – 28.8.2015 7

CONTINGUTS CLAU PER CURSOS

A continuació s'indiquen, a títol orientatiu, els continguts clau que es recomana treballar en els diferents cursos de l'etapa en els quals es valora més adequat iniciar-ne el treball. Sempre amb el benentès que són continguts que cal treballar al llarg de tota l'etapa i així poder observar-ne la consolidació dels aprenentatges. És a dir, aquells continguts que apareixen a primer i segon cursos, només indica que es recomana començar-los en aquests cursos, però que caldrà continuar-los treballant a tercer i quart també.

Primer i segon cursos

Dimensió personal

- CC1. La presa de decisions: fases i conseqüències.
- CC2. Els criteris com a fonament de la presa de decisions. CC3. El concepte de llibertat i els seus límits.
- CC4. Les lleis i les seves implicacions ètiques i socials. CC5. Drets i deures en l'àmbit escolar i familiar.
- CC7. La Declaració Universal dels Drets Humans de 1948.
- CC8. Algunes disposicions legals i institucions per a la defensa dels drets humans i de les llibertats.
- CC9. Situacions i contextos de conculcació dels drets humans i les llibertats. CC10. Els drets humans com a deures morals.
- CC12. El dubte i la formulació de les bones preguntes com a inici de la reflexió. CC13. El bon argument.
- CC14. Els aspectes d'una argumentació.
- CC16. Els criteris morals i la seva fonamentació: cura, justícia, compassió, reciprocitat, imparcialitat...
- CC17. Imaginació i creativitat aplicades a les decisions ètiques.

Dimensió interpersonal

- CC21. La dignitat humana. Consideració de la igualtat. CC22. La pluralitat cultural, política, religiosa i altres.
- CC24. Valors universals i valors compartits. La convivència.
- CC26. El concepte de diàleg. Tipus de diàleg. El diàleg com a forma privilegiada de comunicació d'idees, de sentiments i de relació.
- CC27. Les condicions del diàleg: ordre, claredat, atenció, intencionalitat...
- CC28. Els valors del diàleg: comprensió, exclusió de violència, cooperació, participació, sinceritat, escolta, igualtat de les veus, assertivitat, respecte, racionalitat...

- CC29. El conflicte. Anàlisi de conflictes. El tractament de conflictes interpersonals com a actor, com a espectador, com a afectat. Estratègies: conversa, negociació, mediació...
- CC30. La cultura de la pau. Violència directa i violència estructural. Tipus de pau. Models i exemples de la cultura de la pau...

Dimensió sociocultural

- CC31. La tradició grecoromana, la judeocristiana i la il·lustrada europea entorn de les cosmovisions del: a) món, b) ésser humà.
- CC32. Els principis que es desprenen de les tres cultures. Exemples.
- CC34. Els grans relats de la cultura grecoromana, els seus relats bíblics, de matriu judeocristiana, i les obres clàssiques del pensament filosòfic i il·lustrat com a expressions de comportaments ètics.
- CC36. Diferència entre fins i mitjans. Relació entre pensament i acció. CC37. Ciència i tecnologia com a àmbit de debat ètic (bioètica...).
- CC40. Tradicions, costums i creences.
- CC42. Les normes i els criteris del treball en grup i en equip.
- CC43. Valors i actituds a partir d'un sistema democràtic: solidaritat, bé comú, compromís, diàleg.

Tercer i quart cursos

Dimensió personal

- CC5. Drets i deures en l'àmbit escolar, familiar i social.
- CC6. El fonament de la llibertat i l'autonomia en les diverses teories ètiques. CC7. La Declaració Universal dels Drets Humans de 1948.
- CC8. Algunes disposicions legals i institucions per a la defensa dels drets humans i de les llibertats.
- CC9. Situacions i contextos de conculcació dels drets humans i les llibertats. CC10. Els drets humans com a deures morals.
- CC11. Història i fonamentació dels drets humans. Les generacions de drets. Els drets de les generacions futures.
- CC12. El dubte i la formulació de les bones preguntes com a inici de la reflexió. CC13. El bon argument.
- CC14. Els aspectes d'una argumentació.

- CC15. L'origen i la construcció dels prejudicis en el nostre context.
- CC16. Els criteris morals i la seva fonamentació: cura, justícia, compassió, reciprocitat, imparcialitat...
- CC18. La millora i la innovació com a estímul de l'avenç col·lectiu.
- CC19. Principals sistemes ètics del segle XX: derivacions de l'utilitarisme i ètiques apriorístiques.
- CC20. Codis deontològics professionals i empresarials com a concreció de l'ètica aplicada.

Dimensió interpersonal

- CC23. Diversitat d'identitats. Les diferències i els seus contextos.
- CC25. Àmbits d'actuació de poder i violència. Actituds de tolerància, solidaritat, compromís i les seves manifestacions externes.
- CC26. El concepte de diàleg. Tipus de diàleg. El diàleg com a forma privilegiada de comunicació d'idees, de sentiments i de relació.
- CC27. Les condicions del diàleg: ordre, claredat, atenció, intencionalitat...
- CC28. Els valors del diàleg: comprensió, exclusió de violència, cooperació, participació, sinceritat, escolta, igualtat de les veus, assertivitat, respecte, racionalitat...
- CC29. El conflicte. Anàlisi de conflictes. El tractament de conflictes interpersonals com a actor, com a espectador, com a afectat. Estratègies: conversa, negociació, mediació...
- CC30. La cultura de la pau. Violència directa i violència estructural. Tipus de pau. Models i exemples de la cultura de la pau...

Dimensió sociocultural

- CC31. La tradició grecoromana, la judeocristiana i la il·lustrada europea entorn de les cosmovisions de: a) el món, b) l'ésser humà, c) la història, d) la divinitat.
- CC32. Els principis que es desprenen de les tres cultures. Exemples.
- CC33. Els principis i valors que perviuen en els nostres dies. Aportació budisme i islam.
Referència a diferents teories ètiques.
- CC35. Les obres literàries modernes i contemporànies, les arts plàstiques (arquitectura, escultura, pintura) i les arts immaterials (música, teatre, dansa i cinema), com a expressions de comportaments ètics.
- CC38. L'exercici de la política i les seves repercussions ètiques.
- CC39. El medi natural i les seves implicacions (ètica del consum, medi ambient).
- CC41. Els mitjans de comunicació: tractament de la informació. Informació i comunicació en la xarxa.
- CC43. Valors i actituds a partir d'un sistema democràtic: solidaritat, bé comú, compromís, diàleg.

CC44. Àmbits de cooperació i participació: voluntariat, ONG, centres d'assistència comunitària.

CC45. La xarxa educativa en el territori: escoles, museus, sales d'art, centres artístics, biblioteques, centres esportius, esplais.

IDENTIFICACIÓ I DESPLEGAMENT A L'EDUCACIÓ SECUNDÀRIA OBLIGATÒRIA

URL: www.gencat.cat/ensenyament

Aquest llibre està publicat amb una llicència Creative Commons Reconeixement-No comercialCompartir igual 3.0 Espanya.

Per veure'n una còpia, visiteu: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/es/legalcode.ca>

Els termes de la llicència impliquen que aquest material pot ser:

- reproduït, distribuït i comunicat públicament sempre que se'n reconegui l'autoria;
- reproduït, distribuït i comunicat públicament sempre que l'ús no sigui comercial, i
- utilitzat per generar una obra derivada sempre que aquesta quedi subjecta a una llicència idèntica a aquesta.

Aquest document ha estat elaborat per un grup de treball coordinat pel Dr. Armand Puig i el Dr. Jaume Sarramona.

© Generalitat de Catalunya Departament
d'Ensenyament

Elaboració: **Direcció General d'Educació Secundària Obligatòria i Batxillerat**

Edició: **Servei de Comunicació i Publicacions**

1a edició: **octubre de 2015**

Disseny de la coberta: **Estudi Carme Vives**

Impressió: **Agpograf, SA** Tiratge: **500 exemplars** Dipòsit legal: **B-26.438-2015**

El Govern de la Generalitat de Catalunya, mitjançant el Departament d'Ensenyament, promou i lidera una ofensiva de país a favor de l'èxit escolar, que vol implicar i comprometre tota la societat catalana, amb l'objectiu de millorar els resultats educatius i reduir les taxes de fracàs escolar i d'abandó dels estudis.

La Unió Europea ha establert objectius educatius, en el marc de l'Estratègia Europa 2020 (ET-2020), que han de permetre l'assoliment d'una economia intel·ligent, inclusiva i sostenible. Uns objectius que Catalunya assumeix i que l'obliguen a focalitzar els esforços del Govern en la millora dels resultats escolars i del nivell formatiu dels ciutadans, per aconseguir el ple desenvolupament personal, professional i social al llarg de la vida.

D'altra banda, d'acord amb l'article 97 de la LEC (Llei 12/2009, de 10 de juliol, d'educació), els centres exerceixen l'autonomia pedagògica, a partir del marc curricular establert en el Decret 187/2015, de 25 d'agost, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria, on es concreten les competències bàsiques, els continguts i els criteris d'avaluació.

Dins d'aquest marc de referència, el Departament d'Ensenyament ha impulsat l'elaboració de diversos documents per al desplegament i concreció de les competències associades a les diferents matèries del currículum. El document que ara presentem correspon a la competència bàsica de l'**àmbit de cultura i valors** (cultura i valors ètics) per a l'educació secundària obligatòria.

Els elements que componen el document aporten informació relativa a l'assoliment de les competències de l'àmbit al final de l'etapa educativa, la identificació dels continguts clau associats a cada competència, les orientacions metodològiques i d'avaluació per a l'aplicació a l'aula, exemples d'activitats d'avaluació amb els seus indicadors i, finalment, una referència als recursos actualment disponibles on es poden trobar exemples pràctics d'activitats d'aula relacionats amb el desenvolupament de les competències (aplicació de recursos al currículum ARC).

Aquest document ha estat elaborat amb la participació de professionals de l'àmbit universitari i de professorat dels centres públics i privats de Catalunya.

El treball dut a terme ha de contribuir a continuar avançant en la millora de la qualitat del sistema educatiu del nostre país, en l'actualització professional dels nostres docents i, en definitiva, en la millora de l'èxit educatiu del nostre alumnat.

Irene Rigau i Oliver

Consellera d'Ensenyament

El Departament d'Ensenyament ha elaborat aquest document d'orientacions per al desplegament de les competències bàsiques en l'àmbit de cultura i valors per a l'alumnat de l'ESO, amb la finalitat d'ajudar els centres a l'hora de desenvolupar el currículum de la matèria de cultura i valors ètics.

Cultura i valors ètics pretén ajudar l'alumnat a consolidar un seguit de competències personals, interpersonals i socioculturals, tot aplegant i vertebrant continguts procedents de l'ètica, la filosofia i la història de la cultura. Aquest caràcter innovador d'englobar tots aquests continguts és el que justifica la creació d'un àmbit diferenciat i la determinació d'unes competències específiques.

A més de la confluència d'aquests continguts, cal assenyalar que els aspectes cognitius de la competència estan al servei dels aspectes actitudinals. En altres paraules, els sabers que s'hi inclouen estan orientats a l'acció. La matèria té com a nucli la fonamentació dels valors ètics que han d'inspirar els criteris per tal de jutjar fets i accions. I aquestes accions a promoure són aquelles imprescindibles per viure i conviure en la societat actual, complexa i diversa.

Cultura i valors ètics inclou competències adreçades a millorar l'autonomia personal de l'alumnat fonamentada en la deliberació reflexiva, asserenada i amb criteris, que consideri les conseqüències dels propis actes i els faci conscients de les responsabilitats que se'n deriven. També inclou competències orientades a millorar la capacitat de pensar críticament, d'avaluar la fiabilitat de les fonts d'informació i de cercar constantment la millora en la fonamentació del propi pensament per tal de prendre decisions davant de situacions noves, així com ser capaç de presentar i debatre els propis punts de vista de forma argumentada.

Com correspon a la formació que mereixen els futurs ciutadans i ciutadanes del segle XXI, la matèria conté, a més, competències relatives al respecte a un mateix i als altres, a la gestió assertiva i cooperativa dels conflictes interpersonals i al desenvolupament de les habilitats per al diàleg que promoguin la cultura de pau. També es pretén el desenvolupament de la sensibilitat moral, especialment el fet de posar-se en el lloc de l'altre, el sentit de la justícia i la preservació dels lligams afectius amb les altres persones. Així mateix, es proposa contribuir a fer l'alumnat competent per viure i conviure en el pluralisme i en la diversitat d'identitats (de gènere, nacionals, ètniques, religioses...), tot descobrint els valors que es comparteixen més enllà de les identitats que diferencien. Al mateix temps, es fomenta la consciència de les arrels culturals a través de les manifestacions artístiques i culturals, com la música, les arts plàstiques, la literatura i l'evolució del pensament sobre els valors amb relació a la noció d'ésser humà, les relacions humanes, la natura, la ciència i la tècnica. Finalment, es proposa que l'alumne sigui capaç de treballar en equip de manera cooperativa i creativa, així com afavorir la participació activa com a ciutadà, amb una actitud de compromís cívic per tal de promoure un augment de la qualitat democràtica de la nostra societat.

L'estructura del document inclou: les dimensions, la definició i explicació de cada competència, els continguts clau més característics de cadascuna d'elles, així com unes orientacions metodològiques i per a l'avaluació.

Les competències de cultura i valors s'han agrupat en tres dimensions: la dimensió personal, la interpersonal i la sociocultural, atès que abracen aspectes cognitius, afectius i actitudinals relacionats amb la integritat de la persona, les seves relacions amb les altres persones i la societat en general.

La dimensió personal fa referència a l'individu com a ésser capaç de conèixer i respectar-se a si mateix i d'orientar i dirigir la pròpia existència. L'autonomia i la responsabilitat, la sensibilitat moral, la construcció d'una ètica inspirada en valors àmpliament consensuats, el desenvolupament d'habilitats argumentatives i d'expressió del pensament propi són aspectes que afecten de ple cada persona.

La dimensió interpersonal la integren aquelles competències que tenen a veure amb el conjunt de les relacions quotidianes amb les altres persones, fonamentades en el diàleg i en el respecte, però també en l'adopció de criteris per tal de considerar allò que fan les altres persones, així com per a la gestió positiva dels conflictes que inevitablement planteja la convivència. Les relacions interpersonals són el bressol de la pràctica dels grans valors com el respecte, la tolerància, el diàleg, la cooperació i el compromís.

La dimensió sociocultural comprèn dues magnituds, la temporal i l'espacial. D'una banda, inclou les competències de cercar i reconèixer els aspectes ètics en les produccions del patrimoni cultural sobre el que reposa la cultura actual. De l'altra, conté les competències que amplien l'àmbit d'actuació del món interpersonal al món social i a la promoció de les accions cooperatives en el món d'avui.

La relació de les dimensions i les corresponents competències és la que es presenta tot seguit.

Dimensió personal	<ol style="list-style-type: none"> 1. Actuar amb autonomia en la presa de decisions i ser responsable dels propis actes. 2. Assumir actituds ètiques derivades de la Declaració Universal dels Drets Humans. 3. Qüestionar-se i usar l'argumentació per superar prejudicis i consolidar el pensament propi. 4. Identificar els aspectes ètics de cada situació i donar-hi respostes adients i preferentment innovadores.
Dimensió interpersonal	<ol style="list-style-type: none"> 5. Mostrar actituds de respecte actiu envers les altres persones, cultures, opcions i creences. 6. Aplicar el diàleg i exercitar totes les habilitats que comporta, especialment per a la solució de conflictes interpersonals i per propiciar la cultura de la pau.
Dimensió sociocultural	<ol style="list-style-type: none"> 7. Comprendre i valorar el nostre món a partir de les arrels culturals que l'han configurat. 8. Copsar les dimensions ètiques dels grans relats literaris i de les obres artístiques. 9. Analitzar críticament l'entorn (natural, científicotecnològic, social, polític, cultural) des de la perspectiva ètica, individualment i de manera col·lectiva. 10. Realitzar activitats de participació i de col·laboració que promoguin actituds

Tot i aquesta divisió, la majoria de les competències de l'àmbit estan estretament relacionades. Per això l'assoliment de les competències d'aquesta matèria s'ha de considerar com a producte del treball continu per mantenir-les, millorar-les i ampliar-les davant de situacions de complexitat creixent, atès que el caràcter bàsicament actitudinal de la majoria fa que avancin totes alhora i de forma interrelacionada.

Atès l'aspecte prosocial de la majoria de competències de la matèria, ocuparan un lloc privilegiat en la metodologia totes les tècniques de dinàmica de grups que impliquin interacció entre els membres de la classe. El diàleg inquisitiu o el model de comunitat de recerca es consideren eines importants en l'aprenentatge de les competències de l'àmbit, i per això cal que l'alumnat els domini i que el professorat adopti un estil docent que, tot i ser directiu respecte dels marcs d'aprenentatge, reposi en l'activitat dels alumnes.

Es consideren tècniques apropiades d'aprenentatge de les competències d'aquest àmbit l'estudi de casos, els jocs de rol, les deliberacions simulades, etc. En la mesura que ajudin a visualitzar situacions, determinar actituds o definir problemes. Per tal d'aprofitar plenament les activitats, especialment aquelles que consisteixen a visualitzar o vivenciar una situació, com els jocs de rol, cal dedicar un temps a fer aflorar els sentiments i els pensaments que ha suscitat, així com els possibles comentaris respecte a com s'ha desenvolupat. L'exercici introspectiu que suposa per als alumnes (com s'han sentit, com ho han viscut, què han pensat, què els ha sorprès, què han après, altres observacions) fa que sigui un moment privilegiat d'aprenentatge.

El distanciament que requereix la reflexió filosòfica, quan se cerca el fonament dels valors ètics o es comparen criteris morals, es pot facilitar tot passant del llenguatge escrit a l'oral i de l'oral a l'escrit. Escriure abans de parlar promou la precisió; el compromís que suposa haver d'escriure millora la reflexió; la privadesa de l'escriptura augmenta la riquesa de les intervencions, un cop posades en comú. Escriure després de parlar ajuda a enriquir les observacions, les opinions i els arguments.

Les produccions artístiques també es consideren una eina de l'ensenyament de les competències de l'àmbit, més enllà de la competència 8, que en fa referència explícita. Les obres d'art, de les literàries a les audiovisuals, passant per les plàstiques, tenen una virtualitat de comunicació empàtica amb qui les contempla que afavoreix l'obertura de la ment i la flexibilitat. Són una projecció del món que connecta la realitat i la creativitat, el que és i el que voldríem que fos. Les arts, a més, tenen una via directa al sentiment. Per la percepció immediata ens endinsem en el món que ens ofereix l'artista, sigui per combregar-hi o per rebutjar-lo, però difícilment una obra d'art ens resulta indiferent. L'art sedueix o provoca, embadaleix o fastigueja, però sempre suscita una resposta.

Les TIC tenen en aquest àmbit un doble caràcter. D'una banda, d'eina de recerca i tractament d'informacions, i per facilitar la comunicació i el treball cooperatiu, que requereix el domini de competències digitals específiques, com les determinades pel Departament d'Ensenyament, a més d'altres vinculades a matèries curriculars com matemàtiques, ciències socials, etc. D'altra banda, cal considerar que el món digital al qual s'accedeix mitjançant les TIC constitueix un espai i un temps de relació i d'acció on també es requereixen les competències de cultura i valors.

De manera general, convé que la planificació didàctica de cada sessió setmanal que té assignada la matèria tingui uns objectius d'aprenentatge específics, que la facin constituir una unitat que es clogui en si mateixa. Com a suport a la continuïtat de les sessions i per tal de vertebrar-les millor, és aconsellable que l'alumnat confegeixi una llibreta personal que inclogui els materials treballats a classe (fitxes, anotacions, redaccions improvisades, avaluacions per escrit d'activitats realitzades...), tot allò proporcionat pel mateix alumne (retalls de premsa...) i una recapitulació d'allò treballat a la classe. L'endreça, completa, fidelitat i riquesa d'observacions d'aquesta llibreta poden ser un element d'avaluació i de coavaluació.

S'ajuda a la consolidació de les competències de la matèria si s'estableixen nexes amb altres espais on es treballen de forma implícita, com és el cas d'altres matèries o de la tutoria, les activitats de projecció professional, les visites, les sortides o les activitats generals organitzades pel centre, com la celebració d'una diada senyalada, una campanya solidària, una jornada de portes obertes, una diada d'acolliment, etc. En cursos superiors, la matèria també es pot vincular al servei comunitari.

Els aspectes actitudinals d'aquesta matèria es concreten competencialment en compromisos. Si a això s'afegeix que la llista de les deu competències no és jeràrquica ni tampoc cronològica sinó que, igual que les dimensions que les agrupen, les competències interactuen i guarden relació les unes amb les altres, les tècniques d'avaluació han de plantejar entorns que permetin distingir una competència de l'altra i, a la vegada, reflecteixin la relació entre elles.

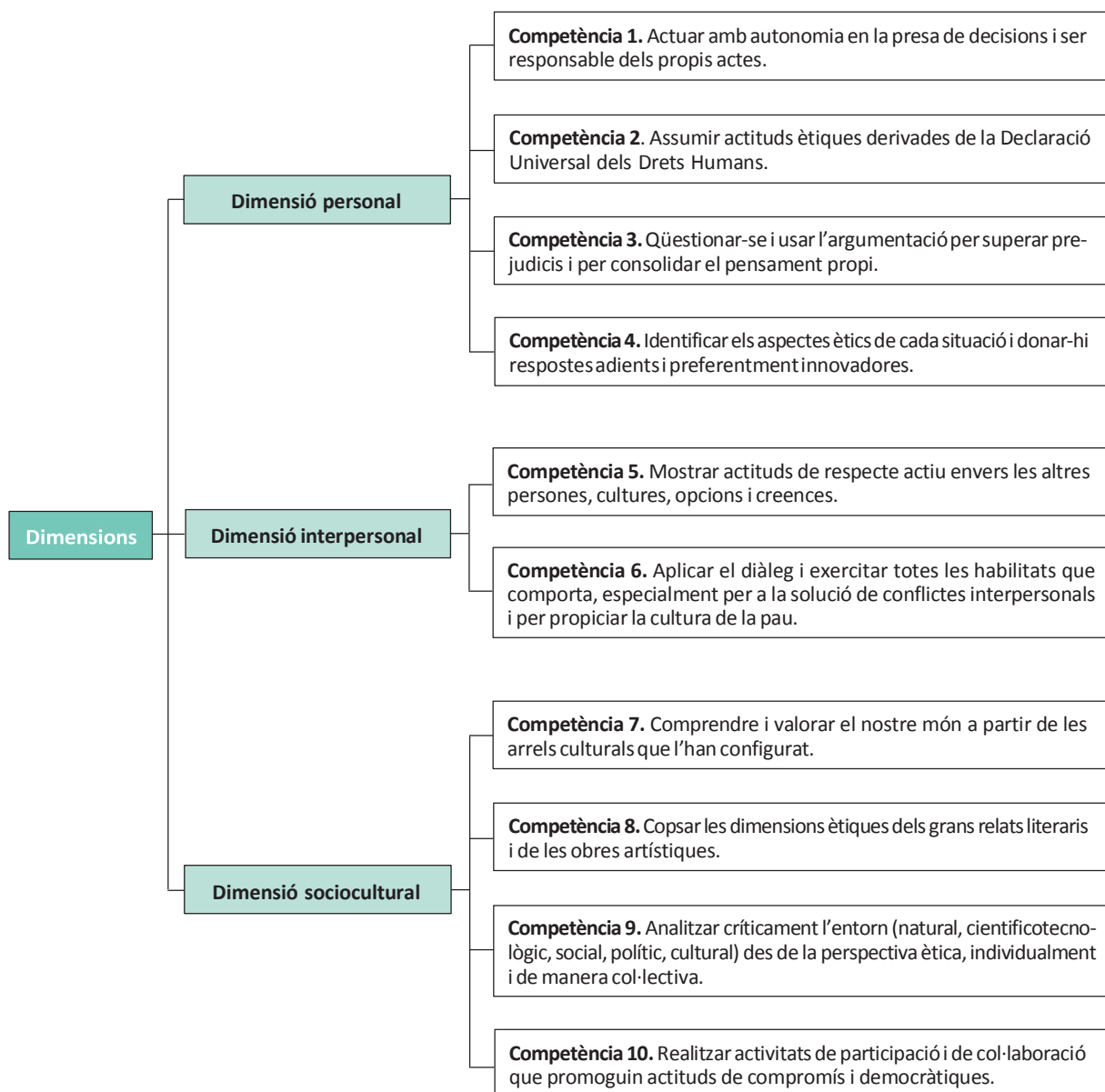
A diferència d'altres matèries del currículum, en aquesta s'ha optat per no graduar cada competència atès el seu caràcter altament actitudinal, a més de la seva perspectiva cognitivocultural. Això no exclou, però, que s'hagi de cercar una forma acurada d'avaluació, que permeti als docents emetre judicis sobre el nivell de domini de cada competència en cadascun dels alumnes. A aquest efecte, al document s'ofereixen uns quants indicadors d'observació sistemàtica per a cada competència, que són tant de tipus actitudinal com cognitiu, perquè les actituds es construeixen a partir de reflexions, d'accions i de sentiments, però també tenen una dimensió cognitiva.

En les guies d'observació, els indicadors cognitius s'acompanyen solament d'observacions per a l'avanç de l'aprenentatge, mentre que els indicadors actitudinals inclouen una ponderació de la freqüència de l'escala d'actituds observades. És convenient que, per a l'assoliment de cada competència, es tinguin en compte ambdós indicadors, i que l'avaluació s'iniciï preferentment a partir dels cognitius.

Observar implica fer-se preguntes i contrastar allò que l'alumne declara amb allò que realment fa. Les guies d'observació permeten fer anotacions per a cada indicador amb vista al procés d'aprenentatge i, en el cas dels indicadors més actitudinals, també permeten fer una ponderació de l'indicador. Naturalment, el professorat pot afegir indicadors als proposats, per enriquir i ampliar el context de l'observació valorativa. Així mateix, cal que cada centre disposi d'una pauta per a l'observació sistemàtica de l'avanç de l'aprenentatge competencial de cada alumne al llarg de tots els cursos de l'etapa.

Les guies d'observació són també una eina de reflexió per al mateix professorat i d'avaluació de la seva tasca. Si es troben dificultats per determinar què anotar en cada espai de la guia, això pot constituir un senyal que cal dedicar més atenció a treballar aquell aspecte o a fer alguna activitat concreta per tal de poder observar tots els aspectes de la competència.

Competències bàsiques de l'àmbit de cultura i valors (esquema)

DIMENSIÓ PERSONAL

Aquesta dimensió agrupa les competències més relacionades amb els valors ètics, especialment aquelles que serveixen per bastir el propi *ethos* o caràcter moral.

La dimensió personal de cultura i valors ètics agrupa les competències bàsiques de la matèria que s'adrecen a la persona en tant que individu capaç de conèixer i respectar-se a si mateix i d'orientar i dirigir la seva pròpia existència. Per això inclou les competències per captar-se de manera autònoma i responsable, amb coneixement dels propis drets i deures, la sensibilitat moral per descobrir els aspectes ètics de les diverses situacions i la possibilitat de la felicitat personal.

L'assoliment de les competències de la dimensió inclou la construcció d'una ètica inspirada en valors àmpliament consensuats, com els representats per la Declaració Universal de Drets Humans, així com el desenvolupament d'habilitats argumentatives de construcció i expressió del pensament propi.

Les competències d'aquesta dimensió, si bé es conceben orientades a la pròpia intimitat, s'assoleixen en gran part gràcies a la interacció amb d'altres persones i es consoliden en els diversos espais i temps socials, siguin escolars, familiars, laborals o de lleure.

La dimensió comprèn les competències següents:

- **Competència 1.** Actuar amb autonomia en la presa de decisions i ser responsable dels propis actes.
- **Competència 2.** Assumir actituds ètiques derivades de la Declaració Universal dels Drets Humans.
- **Competència 3.** Qüestionar-se i usar l'argumentació per superar prejudicis i consolidar el pensament propi.
- **Competència 4.** Identificar els aspectes ètics de cada situació i donar-hi respostes adients i preferentment innovadores.

Explicació

Aquesta competència fa referència a la capacitat d'actuar a partir de criteris propis davant de situacions que plantegen alternatives diferents. Prendre decisions amb autonomia vol dir, en primer lloc, que es decideix després de considerar la situació i de deliberar sobre fins, mitjans, possibilitats i preferències, que s'actua amb coherència amb les pròpies conviccions i que es valoren les aportacions dels altres per incorporar, a partir de la pròpia llibertat de decisió, aquelles que creu adequades.

L'autonomia en la presa de decisions ha d'anar de bracet amb el fet d'acceptar i prendre en consideració les conseqüències d'allò que un fa, o d'allò que no fa, tant si és de manera intencionada com si no. Cada persona és responsable dels seus actes. I encara més, en molts casos una persona està involucrada en els actes que fan els altres i n'és coresponsable. Amb la seva actuació, per acció o per omissió, pot afavorir o evitar les conseqüències que se'n deriven, tant positives com negatives.

Atès que l'exercici de l'autonomia i la presa de decisions és un procés continu al llarg de la formació, es considera que en aquesta etapa s'ha de fer camí cap a una major autonomia que possibiliti a l'adolescent ser amo de si mateix, procurant una emancipació de les pressions del grup i l'assoliment d'una major llibertat personal, que li permeti prendre decisions sobre com vol ser i com ha d'integrar els drets i deures que comporta la ciutadania responsable.

Aquesta competència és fonamental pel fet de trobar-se a la base de totes les altres, perquè incideix en la construcció de la pròpia persona i aferma la seguretat dels joves a l'hora d'enfrontar-se a moltes situacions de la vida quotidiana.

Continguts clau

- La presa de decisions: fases i conseqüències.
- Els criteris com a fonament de la presa de decisions.
- El concepte de llibertat i els seus límits.
- Les lleis i les seves implicacions ètiques i socials.
- Drets i deures en l'àmbit escolar, familiar i social.
- El fonament de la llibertat i l'autonomia en les di-verses teories ètiques.

Orientacions metodològiques

Per tal que els alumnes siguin autònoms i responsables és imprescindible que tinguin l'oportunitat d'exercir aquestes habilitats. En els centres educatius hi ha d'haver espais i moments perquè els nois i noies puguin participar, col·laborar i decidir en allò que els afecta a ells i a la col·lectivitat; un exemple són els diferents càrrecs de gestió: delegats de curs, mediadors, etc. Els alumnes han de poder donar l'opinió i incidir, en la mesura del possible i de manera apropiada a la seva edat, en la normativa general de l'aula i del centre, en el disseny, organització i decoració dels espais, en la concreció del seu recorregut d'aprenentatge, en la realització de tasques de servei a la col·lectivitat...

A l'aula, el professorat, ha de proposar activitats en les quals els alumnes analitzin i reflexionin sobre situacions que mostrin exemples d'actuacions autònomes i responsables. Poden ser tretes de la vida quotidiana (experiències, pròpies o no, observades a l'aula, a l'escola, a la família...) o recollides pels mitjans de comunicació. També, en aquesta línia, es poden realitzar simulacions en les quals es dramatitzin situacions i fets que exemplifiquin aquestes habilitats, prioritzant aquelles basades en fets propers a l'alumne, perquè li siguin significatives.

Una bona font d'exemples a analitzar són les pel·lícules i els llibres, on les històries ofereixen models d'actuacions en les quals els personatges actuen de manera responsable o irresponsable i poden servir de base per a la reflexió i el diàleg. En cinema suggerim, per exemple, pel·lícules de l'estil *Dotze homes sense pietat*, *El dilema*, *La decisió d'Anne*, *La capsa de música*, *La decisió de Sophie*, *Mr. Batignole*, *Norma Rae*, etc. En novel·la podem anar des dels clàssics: *Antígona*, *Crim i càstig*, *Oliver Twist*, *1984*, etc., fins als grans escriptors de la novel·la contemporània: *Les aventures de Huckleberry Finn*, *Dr. Jekyll i Mr. Hyde*, *La taronja mecànica*, *El meu amic Friedrich*, *Wonder*, etc.

Per exemple, per a la pel·lícula *La decisió d'Anne*, que té com a tema justament la presa de decisions, proposem el següent exercici:

Pensa en alguna decisió que hagis pres darrerament i analitza com t'has comportat en cadascuna de les fases que proposem.

Decisió.....

	He dedicat poc temps per...	He dedicat molt de temps per...	El resultat ha estat (satisfactori, dolent, nefast...)
1. Identificar i analitzar el problema.			
2. Aplicar els criteris oportuns.			
3. Generar alternatives de solució.			
4. Avaluar les opcions.			
5. Triar la millor opció.			
6. Aplicar la decisió.			
7. Avaluar la decisió.			

Aquesta anàlisi consistiria a treballar a fons alguns dels aspectes ètics que ofereixen els recursos esmentats i altres provinents de la vida real, propiciant el diàleg, afavorint l'argumentació, clarificant la pròpia actitud, justificant els criteris que són a la base de la presa de decisions, exercint la pròpia llibertat tot valorant el paper de les lleis.

Per potenciar l'actuació autònoma dels alumnes cal acostumar-los a discrepar. No cal buscar el consens com a criteri general ni molt menys decidir quina és l'opinió correcta per votació. Cal admetre i animar el dubte i valorar aquells que no estan d'acord amb les idees majoritàries i que són capaços d'expressar-ho. El professorat, per tant, haurà de provocar el pensament original amb preguntes com "Algú ho veu diferent?", "Podria passar que algú ho veiés d'una altra manera?". A l'aula hi haurà d'haver un ambient en el qual l'alumne no percebi que pot ser renyat si diu el que pot semblar un disbarat.

Orientacions per a l'avaluació

L'assoliment d'aquesta competència vindrà donat per un procés progressiu d'aproximació, d'aquí que pot ser útil un full de seguiment on es recullin totes aquestes informacions puntuals, i poder-ne veure l'evolució per tal de convertir-les en una avaluació continuada i fidel que no depengui només del record de moments excepcionals.

També es pot proposar l'estudi d'un cas a partir de l'anàlisi de documents (en qualsevol format o suport) en què l'alumne pugui contrastar el grau d'autonomia i de responsabilitat d'un protagonista real o fictici, i pugui valorar les diferents alternatives de conducta que se li obren.

Per tal de fer un seguiment de l'assoliment de la competència s'ofereixen els següents indicadors per a la guia d'observació:

Indicadors cognitius	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge				
Reconeix els seus drets i deures en l'àmbit escolar i familiar.					
És conscient dels drets i deures en l'àmbit social i polític.					
...					
Indicadors actitudinals	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge
Argumenta les decisions que pren amb criteris propis.					
És conscient de les possibilitats d'acció.					
És conscient dels límits ètics, legals o socials de les seves accions.					
Considera i preveu les possibles conseqüències de les accions (pròpies i dels altres).					
Reconeix els propis errors i els esmena.					
Té en compte les conseqüències de les accions (pròpies i dels altres).					
...					

Explicació

La Declaració Universal de Drets Humans del 1948 conté valors i normes forjats al llarg de la història que avui es consideren fonamentals. El seu articulat pot abordar-se des de diverses perspectives, però n'hi ha dues de bàsiques: l'ètica i la jurídica.

Des de la perspectiva ètica, la Declaració és un codi moral consensuat que es fonamenta en la igual dignitat de tots els éssers humans i la corresponent igualtat en drets i llibertats. Aquest caràcter moral apareix quan es consideren les seves prescripcions com a deures que cada persona té respecte la resta d'éssers humans. Per això es pot dir que la Declaració constitueix una ètica mínima compartida. Des de la perspectiva jurídica, és font de dret internacional i estatal, en la mesura que els drets, prohibicions i llibertats que hi són proclamats es defineixen i concreten en el dret positiu en forma de lleis i institucions encarregades de la seva protecció. Per això s'escau que l'àmbit de cultura i valors inclogui una competència que consisteixi, des del coneixement de la Declaració, a assumir les obligacions personals que n'emanen, i a adoptar les actituds necessàries per reclamar i exercir els drets esmentats.

La competència inclou el coneixement de l'articulat de la Declaració, dels diversos drets, llibertats i prohibicions que conté i d'algunes concrecions en la legislació més propera. Aquest coneixement ha d'anar acompanyat de la capacitat de descobrir conculcacions de drets en situacions reals o fictícies, i del conreu de les actituds vinculades, com la solidaritat, la cura i la protecció dels febles.

A més, la competència vol abraçar la capacitat de plantejar de forma realista accions per tal de combatre les violacions dels drets humans o d'expandir l'aplicació de la Declaració. Dur a terme aquestes accions requereix, d'una banda, les actituds d'autoafirmació i de tenacitat en la defensa tant dels drets propis com dels de les altres persones. De l'altra, requereix el coneixement de les institucions encarregades de fer-los respectar i de com adreçar-s'hi (Síndic de Greuges, Oficina Antifrau, tribunals, ONGD, ONGDH...). Finalment, aquesta competència inclou la capacitat de donar raó del fonament dels drets humans.

Aquesta competència s'interrelaciona amb altres de la matèria, especialment amb la 4, la 9 i la 10. També es vincula amb les competències 1, 3, 4, 12 i 13 de l'àmbit social (ciències socials: geografia i història).

Continguts clau

- La Declaració Universal dels Drets Humans de 1948.
- Algunes disposicions legals i institucions per a la defensa dels drets humans i de les llibertats.
- Situacions i contextos de conculcació dels drets humans i les llibertats.
- Els drets humans com a deures morals.
- Història i fonamentació dels drets humans. Les generacions de drets. Els drets de les generacions futures.

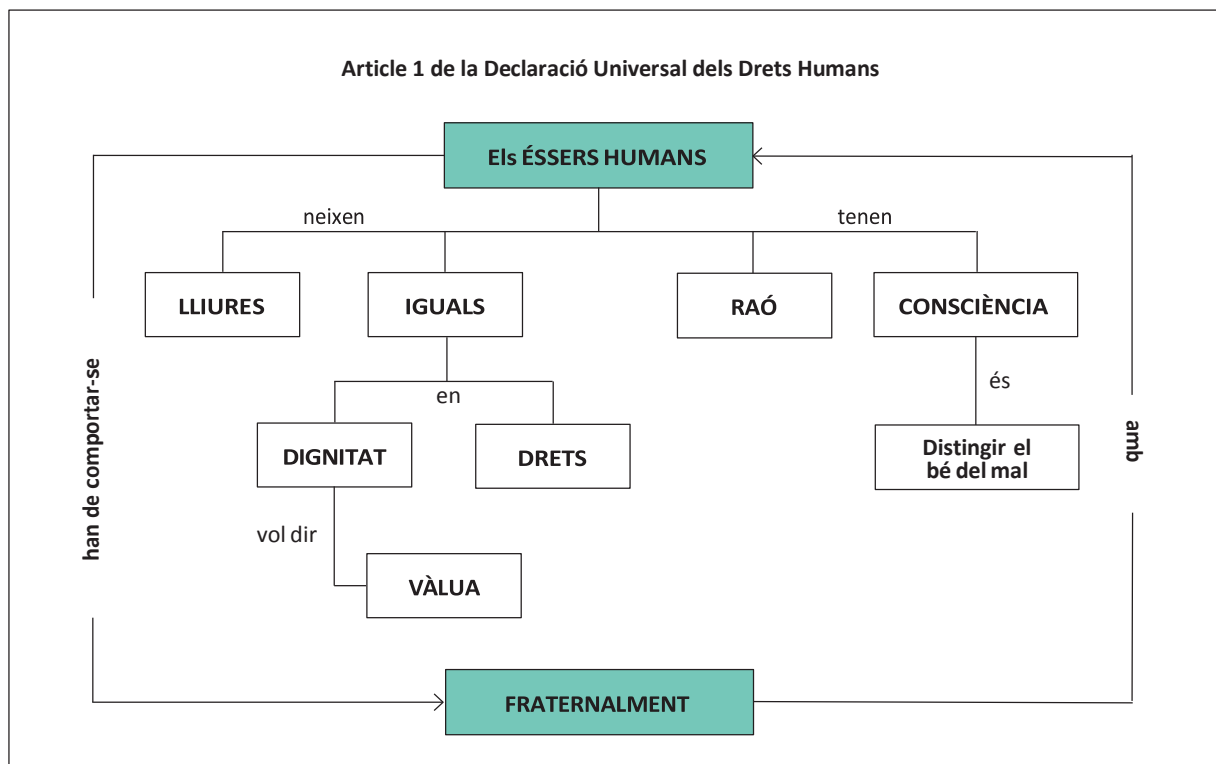
Orientacions metodològiques

Cal impartir estretament entrelaçats els continguts esmentats, atès que contenen quatre facetes interrelacionades de la competència: textos, situacions, contextos i accions.

Si se segueix el fil de l'articulat de la Declaració dels Drets Humans, es pot començar per la lectura i l'anàlisi del text de cada article. També es pot partir d'una notícia apareguda als mitjans i examinar-ne el context. Amb un enfocament més socioafectiu, abans de tractar el text o el context, es pot fer servir alguna dinàmica que posi l'alumnat en una situació viscuda, i examinar els pensaments i els sentiments que suscita. En el mateix sentit, es pot aprofitar alguna situació, com per exemple el simulacre d'evacuació del centre, per introduir el treball sobre els refugiats (incertesa, impaciència per tornar, angoixa per haver hagut d'abandonar pertinences, separació dels amics...).

Per analitzar la formulació dels drets com apareixen en el text de la Declaració pot ser útil l'elaboració de mapes conceptuals que permetin aïllar els conceptes principals i aclarir les seves relacions. Si es tracta de procediments o seqüències d'actes (per exemple, l'aprovació d'una llei, les fases d'un judici, el dret de petició, etc.) es poden fer servir diagrames de flux. També pot ajudar el fet de classificar els articles: comparar-ne aspectes, buscar el que tenen en comú i també les seves singularitats, classificar-ne el contingut en drets, prohibicions, llibertats i deures, etc. En canvi, el resum o la simple parafrasi dels articles empobreix el seu contingut.

Exemple de mapa conceptual que pot ajudar a aclarir conceptes:

Per aprofundir en cada article convé demanar a l'alumnat que cerqui i aporti exemples de situacions concretes de conculcació dels drets que conté l'article, llunyanes o properes, reals o figurades i examinar-les: Quin o quins drets hi són involucrats? Quins són els antecedents de la situació? Quin és el context? Què s'hi ha fet i hi poden fer els diversos actors?...

A l'hora de tractar situacions especialment punyents, es recomana tenir en compte l'edat i les situacions personals de l'alumnat. A causa de la tensió emocional que comporten algunes situacions, també és important que el professorat sigui capaç de detectar i esmenar, si s'escau, algunes distorsions ben establertes en la psicologia de les actituds, com la creença en el món just, que porta a reduir la dissonància cognitiva de l'espectador (en aquest cas, el nostre alumnat) tot atribuint a la víctima la responsabilitat de ser-ho. Una altra distorsió és el biaix a favor d'un mateix que, per exemple, fa atribuir la violència a l'altre ("ell és una mala persona") mentre que la violència pròpia s'atribueix a la situació ("jo només em defenso"). Finalment, cal evitar caure en la fantasia del boc expiatori, que focalitza la pretesa solució d'un problema complex en el sacrifici d'alguna persona o grup de persones.

La competència pretén anar més enllà dels preceptes i les bones intencions, perquè l'ensenyament dels drets humans no només hauria de mostrar com és la realitat, sinó com es transforma. Per tant, els aspectes cognitius i emocionals es complementen amb les opcions d'acció. S'ha de fer entendre als alumnes que una vegada hem entès que hi ha uns drets bàsics que volem per a nosaltres i per als altres però que dissortadament no s'acompleixen, només ens queda la possibilitat de lluitar per canviar la situació. Això vol dir assumir l'actitud de promoció i defensa dels drets propis i dels de les altres persones, cosa que requereix el cultiu de l'empatia i l'entrenament en la tenacitat, i la resistència a les frustracions i contrarietats per anar més enllà de la indignació, del "no hi ha dret!". De vegades l'enorme distància entre la teoria i la pràctica dels drets humans pot dur al desànim o directament a la inacció, i per això cal ensenyar la importància de l'acció tenaç i continuada un cop apagada la flamarada de la indignació davant d'una situació injusta.

Pot ser molt efectiu prendre com a referent situacions de persones de la mateixa edat que els alumnes: la trajectòria de Malala Yousafzai, els infants soldat, el treball infantil, etc. Aquestes situacions no han d'alimentar una sensació de confort pròpia, sinó un compromís d'acció solidària a la llum de documents com la Convenció sobre els Drets de l'Infant. Per descomptat, tampoc han d'alimentar l'etnocentrisme o la xenofòbia, que sovint constitueix el principal component del sentiment d'indignació davant de violacions dels drets humans en d'altres cultures.

Sabem que les actituds prosocials i d'ajuda s'assumeixen més eficaçment mitjançant accions que amb sermons. Per això, convé que cada centre escolar estableixi el seu grau de compromís i orienti sobre el tipus d'accions que l'alumnat pot endegar en aquest àmbit. A més, la competència s'adquirirà més fàcilment si tota la comunitat educativa roman compromesa amb els drets humans i realitza accions efectives en el seu favor.

En el treball d'assoliment d'aquesta competència es pot comptar amb l'ús de recursos variats: cançons (via videoclip), poemes, fotografies, pintura, fragments musicals clàssics, relats, faules, aforismes, teatre, dansa, novel·la, cinema... Això es pot fer no només en situació de recepció sinó també en situació d'emissió, com per exemple demanar que cada alumne inventi un eslògan que promocióni el concepte de dignitat, millor en forma rimada ("contra la barbaritat, dignitat") o d'altres maneres més creatives (en forma de pin, adhesiu o altres objectes). També seran efectives visites a institucions i a exposicions vinculades amb els drets humans, així com l'ús de les moltes i diverses eines proposades per programes i desplegaments sobre educació per als drets humans, que també trobarem sota l'epígraf de programes d'educació per la pau, de ciutadania, de convivència, etc.

Malgrat que la Declaració és un document breu, per poder aprofundir en el seu coneixement i compromís es mostra a continuació un exemple de possible distribució en quatre cursos.

Curs	Contingut	Articles
Primer	Els conceptes bàsics: dignitat, igualtat, vida, llibertat, seguretat, no-discriminació.	1-3
Segon	Drets econòmics, socials i culturals.	22-27
Tercer	Drets civils i polítics.	13-21
Quart	Drets personals i jurídics. Fonamentació de la Declaració.	4-12 Preàmbul 28-

Aquesta pauta permetrà també seqüenciar en paral·lel les diverses institucions, tant governamentals com no governamentals, de defensa dels drets humans vinculades a cada grup d'articles.

Orientacions per a l'avaluació

Els indicadors suggerits més endavant per tal d'observar el grau d'assoliment de la competència requereixen un cert domini de la Declaració i altres disposicions legals de l'entorn socioeconòmic i polític. Per avaluar aquests continguts pot ser adient algun tipus d'activitat que permeti constatar-ne el coneixement a través de qüestions com les següents:

- Cita amb paraules pròpies tres articles de la Declaració Universal de Drets Humans.
- Cita dos drets civils i polítics, dos drets econòmics, dos drets culturals, dos drets jurídics...
- Cita tres llibertats, tres drets i tres prohibicions que es formulin en la Declaració.
- Quin dret humà poden vulnerar accions com:
 - els desnonaments,
 - l'encariment dels medicaments,
 - que no hi hagi advocats d'ofici,
 - l'augment de les llistes d'espera en els hospitals,
 - els acomiadaments lliures.
- Posa un exemple d'institució governamental per a la defensa d'un dret humà determinat.
- Explica una situació actual en què estigui amenaçat un dret humà.
- Explica la diferència entre drets humans i drets fonamentals.
- Explica alguns mitjans per defensar els drets humans.
- Què és una ONG? Posa'n un exemple.
- Què vol dir *igual salari*?
- Què vol dir *personalitat jurídica*?
- Dóna una raó perquè es proclami la presumpció d'innocència.
- Què vol dir que els drets humans són inalienables?
- Dóna dos arguments que justifiquin per què es va elaborar la Declaració.
- Dóna una raó que expliqui per què les lleis han d'estar d'acord amb la Declaració Universal de Drets Humans.
- Al teu país les eleccions compleixen els requisits que prescriu l'article 21.3?
- “Els jurats s'equivoquen; els tribunals han d'estar compostos només per jutges”. Escriu una dissertació on exposis la teva opinió sobre el tema.
- “La Declaració no serveix de res. Arreu hi ha vulneració dels drets humans”. Exposar i argumentar la teva opinió sobre el tema.
- ...

Aquestes i altres qüestions convé registrar-les en la llibreta de classe, on s'inclougi a més la formulació dels drets, els mapes conceptuals, retalls de diari o referències de situacions, opinions, relats i avaluacions de les activitats realitzades a classe, etc.

Per a l'observació continuada de la competència es proposen a continuació uns indicadors que es consideren clau per examinar el seu grau d'assoliment, si bé no són els únics.

Indicadors cognitius	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge				
Aporta informació sobre situacions en què es produeix la vulneració d'algun dret humà.					
Reconeix vincles entre la Declaració i disposicions					
Coneix institucions de defensa dels drets humans i com adreçar-s'hi.					
...					
Indicadors actitudinals	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge
Valora la utilitat de mesures, accions o campanyes vinculades amb la defensa dels drets humans.					
Proposa mesures diverses a l'abast per a la millora en el gaudi d'undret.					
Evita i combat la intolerància i la discriminació.					
Valora la constància i la tenacitat en la defensa dels drets propis i els de les altres persones.					
Participa en accions per millorar el gaudi dels drets humans de les altres persones, tant properes com llunyanes.					
...					

Explicació

L'argumentació consisteix en l'exposició davant d'una audiència dels arguments que raonen una opinió, tesi o punt de vista controvertit. Inclou també d'altres elements, com definicions i estipulacions, rèpliques a les objeccions, contrarèpliques, refutacions d'arguments contraris, contra-arguments i preguntes.

Hi ha elements no cognitius que incideixen en l'argumentació. Per exemple, la recerca sobre el pensament influït pels prejudicis ha establert que hi ha tres elements que s'alimenten mútuament: l'estereotip, el prejudici i la discriminació. L'estereotip és una generalització que no canvia mai perquè considera els casos que la refuten com a excepcions i, per tant, no la invaliden. El prejudici és un sentiment o actitud generalment de rebuig vers les persones percebudes o etiquetades com a membres d'un col·lectiu estereotipat. La discriminació és una acció efectiva envers certes persones. Moltes vegades és aquesta acció de discriminació la que crea l'estereotip i que al seu torn alimenta el prejudici. Per això l'argumentació també requereix l'actitud de rigor i d'obertura intel·lectuals que eviti distorsions emocionals.

Cal també tenir en compte que no és el mateix argumentar sobre fets que sobre valors. Tampoc no és el mateix discutir sobre accions a prendre conjuntament en una deliberació col·lectiva o bé debatre sobre el significat de les paraules. Aquestes quatre situacions determinen diferents criteris de pertinença dels arguments, és a dir, de la seva acceptabilitat o veritat.

Un dels ideals que ha proclamat la modernitat és el d'una societat formada per persones lliures capaces d'establir lligams i compromisos entre elles. També s'ha considerat que un dels requisits d'aquesta llibertat resideix en la màxima il·lustrada de "pensar per un mateix". Pensar per un mateix requereix, en primer lloc, l'actitud de no donar res per establert ni acceptar res sense examen. Només així es poden defugir els prejudicis, les manipulacions i els fanatismes. Aquest examen requereix comprendre el que s'afirma o es nega, aïllar els arguments que ho suporten i analitzar-los. També inclou la perspicàcia a detectar i analitzar tant allò que s'implica com el que es pressuposa o amaga.

El pensament propi no ha de fonamentar-se en el caprici o en la racionalització de la pròpia perspectiva, sinó en bones raons, base de l'honestat intel·lectual. Per determinar quina és una bona raó cal examinar-ne el fonament, és a dir, contrastar la seva justificació lògica o empírica i analitzar la seva relació amb d'altres raons.

Aquesta competència es relaciona amb la 5 d'aquest àmbit, perquè la presentació enraonada d'arguments forma part del respecte. També amb la 9, perquè l'examen crític dels mitjans de comunicació comporta l'anàlisi dels arguments que s'hi troben. D'altra banda, no es pot considerar al marge de les competències lingüístiques, i coincideix amb alguns aspectes de les competències de la dimensió de raonament i prova de l'àmbit matemàtic.

Continguts clau

- El dubte i la formulació de les bones preguntes com a inici de la reflexió.
- El bon argument.
- Els aspectes d'una argumentació.
- L'origen i la construcció dels prejudicis en el nostre context.

Orientacions metodològiques

A l'hora d'ensenyar la competència argumentativa cal tenir en compte que hi ha certes diferències segons s'estigui en situació de recepció o en la d'emissió. En la primera situació són més fàcils de tractar els aspectes analítics i crítics i en la segona els d'elaboració i d'expressió acurada d'opinions i d'arguments.

També s'ha de tenir present que no es poden menystenir els elements emotius. De vegades l'única manera de modificar un prejudici no serà a través de la presentació d'exemples positius o d'altres arguments, sinó mitjançant accions efectives d'ajut, de cura, de solidaritat i de cooperació, que trenquin el cercle discriminació estereotip prejudici.

Debate i argumentar amb sentit és una de les activitats que generen més motivació intrínseca i que cal aprofitar per tal d'ensenyar la competència. Tanmateix, cal tenir l'habilitat de crear una situació d'argumentació que sigui efectivament percebuda per l'alumnat com a tal, és a dir, que copsin que es tracta d'un tema controvertit. Per això és important que el professorat tingui preparat una llista de temàtiques, qüestions o preguntes vinculades a la vida de l'adolescència que defugin els purs tòpics, i que estiguin formulades de manera que generin les esmentades situacions d'argumentació. La generació de preguntes també pot transformar-se en una activitat de classe.

És assenyat començar tot treballant l'adopció del punt de vista. Per exemple, es pot demanar a cada alumne el seu posicionament provisional en un tema controvertit que estigui a l'abast. Això es pot fer, per exemple, amb frases incompletes, o fent triar entre diverses frases que expressen posicions diverses respecte a un tema, o amb un "baròmetre de valors", etc. Una vegada fet això, caldrà fer veure que, quan s'adopta un punt de vista afirmant o negant alguna cosa, s'accepta la càrrega de la prova, és a dir, l'alumne es compromet a aportar-ne els arguments pertinents que li donin suport.

La cerca d'arguments pot fer-se a través de pluges d'idees en grup petit i després fer una posada en comú per tal d'ampliar-ne el nombre i la varietat. Convé també preveure els arguments contraris o les objeccions que es poden fer al propi punt de vista. Es poden fer agrupacions d'alumnes segons el seu acord o desacord amb un determinat punt de vista i demanar-los que llistin entre tots el del grup els arguments en què es basen. A continuació, s'intercanvien les llistes d'arguments amb el grup dels que mantenen un punt de vista contrari i es dona la instrucció que avaluin i millorin els de la posició contrària.

Finalment, es proposa com a activitat de recapitulació que cada alumne redacti la seva posició personal, acompanyada dels arguments i contraarguments pertinents.

Com que l'alumnat més jove té en general més dificultats a adoptar en abstracte una perspectiva diferent a la pròpia, cal facilitar-la amb la presència efectiva de qui manté una posició diferent. També facilita l'adopció de perspectiva proposar una activitat amb sentit. Per exemple, una carta a la direcció del centre on s'ha d'argumentar una determinada proposta, tot resolent les possibles objeccions.

És aconsellable combinar en tot moment l'oral i l'escrit. La participació en discussions orals millora l'adopció de perspectiva, facilita la invenció d'arguments i la detecció d'objeccions. L'escrit ajuda a precisar el punt de vista, aclareix els arguments i facilita la seva organització.

Per preparar un escrit argumentatiu o analitzar-ne un també pot ser útil la utilització de diagrames per tal d'aïllar i precisar els diversos arguments i contraarguments. Si cal, es pot retolar al costat de cada enllaç entre els arguments el tipus d'esquema argumental que justifica la relació entre dos arguments.

En l'expressió caldrà vetllar, entre d'altres aspectes, per:

- Usar adequadament connectors com *si... llavors, per tant, perquè*, etc.
- Evitar expressions que comencin per *mai, sempre, tots, cap...*
- Advertir expressions que l'anàlisi crítica del discurs ha revelat com a vehicles de prejudici, com:
 - la negació aparent ("jo no sóc racista, però..."),
 - la concessió aparent ("no tots els x són —delinqüents, fatxes...—, però..."),
 - la polarització nosaltres-ells (bons, innocents, demòcrates/dolents, culpables, fanàtics).

Per consolidar el pensament propi cal també desenvolupar la capacitat de detectar i evitar, en la mesura del possible, fal·làcies i biaixos cognitius com:

- el pensament desideratiu (“passarà, —aprovaré, me’n sortiré... — allò que jo desitjo que passi”, encara que les dades reals no permetin predir-ho),
- l’abús dels condicionals contrafàctics (“si m’hagués tocat aquell altre company de grup hauria reeixit en el treball en comptes de fracassar”; “si manessin uns altres no hi hauria hagut una crisi”),
- els judicis d’intencions (no considerar les accions efectives d’una persona, sinó les que segons qui fa el judici, les que farà, i atribuir-les a intencions o objectius amagats),
- la culpabilització de les víctimes (fer responsable la víctima del delictes que ha patit, per exemple dient que ha provocat el delictes).

Orientacions per a l’avaluació

En situació d’emissió, la competència argumentativa es pot avaluar en el seu procés o en el seu producte. En el seu procés es pot observar un debat a classe fent servir rúbriques que incloguin diversos aspectes dels indicadors clau, especialment aquells que es refereixen a aspectes actitudinals. Aquestes rúbriques també poden ser construïdes i emprades pel mateix alumnat, cosa que facilitarà la incorporació dels objectius de la competència i el seu aprenentatge cooperatiu.

L’argumentació com a producte s’expressa en les produccions orals o escrites produïdes per l’alumne. Aquí tindran més rellevància els aspectes de l’expressió clara i precisa, de l’ordenació de les idees, la varietat dels arguments i la inclusió d’un final que, segons els casos, pot tenir forma de conclusió, de recapitulació o de balanç.

Un dels indicadors per a l’avaluació pot ser examinar la capacitat per mencionar arguments a favor i en contra entorn d’una qüestió d’actualitat. També pot ser útil demanar la redacció per escrit del propi punt de vista en un tema debatut i després d’haver tractat el tema a classe, demanar una nova redacció sobre la posició en el mateix tema. En aquesta segona s’hauran d’incorporar, a més de la pròpia posició i els arguments a favor, altres posicions, els seus arguments i les seves refutacions. Pot ser un element per copsar la progressió en l’aprenentatge, del qual, en tot cas, convé no abusar.

En situació de recepció, l’aspecte diferent a avaluar serà la perspicàcia a l’hora de detectar en una argumentació allò implícit. L’implícit inclou, d’una banda, les conseqüències que es deriven del que s’afirma o es nega; de l’altra, allò pressuposat, el que les persones interlocutores han d’admetre per entendre’s; i finalment allò amagat, que és allò suposat o pressuposat que s’evita fer aparèixer. Si es fan servir diagrames per a l’anàlisi, també inclou la capacitat d’expressar la complexitat dels arguments. Una prova d’avaluació pot ser demanar comentaris argumentatius breus sobre temes d’actualitat.

A continuació és dóna, a títol d'exemple, una llista d'alguns aspectes a observar per tal d'avaluar la competència.

Indicadors cognitius	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge				
Reconeix els diversos aspectes de l'argumentació.					
Identifica prejudicis en una situació argumentativa.					
...					
Indicadors actitudinals	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge
Expressa el seu punt de vista de manera clara, precisa i acurada.					
Cerca la coherència entre els seus punts de vista.					
Manté el seu punt de vista amb arguments sòlids i					
És conscient de les diverses perspectives respecte d'un problema o un tema.					
Detecta els pressupòsits presents en una argumentació.					
Accepta una refutació justificada dels seus					
Contrasta les fonts diverses i tria les més fiables.					
Evita els biaixos cognitius.					
...					

Explicació

Una situació és un conjunt de circumstàncies que afecten algú en un moment i en un context determinat. Davant de les situacions que se succeeixen a la vida, l'educació integral demana que nois i noies des-envolupin la sensibilitat que els permeti copsar els aspectes morals que pot comportar qualsevol situació, que incloguin criteris morals en les deliberacions que els porten a l'acció, i que en la seva deliberació tractin de cercar respostes que evitin els tòpics i les rutines.

Per això la competència té en compte, en primer lloc, la capacitat de posar-se en el lloc de les persones que poden formar part d'una situació concreta, és a dir, d'adoptar la perspectiva i el punt de vista de totes elles. En segon lloc, la capacitat d'analitzar i posar en relació els diversos elements de la situació i de determinar com afecten a cadascuna de les persones implicades. En tercer lloc, la d'aplicar a la situació el judici amb criteris morals. Aquest aspecte es considera central en la competència, tot tenint en compte que s'ha comprovat reiteradament (des dels experiments de S. Milgram sobre l'obediència) que moltes persones tenen dificultats de copsar els aspectes morals de les situacions.

El judici amb criteris morals permetrà jutjar els actes d'uns i altres i palesar els possibles conflictes de valors, així com prioritzar la preocupació moral en la tria dels possibles cursos d'acció, malgrat les penalitats o dificultats que pugui suposar aquesta preocupació. El judici moral sobre la situació caldrà fer-lo tot distingint si s'és actor o si s'és espectador, atès que els judicis varien segons la posició que s'adopti. Perquè la pràctica del judici moral s'esdevingui, cal també que l'alumnat hagi examinat els principals criteris morals i hagi reflexionat sobre la seva fonamentació ètica.

Finalment, atesa la liquiditat de la societat en què vi-vim i la novetat de moltes situacions en què es trobaran els joves, és precís entrenar la capacitat d'elaborar i aplicar propostes que, tot satisfent aquells criteris morals, siguin imaginatives, originals i sostenibles, és a dir, creatives i adients.

Continguts clau

- Els criteris morals i la seva fonamentació: cura, justícia, compassió, reciprocitat, imparcialitat...
- Imaginació i creativitat aplicades a les decisions ètiques.
- La millora i la innovació com a estímul de l'avenç col·lectiu.
- Principals sistemes ètics del segle XX: derivacions de l'utilitarisme i ètiques apriorístiques.
- Els codis deontològics professionals i empresarials com a concreció de l'ètica aplicada.

Orientacions metodològiques

El caràcter pràctic dels criteris morals que poden orientar l'acció intencional de les persones obliga a ensenyar-los o, si és el cas, a promoure el seu descobriment, tot defugint la simple exposició del seu contingut i aparició en la història del pensament, per arribar a la seva integració personal. A aquest efecte, convé començar per provar de descobrir col·lectivament alguns criteris morals en les justificacions de la conducta moral que poden ser més usuals en l'entorn de les amistats o la família de l'alumnat, com són: "avui per tu, demà per mi", o "què passaria si tots féssim el mateix que has fet?", o "no et fa vergonya?", o "a cadascú, el que es mereix". A continuació podrien aportar-se altres criteris: la regla d'or, els deures *prima facie*, el no perjudicar, el cercar el major benestar per al major nombre de persones... És molt eficaç il·lustrar cada criteri amb exemples senzills de situacions a l'abast, per la qual cosa caldrà disposar d'una àmplia bateria d'exemples. Això col·laborarà a evidenciar la multiplicitat de situacions que poden examinar-se des del punt de vista moral.

Una vegada enteses les formulacions simplificades dels criteris seleccionats, convé conceptualitzar-los més àmpliament. Per exemple, el criteri de justícia, entès com donar a cadascú el que li correspon, pot concretar-se en uns casos en el mèrit, en d'altres en la necessitat, en d'altres en el primer que arriba... En el cas de la regla d'or, la conceptualització pot fer-se tot comparant quina versió expressa millor el valor de la imparcialitat, la negativa o la positiva: "no facis als altres el que no voldries que et fessin a tu"; "fes als altres el que t'agradaria que et fessin a tu".

Per tal de fer més profunda la comprensió dels criteris, convindrà posar-los simultàniament a prova, tot plantejant una situació, examinant com afecta les persones, aplicant-hi de forma comparativa els diferents criteris i analitzant les diverses respostes possibles que resultarien de la seva aplicació. Podem acompanyar la invenció de respostes amb entrenament de tècniques de millora de la creativitat individual o col·lectiva, com la pluja d'idees oral o per escrit.

En la tria dels casos caldrà tenir en compte que n'hi ha de més o menys adequats segons les edats i que no cal que presentin conflictes morals especialment tràgics. Heus aquí tres exemples de situacions:

- Una amiga et demana diners per comprar esmorzar, perquè ha sortit corrents de casa i se l'ha oblidat. Penses que és probable que no te'ls torni, perquè ja t'ho ha fet alguna altra vegada.
- En baixar del tren, trobes al terra una targeta gairebé nova de 10 viatges que segurament se li ha caigut a l'única persona que hi ha a l'estació, que ha sortit al davant teu.
- En fer drecera per anar a classe perquè fas tard, veus amagats un nens més petits que tu que n'estan insultant i pegant un altre. Callen un moment i et miren.

Per analitzar situacions més complexes i amb més alternatives possibles es poden fer servir instruments com diagrames en espiral o taules *input-output*. En tot cas, la diversitat i varietat de les situacions examinades haurà servit per modelitzar que no hi ha situacions que no tinguin aspectes ètics. La presentació de situacions pot fer-se per escrit o en un vídeo curt o fragment de pel·lícula.

També és convenient posar a prova el mateix criteri en situacions diferents, per veure els conflictes de preferències que apareixen en un cas però no en un altre. Per exemple, en el cas de l'imperatiu categòric kantian, la universalització de la prohibició de la mentida en algunes situacions és contraintuïtiva (com per exemple revelar un secret que perjudicarà l'amic que ens l'ha confiat). Això no ha de debilitar els criteris, sinó palesar la necessitat de fonamentar-los millor. Per això en els cursos superiors caldrà ampliar la base dels criteris amb la seva fonamentació: igual consideració dels interessos de tots els éssers humans, imparcialitat, universalitat, fraternitat, dignitat...

El professorat haurà d'estar preparat per tractar alguns criteris relativament contraintuïtius, com l'egoisme ètic, o d'altres de poc valor moral, però prou coneguts, com la llei del talió. També pot ser adequat examinar si, a més dels éssers humans, mereixen algun tipus de consideració moral els animals.

Finalment, convé fer algun exercici en la línia de la clarificació de valors que permeti recapitular sobre allò après i que cada alumne adopti aquell o aquells criteris que li semblin més acceptables. Aleshores també serà el moment de reflexionar sobre certs criteris morals defectuosos: el temor al càstig, la vergonya de ser descobert, allò que és moda o fa tothom, allò que em beneficia a mi sense tenir en compte les altres persones, allò que els altres volen que faci, allò que pensaran els altres...

A continuació es mostra un exemple d'activitat per treballar la competència. Es pot fer individualment o en grup petit.

1. Llegeix:

Ets el responsable d'unes colònies. L'últim dia, se't presenten tres nens que es disputen una flauta: l'Anna, el Robert i la Carla. Cal decidir a qui donar-li-la. L'Anna la reclama perquè diu que ella és l'única que sap tocar-la (els altres dos no ho neguen) i per tant l'única que en traurà profit. Però el Robert afirma que ell és l'únic dels tres que és tan pobre que no té cap joguina per jugar (els altres admeten que són més rics i que tenen prou joguines). Finalment, la Carla argumenta que ha estat molts dies treballant per construir ella mateixa aquella flauta (els altres dos assenteixen) i que ara han aparegut "aquests dos lladres" per arrabassar-li la flauta que ha fabricat.

(Adaptat d'Amartya Sen: *La idea de la justícia*, pàgina 44)

Orientacions per a l'avaluació

Per avaluar la competència es poden dissenyar situacions reals o suposades com la de l'exemple anterior, que permeten detectar i mesurar l'adquisició de la competència a través d'indicadors. Tot seguit se'n proposen alguns.

Indicadors cognitius	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge				
Explica els fonaments dels principals criteris morals.					
Compara criteris morals de dos sistemes ètics.					
Reconeix i jutja el codi de deures d'una professió.					
...					
Indicadors actitudinals	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge
Detecta els aspectes ètics d'una situació donada.					
Aplica diversos criteris morals en una situació.					
Genera propostes de cursos d'acció adients que s'aparten del rutinari o previst.					
Dóna raons morals de les pròpies accions.					
Intenta ser coherent en les seves preferències.					
Aprecia alguns criteris morals.					
...					

DIMENSIÓ INTERPERSONAL

Integren aquesta dimensió les competències que tenen a veure amb la comunicació i la interacció quotidiana de la persona amb d'altres persones concretes.

Les competències d'aquesta dimensió preparen per a una acció fonamentada en el diàleg i en el respecte, i també en l'adopció de criteris per tal de considerar allò que fan les altres persones, així com per a la gestió positiva dels conflictes que inevitablement planteja la convivència. Les relacions interpersonals són el bressol de la pràctica dels grans valors com el respecte, la tolerància, el diàleg, la cooperació i el compromís.

Les competències d'aquesta dimensió es consideren bàsiques per a la consolidació de la major part de les altres competències de la matèria.

La dimensió inclou les competències següents:

- **Competència 5.** Mostrar actituds de respecte actiu envers les altres persones, cultures, opcions i creences.
- **Competència 6.** Aplicar el diàleg i exercitar totes les habilitats que comporta, especialment per a la solució de conflictes interpersonals i per propiciar la cultura de la pau.

Explicació

La nostra societat s'ha fet més diversa pel que fa als grups identitaris que la componen i a la pluralitat d'opcions, creences i formes de vida que inclou. Aquesta diversitat travessa també les desigualtats socials i econòmiques. L'aprofundiment en la democràcia i la imprescindible convivència demanen desenvolupar la competència del respecte a les altres persones i la convivència en la diversitat d'identitats i formes de vida comunitàries i en el pluralisme d'opcions, idees i creences, de tipus religiós o d'altra mena, i que aquesta diversitat i pluralitat siguin, si escau, ocasió d'enriquiment personal.

Respectar les persones vol dir reconèixer que l'altri té dignitat i drets que no es poden anorrear ni tampoc ignorar. El respecte a allò bàsic de l'ésser humà és incondicional. Ara bé, el respecte actiu vol dir el respecte que jutja i considera les accions de les persones, siguin individuals, siguin com a membres d'una comunitat determinada, en la mesura que afecten altri i les censura si aquestes accions lesionen o menystenen els drets d'altres persones. Per això, respectar activament suposa distingir entre les actituds o les accions que afecten els drets dels altres i les que no; implica no voler imposar als altres com voldríem que fossin, es comportessin o pensessin; inclou diferenciar entre allò que cal respectar, allò davant del que podem ser indiferents i allò que cal censurar; demana determinar els límits que la convivència i la justícia imposen a la llibertat i exigeix cercar l'harmonització dels drets dels individus diversos.

Respectar les persones requereix anar més enllà de veure-les com a exemples de les comunitats i grups als quals pertanyen (familiar, d'edat, d'estatus, d'origen, d'opció política, de religió...). És sabut que la comprensió de la vida social inclou categoritzacions de les comunitats i grups que les componen. Però aquestes categoritzacions sovint són estereotipades, és a dir, funcionen com a etiquetes resistents al canvi i no atentes a les diferències entre els individus del grup objecte de categorització.

L'adquisició d'aquesta competència té també com a objectiu dificultar caure en actituds discriminatòries sexistes, xenòfobes, homòfobes, racistes, d'exclusió de minories de capacitats sensorials o de mobilitat diferent, etc. Al mateix temps, pretén facilitar el rebuig de l'integrisme i el fanatisme sectari, i serveix per precisar i enfortir els criteris amb què jutjar costums i estils de vida en una societat que no és ni es vol homogènia. Tot això sense oblidar les arrels socioeconòmiques de gran part de la diversitat social.

La tendència a afavorir l'endogrup davant de l'exogrup ha perdut el sentit en el món d'avui divers i interconnectat. Aquesta tendència cal contrapesar-la tot fent èmfasi en la cerca dels valors i necessitats compartits i en el dinamisme de les cultures, que malgrat presentar-se com a tradicionals estan en perpètua interacció i canvi. Cal considerar les identitats de cada persona, però tot evitant fomentar el potencial destructiu de les divisions categòriques.

En resum, aquesta competència té com a objectiu saber viure en contextos heterogenis, la creació de cohesió social des de la pluralitat i la construcció de comunitat des de la diversitat identitària.

Té relació amb les competències 1, 2, 3 i 10 d'aquest mateix àmbit i amb la 13 de l'àmbit de social (ciències socials: geografia i història).

Continguts clau

- La dignitat humana i el respecte. Consideració de la igualtat.
- La pluralitat cultural, política, religiosa i altres.
- Diversitat d'identitats. Les diferències i els seus contextos.
- Valors universals i valors compartits. La convivència.
- Àmbits d'actuació de poder i violència. Actituds de tolerància, solidaritat, compromís i les seves manifestacions externes.

Orientacions metodològiques

Com d'altres, aquesta competència té components actitudinals i cognitius interrelacionats, per la qual cosa a l'hora de tractar-la cal tenir presents alguns elements ben establerts en la psicologia de les actituds. En primer lloc, que malgrat que s'acostuma a creure que els pensaments o creences influeixen en les actituds, sovint la dinàmica és la inversa: són les accions efectives les qui configuren les creences. Per tant, convé possibilitar el canvi d'actitud a partir de les accions. El respecte, la solidaritat i la tolerància s'aprenen millor fent actes respectuosos, solidaris i tolerants abans que amb discursos o amonestacions.

En segon lloc, cal tenir en compte que el contacte entre grups identitaris diversos, per si mateix, no canvia les actituds. Cal que aquest contacte sigui en un context on cap identitat se senti amenaçada i es faci preferentment a través d'activitats que requereixin cooperació. D'altra banda, plantejar simples debats per condemnar actituds racistes, sexistes, xenòfobes, etc., per si mateixos, acostumen més aviat a polaritzar i aprofundir el prejudici que a dissoldre'l.

Per això s'aconsella realitzar activitats per aprofundir en el coneixement de la diversitat cultural: calendaris, costums, dieta, formes familiars, contes que s'expliquen als nens, pors, fàstics, dites, desitjos, projectes, ideals... Aquestes activitats poden ser en forma d'enquesta o entrevistes, o d'exposicions orals a classe, il·lustrades visualment i amb objectes originaris. També, si escau, es pot fer a través de l'observació, participant en alguns costums, tradicions, usos lingüístics, pràctiques religioses o festives. Pot elaborar-se col·laborativament un calendari multicultural per a la classe. La diversitat cultural de la mateixa classe pot convertir-se en un instrument d'aprenentatge social.

Convé defugir la concepció de les cultures com una cosa estàtica i estanca i complementar les activitats anteriors tot cercant i treballant sobre exemples de permeabilitat i de canvi cultural, començant pels elements més propers: menjar, vestir, música, llengua, etc.

Per treballar el respecte a l'altre, es pot fer, per exemple una lectura i comentari del conte *L'eco*, i examinar la relació que té amb la dita "Tan fas, tant reps". O pensar si l'agressió és l'única actitud possible davant de l'aparició de l'altre, en comptes de la curiositat, la por, l'admiració, l'hospitalitat, l'amistat... En nivells superiors, es poden llegir i comentar fragments d'obres de filòsofs clàssics, com la *Carta sobre la tolerància* de John Locke.

L'eco

Un dia, en Jordi, que no sabia què era l'eco, es divertia pel camp a cavall d'un pal d'escombra, com si fos un ase, i cridant: —Arri! Arri!

Però, immediatament, va sentir les mateixes paraules en un bosc proper. Tot pensant que fos algú que estava amagat, li va preguntar admirat: —Qui ets tu? La veu misteriosa va repetir immediatament: —Qui ets tu? En Jordi, enfurismat, li va replicar a crits: —Tu ets un estúpid!

De seguida la veu misteriosa va repetir les mateixes paraules. Llavors en Jordi es va enrabiar d'allò més i li va anant etzibant unes paraules cada cop més insultants al desconegut, que suposava amagat. Però l'eco les hi retornava amb la màxima fidelitat. En Jordi va córrer cap al bosc per descobrir l'insolent i venjar-se'n, però no hi va trobar ningú.

Llavors va anar cap a casa, i es va desfogar amb la seva mare del que li havia passat. Li va dir que un desvergonyit, amagat dins el bosc, l'havia insultat repetidament. T'has confós, fill meu, perquè el que has sentit ha estat l'eco de les teves pròpies paraules —li va dir la mare—. Si haguessis cridat alguna paraula afectuosa, la veu de què parles t'hauria respost també afectuosament...

(Adaptació d'un conte popular)

En aquesta competència és especialment important l'actitud per part del professorat de respecte a les identitats diverses presents a la classe (d'origen, de afiliació, religioses...). Un element de reflexió gairebé obligada pel professorat és el conegut documental *Una classe dividida*.

Per tal de posar-se en el lloc de l'altre es poden fer activitats com "el punt de vista", on formant una roda de tota la classe, cada alumne ha de mantenir un diàleg per escrit en dos fulls diferents amb els alumnes que té a ambdós costats, defensant alternativament (començant per la dreta) dos punts de vista oposats. Per exemple, el d'una filla que arriba tard a la nit (amb l'alumne de l'esquerra) i la seva mare que l'està esperant (amb el de la dreta). També es poden fer activitats de vivenciació del prejudici, com l'experiment psicosocial de Jane Elliot, o inventar un eslògan que promocióni la diversitat identitària. En aquest cas, millor en forma rimada, cercant l'impacte a través de la creativitat, i reproduir-lo en forma de pin, adhesiu, etiqueta, etc.

Pot ser molt adequat organitzar accions efectives de coneixement i col·laboració, com activitats de tutoria entre iguals, tot triant parelles que siguin d'identitats diferents i proposant activitats d'ajuda, preferentment les que requereixin reciprocitat. Si hi ha ocasió, es poden crear parelles lingüístiques per parlar el català o qualsevol altre idioma. Aquestes activitats ajuden a treballar conjuntament aquesta competència i la competència 10 d'aquest mateix àmbit.

Part de la diversitat prové de les migracions. Es poden examinar l'heterogeneïtat de les migracions, les seves causes en la inestabilitat social i política o en la pobresa econòmica, i les seves conseqüències en els canvis de la societat: ubicació socioeconòmica dels migrants en les societats d'arribada, botigues, distraccions, esports, llocs de culte, etc. Una activitat possible és que cada alumne faci una cerca familiar de les tres generacions anteriors a ell: els noms, el lloc de naixement i de residència, on vivien, què feien, alguna anècdota. Després es pot fer una roda on es constatarà que tots els membres de la classe són el producte de migracions. El recull i l'exposició d'històries de vida d'àvies i avis pot tenir objectius similars.

La reflexió sobre el conviure en la diferència també ha de dur al plantejament dels valors morals universals davant del relativisme moral o, en tot cas, dels valors que cal compartir per tal de poder conviure. Això es pot fer a partir de debats preparats en què es mantinguin les diverses posicions davant d'un dilema: la relativista, la universalista, la del consens i els valors compartits. Altres temes objecte de debat poden ser: Quins són els límits de la tolerància? En què és legítim intervenir en la vida dels altres i en què no? També pot ser objecte de reflexió la contradicció entre la proclamada igualtat d'oportunitats i els límits que la pobresa o l'exclusió hi imposa.

La discriminació es pot definir com l'actitud contrària a la del respecte actiu. Caldria treballar la capacitat de detectar-la, per exemple mitjançant estudi de casos. Cal tenir en compte que hi ha formes de racisme, discriminació i exclusió que no són tan visibles com un insult o una agressió, com poden ser el rumor, fer el buit, les microagressions i altres formes subtils de *bullying*. Les experiències viscudes pels mateixos alumnes són una bona font de casos per analitzar aquestes situacions.

Orientacions per a l'avaluació

Un element d'avaluació pot ser el resultat mateix d'alguna de les activitats proposades: cura i completesa en la presentació d'una història de vida, riquesa d'observacions en autoavaluar una activitat de vivenciació de la diferència o del prejudici.

Uns indicadors per a una guia d'observació poden ser els següents.

Indicadors cognitius	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge				
Coneix les identitats diverses presents en la seva comunitat.					
Identifica les causes contextuals que provoquen les diferències socials.					
...					
Indicadors actitudinals	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge
Mostra respecte actiu per les altres persones.					
Destaca i aprecia elements i valors comuns a les diverses identitats.					
Es distancia i relativitza trets de la pròpia identitat.					
Detecta i denuncia discriminacions.					
Defuig expressions excloents o					
Accepta i valora la pluralitat de la nostra societat.					
...					

Explicació

Dialogar consisteix a comunicar i compartir les pròpies opinions, els pensaments i els sentiments i copsar i compartir els d'altres persones. La dinàmica del diàleg implica un procés recursiu d'enraonar i escoltar, i es proposa com a eina privilegiada per tractar els conflictes interpersonals, concebut com a diferent d'altres formes d'intercanvi verbal, com la baralla verbal o la simple conversa.

El diàleg demana tant a qui parla com a qui escolta l'adopció d'actituds intel·lectuals, d'una banda, i afectives, de l'altra. D'entre les actituds intel·lectuals hi ha la d'exploració, la cerca de criteris, la racionalitat, l'acceptació de la pluralitat i de la diferència. Les actituds afectives fan referència a l'autoafirmació sense inhibició ni agressió, a la consideració envers la intervenció de l'altre, a la confiança i a l'autocontrol al llarg de tot el procés del diàleg. Aquestes actituds no només es palesen en l'expressió oral sinó també en el llenguatge corporal de les persones interlocutores.

La competència inclou també la capacitat de distingir els diferents tipus de diàleg tot identificant els objectius de l'intercanvi verbal en què es participa, per tal d'intervenir-hi de forma pertinent, sigui un diàleg persuasiu, una recerca, una negociació, una recerca d'informació, una deliberació, etc.

La competència ha de permetre copsar la distinció entre prevenció, gestió, resolució i transformació del conflicte, així com integrar aspectes de la mediació formal i informal com a eina de tractament dels conflictes. Això s'aplica a contextos de conflicte a l'abast de l'alumnat, susceptibles de ser resolts o transformats, tot i que pot aplicar-se també a contextos més allunyats. Suposa saber posar en relleu els elements diferents d'un conflicte: les parts o actors, les seves actituds i pensaments, les seves accions, els interessos en joc, les persones que, sense ser-ne part, en són afectades. També inclou ser capaç de prevenir el conflicte o aturar-ne l'escalada, així com d'aprendre a abordar cooperativament els conflictes en què s'és part, tot evitant l'actitud competitiva, la inhibida o l'autodestructiva, sabent separar els problemes de les persones.

El tractament dels conflictes a través del diàleg i els valors que l'han d'acompanyar es vincula a la promoció de la cultura de la pau (tal com, per exemple, la va definir el Parlament de Catalunya en el Preàmbul de la Llei 21/2003, de 4 de juliol, de foment de la pau). Els principals valors de la cultura de la pau són la solidaritat, l'empatia, la cura, la no-violència, l'acció transformadora. La promoció de la cultura de la pau comporta la capacitat de descobrir i rebutjar la violència directa tant oberta com amagada, així com la violència estructural.

Aquesta competència està molt relacionada amb la 2 i la 6 d'aquest àmbit; amb la competència actitudinal 2 de l'àmbit lingüístic (Implicar-se activament i reflexiva en interaccions orals amb una actitud dialogant i d'escolta) i amb les tres competències de la dimensió ciutadana de l'àmbit social (ciències socials: geografia i història). També es vincula amb la competència 11 de l'àmbit digital: Actuar de forma crítica i responsable en l'ús de les TIC, tot considerant aspectes ètics, legals, de seguretat, de sostenibilitat i d'identitat digital.

Continguts clau

- El concepte de diàleg. Tipus de diàleg. El diàleg com a forma privilegiada de comunicació d'idees, de sentiments i de relació.
- Les condicions del diàleg: ordre, claredat, atenció, intencionalitat...
- Els valors del diàleg: comprensió, exclusió de violència, cooperació, participació, sinceritat, escolta, igualtat de les veus, assertivitat, respecte, racionalitat...
- El conflicte. Anàlisi de conflictes. El tractament de conflictes interpersonals com a actor, com a espectador, com a afectat. Estratègies: conversa, negociació, mediació...
- La cultura de la pau. Violència directa i violència estructural. Tipus de pau. Models i exemples de la cultura de la pau...

Orientacions metodològiques

La competència referent al diàleg destaca per ser la més estretament relacionada, si és possible, amb totes les de la resta de l'àmbit, i és definitiva de l'estil docent amb què caldria abordar el seu ensenyament-aprenentatge. Això aconsella iniciar el seu ensenyament des del començament del primer curs i tenir-ne cura fins al darrer curs. I de la mateixa manera es recomana fer servir un instrument d'observació i avaluació sistemàtic acumulat per a tota l'etapa. Per això cal fer treballar habitualment l'alumnat en forma dialògica, cosa que requerirà la creació d'un espai físic, un clima i una distribució grupal que l'afavoreixi.

Atès que el diàleg implica parlar, però també escoltar, es donarà igual importància a ambdues dimensions, buscant la instauració de l'escolta activa. L'escolta activa es manifesta en el llenguatge no verbal dels interlocutors i es revela quan s'és capaç de parafrasejar les intervencions de l'altra part.

Pel que fa al tractament del conflicte, cal tenir present que el conflicte és consubstancial a les relacions humanes, és ineludible i és positiu perquè ensenya a conviure i és font de creixement, entre d'altres coses. Per tal d'introduir el concepte, es recomana inspirar-se en exemples que permetin palesar la complexitat del conflicte malgrat la seva senzillesa aparent. A títol d'exemple, s'exposa una activitat a realitzar en grups petits (3-4 alumnes) formats de manera aleatòria. Es pot presentar el cas per escrit, encara que es facilita la comprensió si es fa en forma teatralitzada, encomanant a dos alumnes que representin en primera persona cadascun dels personatges.

Un cas de conflicte: "La bicicleta".

1. Mitjançant un joc de rol se simula un cas de conflicte sobre una bicicleta:

Clara

Li vas deixar la teva bicicleta a la Martina i va tenir un petit accident. A la bici, però, se li va trencar la cadena i també se li va punxar una roda. Ara us heu discutit perquè ella no et vol pagar la reparació. La Martina diu que la cadena ja estava malament, en canvi, tu creus que si hagués anat amb compte no hauria passat absolutament res. Ara mateix no tens estalvis i els pares et donaran la culpa de tot el que ha succeït. No és el primer cop que la Martina et trenca una cosa, té molt mals dits. Si fos una amiga de debò procuraria tenir cura de les teves coses.

Martina

La Clara et va deixar la seva bici i es veu que tenia la cadena a punt de petar. Vas caure i llavors es va punxar una roda i també es va trencar la cadena. Ara us heu discutit amb la Clara perquè ella vol que tu li arreglis la seva bicicleta. Tu no creus que sigui responsabilitat teva que la Clara no reperi la seva bici quan toca i et molesta que estigui més preocupada per la reparació que no pas pel mal que t'has fet a la caiguda. La Clara sempre tracta les seves coses com si fossin tresors i creus que li importen més les seves coses que les seves amigues.

2. A continuació es passa a analitzar el conflicte en el si dels grups, amb una graella com la que segueix. S'acaba amb una posada en comú.

	Clara	Martina
Fets		
Sentiments		
Interessos		
Expectatives		
...		

En petits grups primer, i després compartint la llista comuna a la pissarra, s'examina cada proposta des del punt de vista de cada personatge.

Es pot treballar sobre conflictes tant reals com inspirats en faules, contes, fragments de pel·lícules, notícies... Es poden plantejar en forma d'estudi de cas, en forma de simulacions o, si escau, en jocs de rol. L'aprenentatge més enriquidor pot produir-se quan s'aprofiten situacions quotidianes i properes, com les esdevingudes en la vida de la classe o del centre, sense oblidar aquells generats o que han escalat a través de les xarxes socials virtuals o dels grups de missatgeria mòbil. El professorat jutjarà si el domini del nivell d'anàlisi i intervenció en el conflicte de caràcter més simple permet, en els nivells superiors, tractar conflictes més complexos.

El professorat ha de ser conscient que certes situacions de tensió no són idònies per al diàleg i per tant cal evitar-les, tot posposant el diàleg o canviant de persones interlocutores. Cal, doncs, que el docent tingui una actitud directiva per promoure les formes i els valors del diàleg.

El diàleg orientat cap a la generació de solucions també ha de fer possible la invenció d'opcions diferents o creatives adaptades a la situació, i visualitzar i concretar formes possibles de reparació, solució o transformació del conflicte. Aquestes propostes cal examinar-les des del punt de vista de l'acceptable i del factible per a cada part implicada.

La cultura de la pau vincula aquesta competència amb les relacionades amb els drets humans i amb les competències que tenen a veure amb el coneixement social des d'un enfocament socioafectiu. El dit enfocament requereix per a qualsevol situació, en primer lloc, fer activitats de visualització o vivenciació reflexiva, per després investigar el problema o situació, i proposar mitjans per intervenir-hi.

La promoció de la cultura de la pau demana plantejar activitats de reconeixement de situacions de violència directa no només física, sinó també psicològica. Aquestes situacions poden ser quotidianes (les "bromes", llegir el mòbil d'altri, els *micromasclismes*, fer el buit, el *bullying* o l'insult tant en persona com a través de les xarxes socials virtuals...) o llunyanes (abusos de poder, guerres). També requereix activitats, per exemple, d'estudi de casos de conflicte en què es constati la importància de l'equilibri de poders i com aquest equilibri es pot assolir mitjançant l'apoderament o la desobediència, com en el conegut cas de Rosa Parks. La distinció entre apoderament (prendre poder qui no en té) i la desobediència (treure poder a qui en té), es pot trobar a Paco Cascón: *Educar en y para el conflicto*. En totes aquestes activitats cal fer èmfasi en la generació d'alternatives i respostes a les diverses formes de violència, tant a nivell micro com a nivell macro. Això evitarà que l'alumnat pugui acabar experimentant una sensació d'impotència davant la violència que el faci caure en la inacció, d'una banda, o en el cinisme, de l'altra.

Orientacions per a l'avaluació

Un dels elements de l'avaluació contínua de la competència ha de ser l'observació dels diàlegs en ocasió d'un estudi de cas, d'una deliberació real o simulada, d'un joc de rol sobre una situació de conflicte. Aquesta observació la pot fer el professorat, però també la poden fer els mateixos alumnes. També es pot fer en un diàleg "en peixera", amb observació repartida entre els membres de la classe.

Alguns indicadors importants per avaluar el grau d'assoliment de la competència poden ser els mostrats a continuació.

Indicadors cognitius	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge
Coneix els principis bàsics del diàleg actiu.	
Identifica els principals aspectes de la cultura de la	
Pot distingir i posar exemples de violència directa i	

...					
Indicadors actitudinals	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge
Expressa de forma assertiva (expressió clara, tot respectant l'altre) les pròpies opinions, desitjos, temors.					
Parafraseja fidelment les intervencions dels altres.					
Fa intervencions pertinents a la qüestió sobre la qual es					
És expressiu en situació de parla. En situació d'escolta, adopta un llenguatge corporal que palesa escolta activa.					
Per tal de mantenir el diàleg, usa, si cal, recursos com l'humor,					
Copsa les parts i els afectats en un conflicte i les seves actituds i interessos.					
Se centra en els problemes i els separa de les persones.					
Evita que s'agreugin els conflictes que l'afecten, i pren mesures per resoldre'ls i/o					
...					

DIMENSIÓ SOCIOCULTURAL

La dimensió sociocultural es refereix en primer lloc als rols socials de la persona, és a dir, aquells que amplien l'àmbit de l'actuació del món interpersonal al món social. Les competències d'aquesta dimensió proposen que l'adquisició d'aquests rols es desenvolupin de forma crítica i estiguin destinats a la millora de l'entorn, sigui natural, social o polític. Així mateix, capaciten per actuar amb criteris davant dels canvis científicotecnològics i fan èmfasi en l'acció col·lectiva i la capacitat d'actuar cooperativament, amb objectius compartits, projectant aquesta acció al món d'avui.

La dimensió inclou competències que arrelen el jo social en les tradicions que han contribuït a definir-lo. Per això conté competències de cercar i reconèixer els aspectes ètics en les produccions del patrimoni cultural sobre el qual es fonamenta la societat europea actual.

Tot i participar del caràcter predominantment actitudinal de la resta de competències de la matèria, en l'assoliment de les competències d'aquesta dimensió adquireixen més pes els continguts cognitius referits tant a les arrels històriques de la nostra cultura actual com al coneixement del món d'avui. Aquests coneixements són necessaris per poder reconèixer els principis ètics que caracteritzen la nostra cultura.

La dimensió inclou les competències següents:

- **Competència 7.** Comprendre i valorar el nostre món a partir de les arrels culturals que l'han configurat.
- **Competència 8.** Copsar les dimensions ètiques dels grans relats literaris i de les obres artístiques.
- **Competència 9.** Analitzar críticament l'entorn (natural, científicotecnològic, social, polític, cultural) des de la perspectiva ètica, individualment i de manera col·lectiva.
- **Competència 10.** Realitzar activitats de participació i de col·laboració que promoguin actituds de compromís i democràtiques.

Explicació

Aquesta competència es mou entre dos vectors: comprendre i valorar. El present no s'explica sense un pòsit de pensament filosòfic, de creences religioses, d'opcions ètiques, de línies d'acció i de comportament que han anat emergint en el decurs de la història. La realitat cultural i social actual és el resultat d'un teixit complex i multiseccular que ha anat creixent mitjançant interaccions i innovacions.

Amb l'expressió "el nostre món" es vol indicar Europa en la seva globalitat i, de manera particular, el món llatí al qual pertanyem per llengua i per història comuna, per maneres de comprensió de la realitat, per formes de vida i per expressió simbólicoartística. Tanmateix, el món llatí, que recull l'herència grega i la universalitza, no ha estat impermeable als altres dos mons europeus, ni els altres dos mons s'han construït al marge del món llatí. La història d'Europa és una història de fusions culturals i d'intercanvis i creuaments d'idees i pobles, de modificacions socials i polítiques que han comportat grans transvasaments, a partir del moment en què una entitat política (l'Imperi Romà) aconseguí reunir i relacionar una part important dels territoris que configuraran Europa. Posteriorment, en el decurs de la història el projecte de la unitat dels pobles d'Europa anirà prenent cos mitjançant diverses realitzacions polítiques parcials i, sobretot, mitjançant grans realitzacions culturals i religioses, que constitueixen l'ànima europea.

L'expressió "arrels culturals" ha de ser entesa com a globalitzadora i sinònima de tres tradicions culturals que han configurat l'Europa actual i que n'expliquen, per tant, el present. Les tres cosmovisions (grecoromana, judeocristiana i il·lustrada) proposen una aproximació diferenciada a la realitat que consideren pròpia. Cada cosmovisió pot ser presentada i tractada a partir de quatre blocs o temes: el món, l'ésser humà, la història i la divinitat. La competència pretén afavorir un enfocament global i crític dels problemes universals de la vida humana i de l'existència, amb la intenció de superar el risc de fragmentació i la pèrdua de les visions integradores de la realitat.

Aquesta competència s'orienta a fer possible que l'alumne sàpiga relacionar la realitat personal i col·lectiva en què viu amb la cultura i cultures que configuren la societat catalana, europea i, fins i tot, mundial, va-lent-se de tota mena d'evidències (fonts orals, escrites, materials, immaterials, visuals, auditives). Totes elles han de facilitar que l'alumne rebi uns coneixements que li permetin valorar les problemàtiques contemporànies relacionades amb la pròpia identitat cultural, la diversitat de creences i el diàleg entre cultures i creences.

Aquesta competència està estretament relacionada amb la 8, ja que les tres cosmovisions esmentades es manifesten alhora en els grans relats literaris i en les obres artístiques.

Continguts clau

- La tradició grecoromana, la judeocristiana i la il·lustrada europea entorn de les cosmovisions de: a) el món, b) l'ésser humà, c) la història, d) la divinitat.
- Els principis que es desprenen de les tres cultures. Exemples.
- Els principis i valors que perviuen en els nostres dies. Aportació del budisme i l'islam. Referència a diferents teories ètiques.

Orientacions metodològiques

Per tal d'adquirir aquesta competència, caldrà fer activitats de cerca d'informació bàsica i d'ampliació, dins i fora de l'aula. Tota la informació rellevant es pot enregistrar en fitxes elaborades pels alumnes sota el guiatge del professor. Més que obtenir molta informació, cal comprendre la informació que es recull i tractar-la de manera selectiva. La informació vindrà donada a través de la comprensió i valoració d'uns textos i a través de visites de caràcter interdisciplinari.

Com a exemple de text, es proposa una reflexió sobre la descripció de la persona humana que es troba en la tragèdia *Antígona* de Sòfocles:

I el llenguatge, i el pensament / que és com un vent, i l'impuls d'habitar / ciutats, és ell mateix [l'ésser humà] que se'ls ha apresos; / com [ha après] a defugir els trets al ras / de les incòmodes glaçades / i de les males pluges, / amb recursos per tot; sense recursos / a res no s'aventura / del futur; només de la mort / no es procurarà una fugida; les malalties intractables / ha imaginat, però, com evadir-se'n.

La valoració del text de Sòfocles passa per sospesar els diversos elements que el configuren. Es tracta que l'alumne entri en la tradició grecoromana, aparentment molt allunyada de la seva (Sòfocles va viure a Atenes en el segle V aC), però de fet propera i veïna. L'alumne ha de valorar la profunditat de pensament de l'autor grec i alhora pot provar d'enriquir-la, per exemple, en la dimensió de la ciutat i de la convivència. També pot preguntar-se com el que diu Sòfocles es viu avui en el món del segle XXI, en el context d'una forta cultura tecnològica i global però plena de condicionants personals (l'individualisme o la solitud) i socials (les bosses de pobresa, la no-escolarització dels infants i joves...).

Una segona línia metodològica són les visites preparades i avaluades a museus i a restes arqueològiques, situades en ciutats o indrets representatius. És important que aquestes visites siguin interdisciplinàries, amb implicació conjunta dels docents i alumnes de les assignatures de socials i de cultura i valors. La riquesa cultural de Catalunya és extraordinària en aquest sentit, i val la pena que l'alumne conegui de primera mà els testimonis vius del passat. Per exemple, les tradicions grecoromana i judeocristiana són magníficament presents a la conurbació de Barcelona (a la capital i a les ciutats veïnes, com ara Terrassa, Badalona o Mataró); a la capital de la Hispània romana, Tarragona; a la regió de Girona (la ciutat, Empúries, Sant Pere de Roda); a la ciutat de Lleida i el seu territori, sense oblidar les esglésies romàniques del Pirineu i del Prepirineu i els museus diocesans de Vic, la Seu d'Urgell i Solsona; finalment, a la ciutat de Tortosa i la regió de l'Ebre, lloc de trobament de les tradicions jueva, cristiana i islàmica.

Com a exemple d'itinerari, es proposa la visita del call jueu de Girona. Passejar-hi ens transporta a la història de la comunitat jueva entre els segles XII i XV. Podem veure alguns dels edificis emblemàtics i sobretot captar l'atmosfera de l'època. La convivència quasi pacífica de la comunitat jueva i cristiana pot ser un detonant per parlar del que tenim en comú i del respecte i tolerància que en algunes èpoques han estat exemplars. El servei educatiu de l'Ajuntament disposa de materials didàctics per a la visita.

Orientacions per a l'avaluació

A propòsit de la comprensió que inclou aquesta competència, cal verificar el grau d'interiorització que els alumnes assoleixen amb relació als continguts que s'hi proposen. No es tracta simplement de recordar les dades treballades a classe sinó de comprendre-les, és a dir, copsar-ne l'abast i la importància, a l'hora de donar raó de les pròpies arrels culturals. Per això, serà útil demanar comparacions entre les diverses tradicions culturals.

Uns indicadors útils per a l'avaluació de la competència es mostren a continuació.

Indicadors cognitius	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge				
Identifica trets diferencials de les tradicions de cultura i pensament grecoromanes, judeocristianes i il·lustrades.					
Discerneix els elements de la cultura actual que depenen dels principis i valors presents en les tres tradicions culturals d'Europa.					
...					
Indicadors actitudinals	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge
Valora de manera raonada els continguts i propòsits dels textos vinculats a una determinada tradició cultural.					
Manifesta una actitud de respecte davant les tradicions culturals que han configurat Europa.					
Mostra interès a aprofundir els coneixements respecte a les arrels de la cultura europea i de les cosmovisions d'origen no europeu.					
...					

Explicació

La literatura i l'art són expressions estètiques que desenvolupen continguts ètics. Les obres d'art (plàstiques, escèniques, visuals, musicals...) contenen una gran varietat de missatges i situacions que expressen la vida, els comportaments, les decisions, les emocions, les relacions entre les persones, el bé i el mal, la bellesa i la repulsió, l'amor i l'odi, la pau i la guerra, la justícia i la innocència, l'elevació i l'esfondrament... Per això, parlar d'opcions morals, de criteris de vida, de comportaments ètics a propòsit dels grans relats literaris i de les produccions artístiques, és comprendre i valorar la lectura de la realitat i les propostes ètiques dels autors o creadors d'una obra d'art.

Aquesta competència es proposa relacionar les manifestacions literàries i artístiques de la cultura occidental d'arrels humanístiques amb set nusos o nuclis temàtics que, per descomptat, no exhaureixen totes les dimensions ètiques que poden trobar-se en moltes produccions artístiques. Els set nuclis són, de fet, temes recurrents de l'existència humana que es re-troben en les diverses ètiques i que es concreten en comportaments. Els nuclis temàtics o ètics que es proposen són: l'amistat i l'amor, la pau, la solidaritat, la llibertat, la igualtat, la justícia i la dignitat. Cadascun d'aquests nuclis es pot contraposar a contravalors que el defineixen i ajuden a valorar-lo críticament. Així, amistat es pot contraposar a odi i a confrontació; pau a guerra o a violència; solidaritat es pot contraposar a egoisme o avarícia; llibertat a manipulació o a opressió; justícia a manca d'equitat; dignitat a humiliació, menyspreu o anorreament de l'altre.

La tria d'aquests set nuclis es justifica per la seva relació amb les tres tradicions culturals a què es refereix la competència 7: la grecoromana, la judeocristiana i la il·lustrada. Amb aquests set nuclis temàtics es reprenen, primerament, els tres valors emblemàtics de la Revolució Francesa, que és la traducció política de la tradició il·lustrada: llibertat, igualtat, fraternitat. Aquí s'hi afegeixen l'amistat (amb l'amor), tema molt pre-sent en les cultures grecoromana i judeocristiana, així com la solidaritat, d'origen netament judeocristià. Els dos nuclis ètics restants, la pau i la justícia, són del tot transversals en les diverses cultures, religions i filosofies d'Europa i del món.

Continguts clau

- Els grans relats de la cultura grecoromana, els seus relats bíblics, de matriu judeocristiana, i les obres clàssiques del pensament filosòfic i il·lustrat com a expressions de comportaments ètics.
- Les obres literàries modernes i contemporànies, les arts plàstiques (arquitectura, escultura, pintura) i les arts immaterials (música, teatre, dansa i cinema), com a expressions de comportaments ètics.

Orientacions metodològiques

Aquesta competència es proposa prendre com a punt de partida els grans relats literaris i les obres artístiques. Per això, cal tenir un repertori de recursos literaris i artístics que siguin representatius dels valors que són vigents en el nostre context per oferir-los en sessions programades a l'aula, en les quals es podran analitzar la presència d'aquests valors, amb la finalitat de comprendre'ls i gaudir-ne i, en darrer terme, valorar la seva importància en la nostra vida quotidiana. La font fonamental d'aquests recursos podran ser suports digitals, però no exclusivament. A partir d'uns exemples donats, el docent podrà demanar que els mateixos alumnes busquin fonts semblants, cercant com s'han mantingut i han variat els valors al llarg dels temps.

A títol d'exemple, a continuació es presenten els set nuclis temàtics esmentats en l'explicació d'aquesta competència, amb un possible relat en què es poden trobar cadascun d'ells. Evidentment, hi ha molts altres exemples possibles.

Nucli temàtic	Exemple de relat
Amistat i amor	Homer, <i>Ilíada</i> , cant 23, versos 69-83 (Aquil·les i Pàtrocle) (llengua original: grec)
Pau	La Bíblia, Antic Testament, llibre del profeta Isaïes, capítol 11, versets del 6 al 10 (Profecia de la pau) (llengua original: hebreu)
Solidaritat	La Bíblia, Nou Testament, Evangeli de Lluc, capítol 10, versets del 29 al 37 (El bon samarità) (llengua original: grec)
Llibertat	El quadre <i>La Llibertat guiant el poble</i> , d'Eugène Delacroix, pintat l'any 1830
Igualtat	L'escultura <i>El petó</i> , de Constantin Brancusi, feta l'any 1916
Justícia	Bertolt Brecht, <i>El cercle de guix caucasià</i> , acte 5, traducció de Feliu Formosa, ed. Proa, 2008, pàg. 140
Dignitat	Film: <i>Amazing grace</i> . Direcció: Michael Apted. Any 2006. Durada: 111 minuts

Les activitats a realitzar han d'incloure la lectura de textos dels grans relats o les obres artístiques concentrant-se en punts determinats, dels quals s'infereixen informacions de tipus ètic que, d'entrada, potser no semblen presents, no resulten evidents. Per tal de descobrir els comportaments ètics, es proposen algunes estratègies, com ara destacar la trama narrativa del conjunt de l'obra, descobrir les línies fonamentals del fragment textual, individuar les qüestions que el relat planteja i les idees principals que desenvolupa, parar una atenció especial als personatges i a les seves reaccions, etc. Per fer aquesta tasca pot ajudar elaborar esquemes, guions i quadres sinòptics, per tal de garantir la comprensió del text proposat i copsar els comportaments ètics que s'hi posen en joc. A tall d'exemple, es pot agafar la profecia d'una humanitat basada en la pau i el bé, de la qual serà paradigma un descendent del rei David ("el rebrot de Jessè"), tal com la refereix la Bíblia judeocristiana en el llibre del profeta Isaïes (capítol 11, versets del 6 al 10):

El llop conviurà amb l'anyell, / la pantera jaurà amb el cabrit; / menjaran junts el vedell i el lleó, / i un nen petit els guiarà. / La vaca i l'ósca pastaran juntes, / jauran plegades les seves cries. / El lleó menjarà palla com el bou, / l'infant de llet jugarà vora el cau de l'escurçó, / el nen ficarà la mà a l'amagatall de la serp.

/ Ningú no serà dolent ni farà mal / en tota la muntanya santa, / perquè el país serà ple del coneixement del Senyor, / com l'aigua cobreix la conca del mar. / Aquell dia, el rebrot de Jessè / s'alçarà com a bandera entre els pobles; / les nacions li demanaran consell, / i el lloc on habitarà serà gloriós.

Aquest text poètic d'Isaïes pretén donar resposta a una pregunta que ha sacsejat la consciència humana des del començament: és possible un món en pau? Molts l'han contestada en negatiu, i pensen que el conflicte i la guerra són inevitables, que la violència mai no deixarà de bullir dins la ment d'algun ésser humà i el por-

tarà a cometre la barbaritat més atroç. Isaïes imagina una situació en la qual allò que sembla inevitable per naturalesa canvia totalment de fesomia. Parla d'animals que són víctimes "històriques" d'altres animals (l'anyell i el llop), i que ara passen a ser companys de pastura, i fins i tot les seves cries jauen plegades... L'alumne ha d'entrar en un text poètic escrit fa més de 2.500 anys, probablement a Jerusalem, on Isaïes trenca molts dels esquemes que es donen per segurs i toca de ple el destí del món global. L'anàlisi col·lectiu i el consegüent debat es pot fer al voltant de qüestions com les següents: serà possible una terra en pau o estem "condemnat" a viure en la por i el desassossec? Com es poden construir xarxes i lligams entre els pobles i les cultures, entre les religions i els credos de tot tipus, per provar d'arraconar l'odi i la guerra?

Presentar un gran relat o una obra artística significa situar-los en el seu context i relacionar-los amb els interessos personals i coneixements previs de l'alumnat, provinents d'altres àmbits de coneixement. Doncs bé, la comprensió dels contextos històrics, literaris i estètics, demana aplicar recursos didàctics de caràcter transversal a les diverses arts o àmbits d'expressió artística. Una època o moment històric és un tot que es manifesta en diversos àmbits: la pintura, la música, el cinema...

Un altre exemple d'activitat didàctica pot ser l'audició i comentari de *l'Oda a l'alegria* de F. von Schiller. Aquest conegut quart moviment de la *Novena simfonia* de Beethoven (1824) té múltiples versions, que es poden triar segons el curs. També pot ser una activitat preparada amb el professorat de música. Es pot escoltar la peça sencera i seguir la lletra original del poema de Schiller. A continuació, proposar un treball individual o en comunitat de recerca entorn les qüestions següents:

- Observació de l'estructura musical: addició progressiva de nous instruments fins a arribar a la veu humana, repetició de la melodia principal, transició del to líric al to èpic cridant a la fraternitat...
- Atès que per compondre aquesta peça musical Beethoven partí del poema de Schiller (1785), que proclamava que la llibertat era el fonament del progrés vers la fraternitat universal i que l'alegria era el mitjà perquè s'estengués i afermés, es pot proposar a l'alumnat que destaquin aquells aspectes musicals que consideren que expressen millor aquest progrés.
- Per treballar el concepte de fraternitat, un dels tres valors proclamats en el lema de la Revolució Francesa, es pot demanar la seva etimologia, que posin exemples de comportament fratern i que pensin a quins contravalors s'hi podrien oposar.
- També es pot completar amb una cerca de les versions de l'himne a Internet. Trobaran des de la rockera de Miguel Ríos fins a una recent *flashmob* a Sabadell, passant per l'adaptació de Pau Casals amb lletra de Joan Maragall, els assajos de la qual van ser interromputs pel cop d'Estat del 18 de juliol de 1936. Es pot demanar que en destaquin una que els hagi agradat més i que expliquin per què.
- Un darrer tema de reflexió pot ser preguntar-se per què ha arribat a tenir tantes versions.

Orientacions per a l'avaluació

L'avaluació d'aquesta competència es fonamentarà en la lectura de textos, el visionat de films i imatges, però també en audicions i anàlisi d'obres artístiques i monuments, que puguin ser representatius d'un relat que permeti trobar els valors que caracteritzen la nostra cultura actual; en la línia de les activitats didàctiques exemplificades.

A partir d'una referència concreta, es demanarà a l'alumne que identifiqui quins valors destaquen en el relat en qüestió, com els ha identificat, que esmenti frases o elements concrets que es vinculen amb els valors trobats, quina vigència tenen aquells valors entre nosaltres, quins problemes es plantegen en la seva aplicació, etc.

Uns indicadors que poden ajudar a avaluar el domini de la competència es presenten en la següent guia:

Indicadors cognitius	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge				
Sap identificar valors importants en relats de les					
En un relat literari, és capaç de determinar els valors que s'hi mostren.					
Identifica elements representatius dels valors defensats en obres pictòriques					
Compara i relaciona els eixos temàtics de caràcter ètic que hi ha en diverses obres literàries d'un mateix context					
Compara i relaciona els eixos temàtics de caràcter ètic que hi ha en diverses obres artístiques no literàries (musicals, teatrals, cinematogràfiques...) d'un					
Una vegada identificats els valors en un relat o obra artística, és capaç de relacionar-los amb altres valors					
...					
Indicadors actitudinals	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions per a l'avanç de
Manifesta capacitat de valoració personal respecte dels valors en les cultures originàries i la seva evolució.					
Incorpora els valors trobats en els grans relats i obres artístiques a la pròpia					
...					

Explicació

En el transcurs de la secundària, els nois i les noies s'obren progressivament a noves realitats més enllà de les familiars i escolars. Com que el camí vers una existència adulta suposa una major autonomia en entorns més variats i amplis, cal ajudar-los a consolidar criteris i a aprendre a actuar amb coneixement de causa en situacions diverses i complexes. Al mateix temps, hauran de prendre consciència que moltes de les accions individuals o col·lectives a escala local tenen repercussions a escala global.

L'anàlisi ètica de les accions humanes en l'entorn i les seves repercussions ha de partir de la informació ben fonamentada. Per això convé tenir present que cadascun dels diversos aspectes de l'entorn requereix informació específica. Aquesta informació es basa en primer lloc en els coneixements provinents de les diverses matèries de l'etapa. Així, allò referent a la preservació de la natura i a l'impacte que hi tenen el consum i la tecnologia, la contaminació o l'ús dels re-cursos naturals exhauribles caldrà cercar-ho en les matèries de l'àmbit científicotecnològic. L'entorn social, les tradicions i costums i l'entorn polític requereixen coneixements de les ciències socials. La informació provinent dels mitjans de comunicació o d'Internet, a més de la tria de fonts fiables i la seva contrastació, implicarà competències no només de l'àmbit digital i de l'àmbit lingüístic, sinó també del matemàtic, en la mesura que gran part d'aquesta informació és de tipus estadístic i es presenta mitjançant gràfics.

Gràcies a aquests coneixements es poden aprofundir les anàlisis des de la perspectiva ètica en aspectes com la contaminació, l'exhauriment dels recursos, la preservació de la diversitat natural, la desigualtat social, el manteniment de la democràcia de qualitat, la manipulació informativa, els diversos poders, etc. També l'ètica de la investigació científica i l'orientació de la investigació tecnològica es poden analitzar des del punt de vista moral, a més de l'aplicació de la ciència i la tecnologia. Finalment cal no oblidar que part de l'entorn també és el món virtual: la pròpia identitat i el capteniment en el món digital, especialment pel que fa a les xarxes socials i a les qüestions, entre d'altres, del rigor intel·lectual i el respecte a les creacions d'altri en l'ús de les tecnologies digitals.

L'anàlisi pot conduir a participar en el disseny i eventualment l'aplicació de línies d'actuació individuals i col·lectives, tot tenint en compte la relació entre fins, mitjans, emocions i creences i coneixements. Convé tenir presents les diferències entre les decisions individuals, com per exemple el consentiment a una intervenció mèdica o les decisions de consum responsable i les que estan relacionades amb la participació en accions col·lectives, com poden ser algunes actuacions en favor de la conservació del patrimoni històric material i immaterial, la preservació de la natura o formes d'acció sociopolítica.

Així mateix, escau dins de la competència l'examen de temàtiques de la reflexió ètica específica en aquest camp, com el principi de precaució, els drets de les generacions futures o el debat sobre l'actitud nimby i la coresponsabilitat, la relació entre l'escala local i la global, i també els principis bàsics de la bioètica, com el d'informació, d'autonomia, de no-maleficència, de beneficència i de justícia.

Continguts clau

- Diferència entre fins i mitjans. Relació entre pensament i acció.
- Ciència i tecnologia com a àmbit de debat ètic (bioètica...).
- L'exercici de la política i les seves repercussions ètiques.
- El medi natural i les seves implicacions (ètica del consum, medi ambient).
- Tradicions, costums i creences.
- Els mitjans de comunicació: tractament de la informació. Informació i comunicació en la xarxa.

Orientacions metodològiques

Per tal d'aproximar-se a la relació entre fins, mitjans, pensament i acció a nivell personal, es pot partir de l'examen d'una llista de les respostes espontànies de l'alumnat a la pregunta: *Per què de vegades no fem el que hem decidit fer?* Preguntes com aquesta permetran distingir entre desitjos i fins, mitjans adequats o no, fins simultanis incompatibles, mitjans incompatibles amb fins, deliberació insuficient, manca de coneixements adequada de la situació, manca d'implicació, etc.

Des de la perspectiva col·lectiva, l'aprofundiment es pot fer prenent, per exemple, la campanya d'una ONG, o un punt del programa d'alguna opció política local, o una acció col·lectiva que es tingui prevista o s'hagi realitzat al centre (recollida d'aliments...) i examinar-la seguint una pauta com la següent:

- Situació inicial:
 - Quin és el diagnòstic? (sense confondre fets amb valoracions)
 - Quina valoració se'n fa? (per què cal esmenar aquesta situació)
- Quins fins es proposa?
 - A curt termini
 - A llarg termini
 - Quins principis ètics concreten?
- Mitjans
 - Quins mitjans farà servir?
 - Quantes persones s'hi impliquen i quin serà el seu grau d'implicació?
- Com s'avaluaran els resultats?

Els codis deontològics i de bona conducta, a més de moltes disposicions legals, poden ser una bona font de criteris per jutjar l'entorn des d'una perspectiva ètica. Per a aquesta tasca es pot partir de documents com la normativa d'etiquetatge, l'informe d'Amnistia Internacional sobre els videojocs (AI, 2007) o el recull de recomanacions del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC, 2010), triant algun aspecte com les recomanacions referides a la teleporqueria o al tractament de les notícies sobre menors, i seguir una pauta com la següent:

- Resum de les principals recomanacions.
- Valoració des del punt de vista ètic: quins valors i principis concreten?
- Aplicació a una mostra de programes de televisió, notícies de diaris, portals d'Internet, videojocs, etiquetes...
- Roda d'opinions sobre alguna de les recomanacions: propostes d'esmena.
- Si escau, redacció d'un escrit de protesta fonamentada sobre alguna conculcació detectada.

Per tal de tractar els aspectes específics de l'ètica en aquest camp pot ser adient proposar estudis de cas, que serviran per posar a prova alguns principis, per exemple el principi de precaució aplicat a l'ús d'un nou medicament o a una nova tecnologia. Un altre exemple pot ser el consentiment informat en el cas de les intervencions quirúrgiques segons les edats i situacions, com la interrupció d'un embaràs no desitjat.

Quan es vol examinar alguna cosa més complexa, com l'actitud *nimby*, pot convenir l'elaboració d'un joc de rol que permeti veure les diverses perspectives davant d'una situació (ubicació dels contenidors de les escombraries davant de casa teva, d'antenes de telefonia mòbil, de molins generadors d'electricitat, d'un centre comercial, etc.). Entraran en el joc diversos personatges, mirant d'equilibrar les posicions a favor i en contra: el *nimby*; l'ecologista; el tecnòcrata, que li sembla que el progrés no es pot aturar, i qui en traurà profit, perquè construiria la instal·lació proposada o se'n beneficiaria del funcionament. Hi haurà un cinquè rol per a una persona que haurà de decidir raonadament, a partir únicament dels arguments que hagin aparegut. Caldrà

donar unes instruccions breus a cada participant per definir el seu rol i deixar un temps per preparar-lo (si

es fa en grups simultanis, la preparació es pot fer conjunta entre els que faran el mateix rol). Convé finalitzar amb una roda d'avaluació de la dinàmica.

També es poden abordar les diverses temàtiques tot analitzant com es presenten en diverses fonts d'informació i en les xarxes socials un fet com una campanya electoral o problemes amb el patrimoni local natural o cultural, la gestió de deixalles, etc.

Orientacions per a l'avaluació

A continuació es presenten alguns indicadors per avaluar la competència: aquests indicadors poden estar vinculats a una activitat concreta, tot observant si en un estudi de cas l'alumne mobilitza coneixements d'altres matèries o si és capaç de transferir les conclusions d'un cas concret a un context més global.

Indicadors cognitius	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge				
En la discussió dels aspectes ètics sobre l'entorn, mobilitza i s'ajuda de coneixements de les diverses matèries.					
Mostra coneixements dels principals arguments morals i legals en les qüestions bioètiques.					
Identifica i distingeix les diferents opcions polítiques del					
...					
Indicadors actitudinals	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge
Pren posició davant de problemes socials i mediambientals tot distingint entre fins i mitjans.					
Realitza una lectura crítica de les informacions dels mitjans de comunicació i d'Internet.					
Es preocupa per les conseqüències mediambientals de les seves					
En el món virtual fa servir normes de cortesia i té cura de la seva identitat digital.					
...					

Explicació

Aquesta competència forma part d'un procés cap a una ciutadania activa que cal estimular. La participació pot ser més o menys quantificable, però més enllà del nombre d'intervencions cal propiciar la col·laboració, que significa una contribució amb certa dosi de compromís. Si bé la participació és condició necessària, no és suficient per enfortir els lligams democràtics. De vegades ens toca participar i ho fem —de grat o no—, però col·laborar, en canvi, exigeix una certa voluntat de ser-hi. Podríem dir que participem quan hi som però col·laborem quan hi volem ser.

La col·laboració demana intenció, iniciativa, contribució activa. En aquest sentit podem vincular aquesta actitud amb l'autonomia. Aquest posicionament “de prendre-hi part” de manera activa, conscient i voluntària, exigeix un compromís i, per tant, també una responsabilitat a l'hora de valorar-ne els resultats. El compromís implica, tal com el seu nom indica, una promesa, una obligació. És un valor personal que s'adreça a un mateix i als altres, s'associa a valors com esforç, disciplina, constància, perseverança i es concreta en unes normes d'autoregulació que s'imposa un mateix o el grup.

Per què cal estimular la participació i la col·laboració? Doncs per obtenir ciutadans amb iniciativa i compromís, que mirin cap al bé comú, cap a una convivència reeixida, és a dir, cap a una plenitud democràtica. Tot això ha de tenir un reflex més enllà de l'aula i l'escola, per constituir un embrió d'un compromís social, una motivació per estar atent a les necessitats de la societat, sigui en ajuda humanitària, de protecció mediambiental, d'activisme a favor dels drets humans o altres.

Com que és una competència de llarg recorregut podem dedicar els primers anys de l'ESO a enfortir el treball en equip i els treballs de grup, que s'aniran incrementant amb projectes que incorporin les actuacions següents: analitzar la situació o fer un diagnòstic abans d'una intervenció, elaborar una proposta concreta d'actuació, consensuar les decisions, executar el pla de forma compartida i avaluar els resultats acceptant-ne la responsabilitat corresponent.

Aquesta competència encaixa amb la proposta educativa en expansió que articula aprenentatge i servei a la comunitat. Els estudiants, en participar en activitats comunitàries, aprenen a partir de la feina que fan en entitats socials públiques o privades. Entronca així en l'educació per la ciutadania i contribueix a millorar la consciència cívica dels joves, alhora que s'impulsa la qualitat de vida de les persones sovint més necessitades de l'entorn.

L'objectiu final de la competència és assolir que els nostres estudiants adquireixin hàbits col·laboratius i tendeixin a la participació en lloc de la inhibició, al compromís en lloc de la indiferència.

Continguts clau

- Les normes i els criteris del treball en grup i en equip.
- Valors i actituds a partir d'un sistema democràtic: solidaritat, bé comú, compromís, diàleg.
- Àmbits de cooperació i participació: voluntariat, ONG, centres d'assistència comunitària.
- La xarxa educativa en el territori: escoles, museus, sales d'art, centres artístics, biblioteques, centres esportius, esplais.

Orientacions metodològiques

Per garantir aquesta competència caldrà estimular els treballs en equip, propiciar situacions d'aprenentatge de tècniques grupals, plantejar tasques i activitats escolars i no estrictament acadèmiques, com preparar festes, preparar sortides, organitzar colònies, etc.

Al primer cicle de l'ESO es poden proposar tasques i activitats que dinamitzin el grup-classe, utilitzant algunes tècniques de grups ben conegudes com ara Phillips 66, panel, aquari o peixera, etc., quan es tracta de situacions presencials, però també es pot usar la xarxa per generar treballs de grup amb repartiment de funcions que demanin accés a la informació, exploració de notícies i desenvolupament d'un treball final. Així es vincula aquesta competència amb les del domini digital.

Alguns exemples d'activitats per als alumnes de l'ESO fàcils d'organitzar poden ser: ajudar en el monitoratge d'infants més petits, ensenyar informàtica a persones adultes que no tenen suficients coneixements, dinamitzar una entitat d'oci d'infants més petits, fer tutories entre iguals, etc.

Al segon cicle les propostes de treball col·lectiu es poden focalitzar en àmbits propers i coneguts pels estudiants però que ja exigeixen una complexitat més enllà del treball en equip, perquè demanen organització, estudi de la situació i proposta, realització d'un projecte, portar-lo a terme i revisar-ne constantment el funcionament fins a fer-ne una avaluació final. Alguns exemples poden ser plantejar-se com s'han de treballar les fonts orals de recuperació de la memòria històrica, recuperar espais naturals per a l'oci: camins, fonts, arbredes, etc., participar en campanyes com el Banc dels Aliments, dedicar hores a entitats solidàries: Càrites, Creu Roja..., participar en la preparació d'"El dia mundial de..." amb ONG que demanin suport, etc.

Si en el primer cicle el paper del docent és el d'ajudar i, en alguns casos, orientar o dirigir, en el segon cicle, per tal de generar autonomia en el grup, el paper del docent és més d'acompanyant i supervisor (facilitador).

Una llibreta d'aula o carpeta digital pot ajudar a ordenar els treballs i les feines que es van fent durant el curs i que es poden compartir per parelles, petits grups i, finalment, es poden mostrar al gran grup.

Orientacions per a l'avaluació

L'avaluació d'aquesta competència va més enllà de l'observació directa a l'aula, ja que alguns indicadors no poden ser observables solament en aquest marc. Caldrà la col·laboració de diferents membres de la comunitat per poder tenir una informació fefaent, que permeti fer una valoració de les actituds dels alumnes als espais d'esbarjo, a les sortides, als viatges, a les entitats on col·laboren...

En aquesta competència serà especialment important una guia àmplia d'observació i valoració, no solament pel que fa a les actituds sinó també per avaluar el conjunt de la llibreta d'aula o carpeta digital.

A títol de suggeriment, es presenta la següent guia d'observació:

Indicadors cognitius	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge				
Identifica els criteris del treball en equip i els usa en					
És capaç d'elaborar propostes realistes de projectes de servei					
Coneix àmbits i institucions de col·laboració i de participació.					
...					

Indicadors actitudinals	Molt sovint	Sovint	Alguna vegada	Gairebé mai	Observacions per a l'avanç de l'aprenentatge
Té una disposició col·laboradora en els treballs					
Manifesta inquietud per les necessitats personals					
S'organitza en equip per aplicar el projecte previst.					
Compleix els compromisos.					
...					

En cas que es vulgui avaluar al final de l'etapa aquells nois i noies que hagin aplicat el projecte de servei comunitari, se suggereixen els ítems següents, que cal ponderar:

- Planificació del projecte (diagnòstic i disseny de la proposta).
- Implicació raonable en l'execució.
- Treball en equip: ha participat en les decisions conjuntes, en el treball compartit, en assumir les responsabilitats corresponents, etc.?
- Assoliment dels objectius previstos.
- Autoavaluació de l'experiència (ha avaluat convenientment els resultats, vistos els objectius i els mitjans?).

Annex 1 Continguts clau de les competències

Continguts clau	Dimensió personal				Dimensió interperson		Dimensió sociocultural			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. La presa de decisions: fases i conseqüències.										
2. Els criteris com a fonament de la presa de decisions.										
3. El concepte de llibertat i els seus límits.										
4. Les lleis i les seves implicacions ètiques i socials.										
5. Drets i deures en l'àmbit escolar, familiar i social.										
6. El fonament de la llibertat i l'autonomia en les diverses teories ètiques.										
7. La Declaració Universal dels Drets Humans de 1948.										
8. Algunes disposicions legals i institucions per a la defensa dels drets humans i de les llibertats.										
9. Situacions i contextos de conculcació dels drets humans i les llibertats.										
10. Els drets humans com a deures morals.										
11. Història i fonamentació dels drets humans. Les generacions de drets. Els drets de les generacions futures.										
12. El dubte i la formulació de les bones preguntes com a inici de la reflexió.										
13. El bon argument.										
14. Els aspectes d'una										

Continguts clau	Dimensió personal				Dimensió interperson		Dimensió sociocultural			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1
15. L'origen i la construcció dels prejudicis en el nostre context.										
16. Els criteris morals i la seva fonamentació: cura, justícia, compassió, reciprocitat, imparcialitat...										
17. Imaginació i creativitat aplicades a les decisions ètiques.										
18. La millora i la innovació com a estímul de l'avenç col·lectiu.										
19. Principals sistemes ètics del segle XX: derivacions de l'utilitarisme										
20. Codis deontològics professionals i empresarials com a concreció de l'ètica aplicada.										
21. La dignitat humana i el respecte. Consideració de la										
22. La pluralitat cultural, política, religiosa i altres.										
23. Diversitat d'identitats. Les diferències i els seus contextos.										
24. Valors universals i valors compartits. La convivència.										
25. Àmbits d'actuació de poder i violència. Activitats de tolerància, solidaritat, compromís i les seves manifestacions externes.										
26. El concepte de diàleg. Tipus de diàleg. El diàleg com a forma privilegiada de comunicació d'idees, de sentiments i de relació.										
27. Les condicions del diàleg: ordre, claredat, atenció,										
28. Els valors del diàleg: comprensió, exclusió de violència, cooperació, participació, sinceritat, escolta, igualtat de les veus, assertivitat, respecte,										
29. El conflicte. Anàlisi de conflictes. El tractament dels conflictes interpersonals com a actor, com a espectador, com a afectat. Estratègies: conversa, negociació, mediació...										

Continguts clau	Dimensió personal				Dimensió interperson		Dimensió sociocultural				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	
30. La cultura de la pau. Violència directa i violència estructural. Tipus de pau. Models i exemples de la cultura de la pau...											
31. La tradició grecoromana, la judeocristiana i la il·lustrada europea entorn de les											
32. Els principis que es desprenen de les tres cultures. Exemples.											
33. Els principis i valors que perviuen en els nostres dies. Aportació del budisme i l'islam. Referència a diferents teories											
34. Els grans relats de la cultura grecoromana, els seus relats bíblics, de matriu judeocristiana, i les obres clàssiques del pensament filosòfic i il·lustrat com a expressions de											
35. Les obres literàries modernes i contemporànies, les arts plàstiques (arquitectura, escultura, pintura) i les arts immaterials (música, teatre, dansa i cinema), com a											
36. Diferència entre fins i mitjans. Relació entre pensament i acció.											
37. Ciència i tecnologia com a àmbit de debat ètic (bioètica...).											
38. L'exercici de la política i les seves repercussions ètiques.											
39. El medi natural i les seves implicacions (ètica del consum, medi ambient).											
40. Tradicions, costums i creences.											
41. Els mitjans de comunicació: tractament de la informació. Informació i comunicació en la											
42. Les normes i els criteris del treball en grup i en equip.											
43. Valors i actituds a partir d'un sistema democràtic: solidaritat, bé comú, compromís, diàleg.											

Continguts clau	Dimensió personal				Dimensió interperson		Dimensió sociocultural				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	
44. Àmbits de cooperació i participació: voluntariat, ONG, centres d'assistència comunitària.											
45. La xarxa educativa en el territori: escoles, museus, sales d'art, centres artístics, biblioteques, centres esportius,											

Annex 2 Portals de referència del Departament d'Ensenyament

Portal	Descripció	Adreça URL
XTEC	La Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya (XTEC) és la xarxa telemàtica del Departament d'Ensenyament al servei específic del sistema educatiu de Catalunya i ofereix els apartats següents: Recursos, Centres, Currículum i orientació, Comunitat educativa, Formació, Projectes,	www.xtec.cat
ALEXANDRIA	Alexandria és una biblioteca de recursos desenvolupada pel Departament d'Ensenyament regida pel principi de cooperació que permet pujar alguns tipus de materials educatius digitals, com ara cursos Moodle, activitats per a PDI, entre d'altres, per facilitar la seva posterior localització i intercanvi.	http://alexandria.xtec.cat
ARC (Aplicació de Recursos al Currículum)	Espai estructurat i organitzat que permet accedir a propostes didàctiques vinculades als continguts del currículum i que ajuden a avançar en l'exemplificació de les orientacions per al desplegament de les competències bàsiques.	http://apliense.xtec.cat/arc
ATENEU	Ateneu és l'espai de formació que recull els materials elaborats per a les activitats formatives, recursos metodològics i documentals, eines per treballar a les aules i tutorials.	http://ateneu.xtec.cat/wiki/wikiform/wikiexport/cursos/index
EDU365	L'Edu365 és el portal del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya adreçat a l'alumnat de les escoles i instituts del país i les seves famílies, tot i que qualsevol usuari pot fer ús dels recursos que hi	http://www.edu365.cat/
MERLÍ	Merlí és el catàleg de recursos educatius digitals i físics de la XTEC 2.0 del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, amb l'objectiu de proporcionar a la comunitat educativa un entorn de catalogació, indexació i cerca de materials didàctics.	http://aplitic.xtec.cat/merli/
XARXA DOCENT 2.0	La Xarxa Docent és una xarxa social de docents i per als docents. Els objectius principals d'aquest espai d'acompanyament virtual són: <ol style="list-style-type: none"> 1. Oferir suport i acompanyament didàctic i pedagògic al professorat per a la incorporació de les TAC. 2. Oferir informació rellevant relacionada amb els aspectes docents i de gestió d'aula amb eines i recursos multimèdia. 3. Compartir i difondre coneixements i experiències entre tots els docents participants. 4. Crear una comunitat de pràctica 	http://educat.xtec.cat

Altres referents

Portal	Descripció	Adreça URL
CREAIF	Centre de Recursos per a l'Ensenyament, Aprenentatge i Innovació de la Filosofia. Espai web per a docents de filosofia a l'educació secundària obligatòria. Es pot accedir a tres àmbits: portal de filosofia, aula virtual i seguiment de blogs de filosofia. És un projecte del Grup de Didàctica de la Societat Catalana de Filosofia.	http://www.creaif.org

Annex3 ARC (aplicació de recursos al currículum)

La creació, la cerca i la selecció de recursos és una pràctica habitual entre els docents i els centres educatius. En l'actualitat, es generen una gran quantitat d'activitats i materials diversos adreçats a les diferents etapes educatives.

El Departament d'Ensenyament, recollint aquesta realitat, posa a disposició dels docents l'aplicació de recursos al currículum (ARC), un espai estructurat i organitzat que permet accedir a propostes didàctiques vinculades als continguts del currículum i que ajuden a avançar en l'exemplificació de les orientacions per al desplegament de les competències bàsiques.

L'ARC és un espai al servei dels mestres i dels professors on es recullen propostes per enriquir la pràctica a l'aula i contribuir a la millora dels aprenentatges de l'alumnat. Ofereix activitats vinculades als continguts clau, que exemplifiquen orientacions metodològiques recollides en els documents de desplegament de les competències bàsiques. Aquestes activitats són fruit de l'expertesa dels docents que volen compartir la seva pràctica en forma de propostes didàctiques experimentades a l'aula.

Les propostes didàctiques, validades pel Departament d'Ensenyament, es presenten a l'ARC amb una breu explicació i una fitxa que conté la descripció detallada de la proposta, els objectius, els recursos emprats i les orientacions metodològiques.

Cada proposta de l'ARC mostra els continguts curriculars i les competències que s'hi desenvolupen, i la majoria de propostes incorporen documents adjunts, tant per al professorat com per a l'alumnat: guies didàctiques, rúbriques d'avaluació, quaderns de treball i altres tipus de materials. Aquests materials són variats pel que fa al format: documents de text, documents PDF, quaderns virtuals, materials per a pissarres digitals i altres formats.

L'ARC és un projecte col·lectiu en evolució que creix dia a dia a favor de l'èxit escolar. S'hi pot accedir des de l'adreça genèrica <http://apliense.xtec.cat/arc>. Els elements i/o itineraris curriculars disponibles vinculats a cultura i valors ètics es relacionen amb la cerca de la competència social i ciutadana, accessible des de l'enllaç següent <http://apliense.xtec.cat/arc/cercador2/t-32/c-8457>.